

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
PEDAGOĢIJAS, PSIHOLOĢIJAS UN MĀKSLAS FAKULTĀTE
IZGLĪTĪBAS ZINĀTŅU NODAĻA

SKOLOTĀJU IZGLĪTĪBAS PROGRAMMAS ATBILSTĪBA KLASES
AUDZINĀTĀJA PRASMJU VEIDOŠANAI

MAGISTRA DARBS

Autors: Laura Plota

Stud.apl.nr.: lp 08137

Darba vadītājs: Prof. Dr. paed. Dainuvīte Blūma

RĪGA 2010

ANOTĀCIJA

Mūsdienās, skolēnu audzināšanas pienākumi skolā tiek uzticēti klašu audzinātājiem. Par cik audzināšanas darbs ir atbildīgs, ikvienam skolotājam būtu jāapdomā sava sagatavotība šī amata pildīšanai, īpaši jauniem un nepieredzējušiem skolotājiem. Studējot universitātē, jaunie skolotāji apgūst savu izvēlēto mācību priekšmetu, tam nepieciešamās zināšanas un prasmes, tomēr, darba autore uzskata, ka augstskolu piedāvātajās priekšmetu skolotāju programmās, trūkst kursu, kuros jaunie skolotāji tiktu iepazīstināti ar klases audzinātāja pienākumiem skolā.

Maģistra darbs „Skolotāju izglītības programmas atbilstība klases audzinātāja prasmju veidošanai“ tika izstrādāts, lai izpētītu priekšmetu skolotāju izglītības atbilstību klases audzinātāja pienākumu veikšanai, kā hipotēzi izvirzot – jaunie skolotāji nejutās sagatavoti klases audzinātāju pienākumu veikšanai skolā.

Izpētot jauno skolotāju sagatavotību un pieredzi, uzņemoties audzinātāja pienākumus skolā, apmēram 90% no aptaujātajiem skolotājiem atzinās, ka nejutās pietiekami sagatavoti klases audzinātāja pienākumu veikšanai skolā. Klases audzinātājiem rodas grūtības sekojošu pienākumu pildīšanā: dokumentācijas aizpildīšanā, sadarbībā ar vecākiem, kolēģiem un atbalsta personālu skolā, klases stundu un ārpusstundu pasākumu plānošanā, organizēšanā un vadīšanā, kā arī skolēnu motivēšanā. Lielākā daļa aptaujāto klases audzinātāju norādīja uz praktisko nodarbību nepieciešamību studiju programmās skolotājiem, lai iegūtās teorētiskās zināšanas skolotāji izmantotu arī praksē un pilnveidotu savas prasmes audzināšanas darba veikšanai. Iegūtie dati liecina, ka apgūstot klases audzināšanu, skolotājiem izdotos arī mācību stundu laikā risināt ar audzināšanu saistītos jautājumus, jo, kā 76% skolotāju norāda, klases audzinātāja prasmes ir noderīgas arī mācību priekšmeta stundās.

Atslēgvārdi: audzināšana, klases audzinātājs, skolotāju izglītība, prasmes.

ABSTRACT

Nowadays, the responsibilities of pupils' education in schools are delegated to the class teachers. As the education work is responsible, every teacher should consider his preparedness for managing the position, especially new and inexperienced teachers. Studying in the university, new teachers acquire the subject they have chosen, necessary knowledge and skills, however, the author of the paper considers that in the subject teacher's programmes offered by universities lack the studies where the new teachers would be introduced to the class teacher's responsibilities in schools.

The Diploma paper „The Eligibility of The Subject Teacher's Education for Developing Class Teacher's Skills” was made to explore the eligibility of the subject teachers' education for managing the class teacher's responsibilities putting forward the hypothesis – new teachers feel unprepared for managing class teacher's responsibilities in school.

Exploring the teachers' preparedness and experience in managing educator's responsibilities in school, approximately 90% of the respondents admitted that they did not feel sufficiently prepared for doing the class teacher's responsibilities in school. The class teachers have difficulties doing the following responsibilities: filling the documentation, cooperating with parents, colleagues and supporting staff in the school, planning, organizing and running class lessons and other events, as well as motivating the pupils. The majority of the class teachers pointed out the necessity of hands-on studies in the teacher study programmes, to try out in the practice the acquired knowledge in studies and improve one's skills in class teaching. The data reveals that studying class teaching the teachers could solve also educational issues in the subject lessons, as 76% teachers indicated that class teaching skills are helpful in subject lessons.

Key words: education, class teacher, the teacher's education, skills.

SATURS

IEVADS	6
1. AUDZINĀŠANAS BŪTĪBA	9
2. SKOLOTĀJA LOMA AUDZINĀŠANĀ	21
2.1 SKOLOTĀJS UN AUDZINĀŠANA.....	21
2.2 SKOLOTĀJA FUNKCIJA.....	29
2.3 SKOLOTĀJA PRASMES.....	34
3. SKOLOTĀJU GATAVĪBA AUDZINĀTĀJA FUNKCIJU VEIKŠANAI	42
3.1 SKOLOTĀJU PRASMES KLASES AUDZINĀTĀJU DARBĀ.....	42
3.2 KLASES AUDZINĀTĀJU ANKETU ANALĪZE	47
3.3 KLASES AUDZINĀTĀJU PRASMES SKOLOTĀJU IZGLĪTĪBAS PROGRAMMĀS.....	64
SECINĀJUMI	79
PRIEKŠLIKUMI	82
IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI	83
1. PIELIKUMS. ANKETA KLASES AUDZINĀTĀJIEM	85

IEVADS

Jau gadsimtiem ilgi viens no svarīgiem aspektiem, lai cilvēce attīstītos un pilnveidotos, ir bijusi audzināšana. Laika gaitā audzināšanas nozīme nav mainījies, un, mūsdienās, bērnu un jauniešu audzināšanas pienākumus uzņemas ne tikai ģimene, bet arī skola. Lai gan audzināšanas process norisinās arī mācību stundās, Latvijas skolās šis pienākums tiek uzticēts klašu audzinātājiem. Par cik audzināšanas darbs ir atbildīgs, ikvienam skolotājam būtu jāapdomā sava sagatavotība šī amata pildīšanai, īpaši jauniem un nepieredzējušiem skolotājiem.

Studējot universitātē, jaunie skolotāji apgūst savu izvēlēto mācību priekšmetu, tam nepieciešamās zināšanas un prasmes, tomēr augstskolu piedāvātajās priekšmetu skolotāju programmās, trūkst kursu, kuros jaunie skolotāji tiktu iepazīstināti ar klases audzinātāja pienākumiem skolā. Klases audzinātājus skolas vadība mēdz izraudzīties no pieredzējušo skolotāju vidus, tomēr mūsdienu skolās, klašu skaita dēļ, īpaši lielajās pilsētu centra skolās, par klases audzinātājiem kļūst arī jauni un nepieredzējuši skolotāji, kuriem nākas balstīties uz iegūtajām zināšanām un prasmēm studiju laikā, lai veiktu uzticētos klases audzinātāja pienākumus. Tādējādi, dodoties strādāt Latvijas skolās, jaunie pedagogi var saskarties ar grūtībām gan aizpildot dokumentus, gan sadarbojoties ar skolēnu vecākiem, gan audzinot skolēnus un vadot klases vai mācību priekšmeta stundas. Vispārīgi apgūtie kursi pedagogijā un psiholoģijā ir nepietiekami, lai skolotājs, strādājot skolā, varētu uzņemties audzinātāja pienākumus, jo kvalificēta mācību priekšmeta skolotāja zināšanas var būt nepietiekamas klases audzinātāja pienākumu veikšanai.

Izpētot jauno skolotāju sagatavotību un pieredzi, uzņemoties audzinātāja pienākumus skolā, tiks noskaidrots kādas zināšanas vai prasmes viņiem pietrūka vai pietrūkst šī darba veikšanai. Iespējams, ka skolotāju izglītībā Latvijā, būtu nepieciešams ieviest izmaiņas, lai ikviens mācību priekšmetu skolotājs spētu gan uzņemties klases audzinātāja pienākumus, gan risināt uzvedības problēmas un citus audzināšanas jautājumus arī savu mācību stundu laikā.

Lai gan profesiju klasifikatorā, kurā uzskaitītas profesijas un to pamatuzdevumi, klases audzinātāja profesija nav iekļauta un arī izglītības likumos nav minēts, kādi ir klases audzinātāja pienākumi un atbildība, katrs skolas direktors līgumā vienojas par to ar audzinātājiem. Apkopojot skolotāju darbam nepieciešamās

prasmes, radīsies pilnīgāks priekšstats par klases audzinātāja darba specifiku un nepieciešamo zināšanu apguvi.

Mērķis:

Maģistra darba mērķis ir izpētīt priekšmetu skolotāju izglītības atbilstību klases audzinātāja pienākumu veikšanai.

Uzdevumi:

- Aptaujāt skolotājus – audzinātājus par klašu audzinātāju esošajām un nepieciešamajām zināšanām, prasmēm audzinātāja darbā;
- Izpētīt dokumentus, kuri regulē klases audzinātāju pienākumus un darbu;
- Izpētīt priekšmetu skolotāja izglītības saistību ar nepieciešamo zināšanu un prasmju apguvi klases audzinātāju pienākumiem;
- Uzzināt par izglītošanās iespējām klašu audzinātājiem skolotāju studiju programmās;
- Izstrādāt ieteikumus skolotāju izglītības programmām, lai skolotāju kvalifikācija būtu atbilstoša skolotāju - audzinātāju pienākumiem skolā.

Pētījuma objekts:

Priekšmetu skolotāju sagatavotība klases audzinātāja pienākumu veikšanai skolā.

Hipotēze:

Jaunie skolotāji nejutās sagatavoti klases audzinātāja pienākumu veikšanai skolā.

Pētījuma jautājumi:

- Kas ir klases audzinātājs?
- Kas ir mācību priekšmeta skolotājs?
- Kādas zināšanas un prasmes ir nepieciešamas klases audzinātājiem?
- Kādi ir klases audzinātāja pienākumi?
- Kādus kursus, programmas ir iespējams apgūt klases audzinātājiem?
- Ko šie kursi dod klases audzinātāju prasmju apguvei?

Lai noskaidrotu šīs problēmas aktualitāti Latvijā, uzzinātu jauno skolotāju viedokli par viņu panākumiem klases audzināšanā, esošajām un nepieciešamajām zināšanām, tiks veikts darbības pētījums Latvijas skolās. Pētījumā tiks iesaistīti jaunie skolotāji, kuri piecu gadu laikā pabeiguši savas studijas un uzsākuši darbu skolā kā priekšmeta skolotāji un klases audzinātāji.

Pirmajā nodaļā, balstoties uz vairāku autoru paustajām idejām audzināšanas jautājumos, tiek pētīta audzināšanas procesa nozīme un loma izglītības sistēmā. Darba autore piedāvā arī savu redzējumu jautājumos par audzināšanas būtību.

Otrajā nodaļā tiek pētīta skolotāja loma audzināšanas procesā, kāda ir skolotāju funkcija skolā, kā arī kādas zināšanas un prasmes nepieciešamas audzinātāja darba veikšanai.

Trešajā nodaļā tiek apkopoti pētījuma rezultāti par skolotāju pieredzi, uzsākot klases audzinātāja darbu skolā, kā arī tiek izpētīti kursi skolotāju izglītības programmās Latvijas Universitātē, kuros tiek apgūti audzināšanas jautājumi.

Pētījuma posmi:

- literatūras un informācijas avotu atlase, kā arī teorētiskās literatūras studēšana (no 2009.gada septembra līdz 2010.gada janvārim);
- klases audzinātāju anketu izstrāde (2010. gada janvāris);
- aptaujas veikšana (no 2010.gada februāris līdz 2010.gada aprīlis);
- datu apstrāde un analīze (2010.gada aprīlis);
- maģistra darba gatavošana aizstāvēšanai (2010.gada maijs).

1. AUDZINĀŠANAS BŪTĪBA

Cauri gadsimtiem, lai sabiedrība pastāvētu un attīstītos, nozīmīga loma bija audzināšanai. Audzināšana bija veids kā nodot esošās cilvēkvērtības un attieksmes, zināšanas un prasmes nākamajām paaudzēm, kā arī motivēt jauno paaudzi tiekties pēc nezināmā un atklāt ko jaunu. Arī mūsdienu sabiedrībā audzināšanas loma nav mainījusies.

Pedagoģijas terminu skaidrojošajā vārdnīcā (2000) ir definēts, ka „audzināšana ir mērķtiecīgi organizēts cilvēkdarbības process, kas virzīts uz sociālās kultūras pieredzes nodošanu no paaudzes paaudzei, uz jaunās paaudzes vērtīborientāciju un pašregulācijas veidošanu un garīguma izkopšanu. Audzināšanas procesā veidojas un attīstās nozīmīga personības attieksme pret cilvēku, cilvēka darbu, kultūras vērtībām, dabu, sabiedrību, valsti. Tas nodrošina iespēju kļūt par pilntiesīgiem sabiedrības locekļiem, pašiem noteikt savu dzīvi, rīcību un būt atbildīgiem par to.” Audzināšanas process ir cilvēku organizēts, tātad izglītības vidē, audzināšana norisinās sadarbojoties skolotājam ar skolēnu. Arī vairāki autori (I. Jurgena, A. Špona, D. Lieģeniece) min, ka audzināšana ir sadarbība starp pieaugušo un bērnu, kas notiek sociālajā vidē. Šīs sadarbības mērķis ir iepazīstināt nākamās paaudzes – bērnus un jauniešus ar sabiedrībā pastāvošajām vai nozīmīgajām vērtībām.

Viens no sarežģītākajiem uzdevumiem audzināšanā ir vienoties jautājumā par audzināšanas procesu, jo katram, kurš vēlas audzināt, var būt subjektīvs viedoklis par to, kas tad īsti ir audzināšana un kādas metodes jāizmanto, lai sasniegtu audzināšanā vēlamos rezultātus. Tas atklājas arī A. Duges (1928) rakstītajā par nesaskaņām audzināšanas uzdevumos, mērķos un metodēs. Latvijā audzināšanas darbs skolās norit saskaņā ar audzināšanas programmu vai plānu, lai sekmētu katras izglītības iestādes demokrātisku un radošu attīstību. Lai gan valsts sniedz zināmas vadlīnijas audzināšanas darbā, ikviena izglītības iestāde, pamatojoties uz Izglītības likumu, īsteno audzināšanas darbu, kas nodrošina skolēnu garīgo un fizisko attīstību, izmantojot individuālas audzināšanas metodes. Vienotība audzināšanas darbā palīdzētu topošajiem skolotājiem sagatavoties, zinot audzinātāja amata prasības, skolotājiem nevajadzētu piemēroties katras skolas izstrādātajiem atsevišķajiem noteikumiem. A. Dauge (1928) atzīst, ka audzināšana ir tiekšanās uz kaut ko vēl neesošu. Tātad audzināšana ir process, galvenokārt, norisinās tagadnē, bet šī procesa rezultāts ir vērsts uz nākotni. Nav iespējams skaidri noteikt tās zināšanas un prasmes,

kuras skolēniem būs nepieciešamas un noderīgas nākotnē, tomēr audzināšanas process, ieaudzinot skolēnos tikumus, kā arī veicinot pašaudzināšanu, saglabā savu nozīmi visas dzīves laikā.

J. A. Students (1935) raksta, ka ikviens laikmets uzstāda cilvēkam savas prasības. Gan audzināšanā, gan arī izglītībā pastāv principi, kuri saglabā savu nozīmi vairākos gadsimtos, kā piemēram, vērtības, tomēr ir arī mainīgas tendences. Mainoties gadsimtiem mainās arī sabiedrība, līdz ar to arī skolotāja – audzinātāja pienākumi skolā var būtiski mainīties. Piemēram, viduslaikos Eiropā viens no galvenajiem izglītības mērķiem bija skolēnam iemācīt fizisku un garīgu askētismu, pašdisciplīnu un pakļaušanos autoritātēm, bet apgaismības laikā par ideālu kļuva vispusīgi izglītots, saprātīgs, dabisks, no aizspriedumiem brīvs cilvēks. Mūsdienu sabiedrībā šos mērķus aizstāj jau citi, priekšplānā izvirzot personības attīstību un individualitāti. UNESCO ziņojumā “Izglītība 21. gadsimtam” tiek uzsvērts, ka “ir ļoti svarīgi likt jaunu uzsvaru uz izglītības morālo un kulturālo aspektu, dodot iespēju katram cilvēkam saprast citu cilvēku individualitāti un izprast pasaules neparasto virzīšanos uz zināmu vienotību; taču šim procesam ir jāsākas ar pašizpratni, veicot iekšēju ceļojumu, kura ceļazīmes ir zināšanas, meditācija un paškritikas attīstīšana”. Pie vērtībām, kuras ir saglabājušās vai arī būtu jācenšas saglabāt, darba autore min taisnīgumu, atbildību un cieņu pret apkārtējiem.

Audzināšana nereti tiek uzskatīta par bērna komandēšanu vai apspiešanu – rīkojumiem, kontroli un sodiem, kā arī moralizēšana, bet, kā norāda V. Zelmenis (1991) audzināšana ir bērna dzīves organizēšana, viņa iesaistīšana aktīvā un daudzveidīgā darbībā, kur pieaugušajam ir regulētāja vai virzītāja loma. V. Zelmenis (1991) raksta, ka bērns nav pasīvs audzināšanas objekts, kuru pieaugušais var veidot pēc kādas iecerētas shēmas. Skolēnam ir savas vajadzības un intereses, noteikta pārlicība un rīcības paradumi, ar savu gribu un jūtām, kas var nonākt pretrunā ar pieaugušo iecerēm. Pieaugušo gribas uzspiešana nomāc bērna patstāvību un iniciatīvu, kas ir nepieciešama viņa turpmākajā dzīvē, vai arī sekmē skolēna pretestību un pretdarbību. Audzinātājam vajag šīs problēmas saprātīgi pārvarēt un skolēnu pārlicināt. Skolēniem ir patstāvīgi jāapzinās skolotāju izvirzītās prasības, jāizprot un jāizjūt šo prasību jēga un nozīme, tikai tad, viņam radīsies vēlme šīs prasības ievērot. Skolotājam jāievēro skolēnu vecumposma un individuālās īpatnības, lai atbilstoši izvēlētos audzināšanas metodes. Jo skaidrāk bērns izprot un izjūt sabiedrības prasības, jo vairāk viņš tās attiecina pats uz sevi, sāk izvērtēt savas personības

īpašības un veido sevi atbilstoši sabiedrības noteiktajam ideālam. Šādu apzinīgu sevis veidošanu sauc par pašaudzināšanu.

Pašaudzināšanai ir raksturīgs apzinīgums, paškritiska attieksme pret sevi un sevis salīdzināšana ar citiem cilvēkiem, kā arī vēlēšanās atbrīvoties no saviem trūkumiem un pielāgoties sabiedrības prasībām. Audzināšana gan ģimenē, gan skolā palīdz skolēnam saskatīt savu personības ideālu un to koriģēt. Audzināšana bez pašaudzināšanas negūs panākumus, jo nepieciešama skolēna aktīva un mērķtiecīga iesaistīšanās audzināšanas procesā. Pašaudzināšana rosina skolēnu patstāvīgi pilnveidoties arī pēc skolas beigšanas līdzīgi kā mācību process ievirza skolēnu turpmākajā pašizglītībā.

V. Zelmenis (1991) raksta, ka audzināšanas teorijas pētījumu lokā iekļaujas divi savstarpēji saistīti problēmu kompleksi – kādu personību vēlamies izaudzināt, un kā to izdarīt. Pirmais attiecas uz audzināšanas mērķiem, uzdevumiem un saturu, bet otrais aptver metodes un organizācijas formas. Arī T. Likona (2000) rosina domāt par to, kādus īsti vēlamies redzēt savus bērnus - vēlamies, lai viņi būtu taisnīgi, godīgi un uzticami; lai viņi cienītu citus, lai uzņemtos atbildību par savu uzvedību un spētu pretoties kārdinājumam sekot pūlim. Skola ir institūcija, kur audzināšanas procesā katra pedagoga uzdevums un pienākums ir īstenot audzināšanas darbību, veidojot attieksmi un izpratni par pamatvērtībām, motivējot izglītojamos pašattīstībai un karjeras izvēlei.

Audzināšanas procesā skolēniem tiek sniegta iespēja ne tikai izprast pamatvērtības, kā piemēram, uzvedības normas, vai pienākumus skolā, bet arī gūt atziņas, kuras kalpo par piemēru turpmākajai skolēna dzīvei. I. Beļickis (2000) uzsver, ka prasme mācīties nozīmē spēju gūt atziņas. Jau vairākus gadus pedagogi risina jautājumu, kā veidot mācību procesu tā, lai tajā skolēnu gūtu savas atziņas, nevis iegaumētu un mācītos par citu cilvēku izteiktajām atziņām un zināšanām. Audzināšanā šis atziņu meklēšanas process ir ļoti nozīmīgs, jo attieksmes nav iespējams iemācīties vai iegaumēt, bet gan analizējot un iepazīstot dažādas problēmsituācijas, skolēns var patstāvīgi izvērtēt un pārņemt tās vērtības, kuras viņam šķiet būtiskas. Skolotājam, uzņemoties skolēnu audzināšanu, jāvirza skolēns un jāsniedz iespēja iepazīt dažādas situācijas un tās izvērtēt.

Kā jau tika minēts, audzināšana ir mērķtiecīgs un divpusēji aktīvs process, kurā ir iesaistīts gan skolotājs, gan skolēni, tomēr V. Zelmenis (2000) uzsver, ka audzināšanas process ir savstarpēju pretrunu pārvarēšana audzinātāja un skolēnu

uzskatos, attieksmēs un darbībās. Skolēns ne vienmēr atzīst tās vērtības, uz kurām skolotājs, pārstāvot sabiedrības intereses, tiecas skolēnu virzīt, tāpēc skolotājam audzinošās darbības ir jāiekļauj gan mācību, gan ārpusstundu darbā, kā arī jāmotivē skolēni aktīvi līdzdarboties. V. Zelmenis (2000) min sekojošus audzināšanas principus:

- sociālā mērķtiecība – ieaudzināt sabiedrības ideāliem tuvas attieksmes un vērtības, piemēram, pašizliedzību, godprātību, u.c.;
- saikne ar dzīvi – sniegt skolēniem padomu, vērtējumus pozitīvām un negatīvām situācijām sabiedrībā, veidot atbildības izjūtu par savu rīcību;
- apziņas un uzvedības vienotība – sniegt pozitīvu paraugu, pildīt gan savus pienākumus, gan izteiktos solījumus;
- balstīšanās uz pozitīvo – motivēt skolēnus būt optimistiskiem, sniegt pozitīvus piemērus kā pārvarēt grūtības;
- subjekta un objekta vienotība – iepazīt un izprast skolēnus, lai atklātu skolēna subjektīvo pozīciju;
- audzināšana darbībā – iesaistīt skolēnus mācību procesā, ārpusstundu un ārpusskolas nodarbībās, jo tieši darbojoties skolēni attīsta garīgās vērtības, atbildību un pašiniciatīvu;
- prasību un cieņas vienotība – uzturēt vienprātīgas un konsekventas prasības, ievērojot pedagoģisko taktu un cieņu pret skolēniem, nezaudējot savaldību konfliktsituācijās;
- piemērotība, pēctecība, sistemātiskums – ievētot skolēnu vecuma un individuālās īpatnības, uzturēt pamatotas prasības, to izpildi, virzīties no vieglāk saprotamiem un izpildāmiem uzdevumiem uz grūtākajiem;
- ievirze pašaudzināšanā – audzinot virzīt skolēnus uz pašaudzināšanu, lai tiektos pēc jaunām zināšanām un prasmēm, rādītu gribu un izkoptu jūtu kultūru.

Audzināšanas principi ir audzināšanas pamatā, tie nosaka audzināšanas procesa vispārējo virzienu un galvenās prasības un ir vērsti uz skolēnu attieksmju veidošanu pret sevi, citiem cilvēkiem un apkārtni. Tās ir laika gaitā iegūtas atziņas par to, kā rīkoties skolotājam – audzinātājam, lai veiksmīgāk sasniegtu audzināšanā izvirzītos mērķus. Ievērojot augstāk minētos audzināšanas principus, skolotājs var sasniegt labākus audzināšanas rezultātus.

V. Zelmenis (2000) norāda, ka audzināšanai var būt arī dažādi savstarpēji saistīti uzdevumi:

- intelektuālā audzināšana – prāta kultūras izkopšana mācību procesā;
- apziņas ievirze – skolēnu pasaules uzskatu veidošana;
- pilsoniskā audzināšana – valsts politiskās, ekonomiskās un kultūras dzīves iepazīšana;
- darba audzināšana – darba tikuma veidošana, gatavošanās darba dzīvei, kā arī un apzinīga profesijas izvēle;
- ekonomiskā audzināšana – valsts brīvā tirgus ekonomiskās situācijas apzināšanās;
- ekoloģiskā audzināšana – attieksmes veidošana pret apkārtējo vidi, dabu;
- tikumiskā audzināšana – ievirzīšana savstarpējo attiecību sistēmā, atbilstoši vispārpieņemtajām morāles normām;
- ievirze disciplīnā – sabiedrisko prasību un uzticēto pienākumu ievērošana;
- estētiskā audzināšana – dabas, cilvēku praktiskās darbības un mākslas iepazīšana, intereses rosināšana, gaumes izkopšana un daiļrades darbības veicināšana;
- fiziskā audzināšana – pilnvērtīgas fiziskās attīstības veicināšana, rūpes par veselību, spēka, izturības un koordinācijas attīstība;
- ievirze ģimenes dzīvē – ģimenes attiecību izprašana.

Audzināšanas uzdevumi atklāj to, ka audzināšana ir plašs un sarežģīts process, tā ietver sevī vairākus cilvēka dzīves aspektus. Katrs mācību priekšmeta skolotājs var izmantot savā stundā audzinošas aktivitātes un pildīt kādu no audzināšanas uzdevumiem, piemēram, sporta stundā - fizisko audzināšanu, dabaszinību stundā - ekoloģisko audzināšanu, bet mūzikā – estētisko audzināšanu, bet intelektuālajai audzināšanai, kā arī skolēnu pasaules uzskatu veidošanai būtu jānorisinās katrā mācību stundā. Viens no nozīmīgiem audzināšanas uzdevumiem, kurš netiek minēts V. Zelmeņa (2000) uzskaitītajā sarakstā ir emocionālā audzināšana, jo audzināšanas procesā nozīmīgs aspekts ir arī skolēna emocionālajai attīstībai.

D. Goulmens (2001) grāmatā „Tava emocionālā inteliģence” raksta, ka sabiedrība ir piešķīrusi nozīmīgu lomu intelektam un tā attīstīšanai, un samērā necilu – emociju izpētei, tomēr emocijas, gan pozitīvās, gan negatīvās, ir neatņemamas dzīves daļa. Pēc D. Goulmena (2001) domām, emocionālā inteliģence ietver sevī

pašsavaldīšanos, centību, neatlaidību, kā arī prasmi motivēt savu rīcību. Tātad emocionālā inteliģence simbolizē gan emocijas, to apzināšanos un kontrolēšanu, gan arī rakstura īpašības, to kopumu. Nereti tieši emocionālā inteliģence ir tā, kas sekmē un veicina panākumus. Emocionālās inteliģences īpašības nav iedzimtas – tās veidojas jau bērnībā un tiek pilnveidotas dzīves gaitā. Goulmens (2001) raksta: „Emocionālās saskarsmes iemaņas nav vis iedzimtas, bet gan dzīves gaitā iemantots talants, kas nosaka, cik labi mēs pratīsim likt lietā pārējās spējas, to skaitā arī tīro intelektu.” [Goulmens, 2001: 83] Tātad ikvienam ir iespējams pilnveidot un attīstīt savas spējas – kļūt emocionāli inteliģentiem. Svarīgi ir bērnus jau agrā vecumā audzināt tā, lai sekmētu emocionālās saskarsmes iemaņas. Liela loma šajā jautājumā ir gan vecākiem, gan arī skolotājiem. Skolās skolēni apgūst noteiktus mācību priekšmetus, bet katra bērna individuālās prasmes un spējas bieži tiek atstātas novārtā. D. Goulmens (2001) uzsver, ka sabiedrībai vajadzētu mazāk rūpēties par to, lai šķirotu bērnus sekmīgajos un nesekmīgajos, bet gan vairāk par to, lai palīdzētu viņiem apzināties visas savas iedzimtās spējas un dotības un izkopt tās. Skola varētu būt tā vieta, kur bērniem tiek dota iespēja sekmēt savas prasmes un attīstīt savu emocionālo inteliģenci – cienīt vienam otru, apzināties un savaldīt savas emocijas, sadarboties un veidot attiecības ar saviem vienaudžiem.

I. Jurgena (2002), tāpat kā D. Lieģeniece un A. Špona, norāda, ka audzināšana norisinās ne tikai skolā, bet arī ģimenē un, iespējams, vēl cita veida institūcijās un organizācijās, tā ir balstīta uz morālo vērtību orientāciju un normām. Pirmkārt, audzināšana aizsākas ģimenē, kur galvenie bērna virzītāji ir viņa vecāki. Bērns apgūst ģimenē nozīmīgās vērtības un uzvedības normas. Ģimenes ieaudzinātais pamats veido bērna personību. Skolā bērns turpina pilnveidoties, tādejādi, skolotājs kļūst par personu, kura attīsta un nostiprina jau ģimenē ieaudzinātās vērtības, vai dažkārt, tieši pretēji, ļauj skolēnam pārdomāt un izvērtēt savu rīcību un uzskatus.

Skolotāja – audzinātāja svarīgs uzdevums ir mudināt skolēnu attīstīt un pilnveidot savas zināšanas un prasmes, tomēr par vēl nozīmīgāku uzdevumu ir uzskatāma skolēna motivēšana uz pašaudzināšanu. Indivīds var gūt lielus panākumus savu pozitīvo īpašību attīstīšanā, vispusīgā personības veidošanā, jo pats ir savas gribas un garīgo spēku veidotājs. I. Jurgena (2002) raksta, ka audzināšanu var uzskatīt par ārējo apstākļu iedarbību un par pašaudzināšanu. Sākotnēji bērniem ir nepieciešama vecāku, skolotāju un arī sabiedrības palīdzība, tā ir audzināšana, kurā iesaistās apkārtējie cilvēki, tomēr ikvienā vecumā katram indivīdam pašaudzināšana ir

veids kā strādāt pašam ar savu personību, savu gribu, un motivēt sevi ilgstošam un neatlaidīgam darbam vai mācībām. Darba autore piekrīt Jurgenas (2002) rakstītajam, ka „pašaudzināšana ir apzināta sevis pilnveide. Tā saistīta ar gribas piepūli, prasmi sadalīt enerģiju, novērtēt sevi un savu rīcību. Tā ir apzināta paškontrolē, savas rīcības analīze. Ar pašaudzināšanu cilvēks var gūt panākumus savu pozitīvo īpašību attīstīšanā, personības veidošanā.” [Jurgena, 2002: 22]

A. Dauge (1928) norāda, ka katras audzināšanas un mācības gala mērķim jābūt pirmā kārtā izaudzīnāt pilnīgu cilvēku. „Pilnīgs cilvēks” ir tāds, kas ļoti izteikti atbilst kādai darbības sfērai, stāvoklim vai arī atbilst personības ideālam. Lai gan audzināšanas procesā skolēni tiecas attīstīt savu personību saskaņā ar sabiedrībā pastāvošajiem ideāliem, sasniedzot pilnību, indivīds apstājas savā attīstībā un pārstāj sevi pilnveidot. Mūsdienā sabiedrībā aktuāli ir mūžizglītības jautājumi, tāpēc pilnību sasniegt nav iespējams – skolēni jāmotivē arvien iemācīties ko jaunu. Pretēji A. Dauges (1928) teiktajam, A. Špona (2004) uzskata, ka audzināšanas procesā veidojas harmoniska personība. Harmoniska un vispusīga personība ir cilvēks, kas savā attīstībā un darbībā saskaņo gan savas individuālās dzīves, gan sabiedriskās dzīves vajadzības, gūst gandarījumu un piepildījumu katrā no tām, apzinās savu dzīves jēgu, nezaudējot vērtību orientierus. Tātad audzināšanai jāsekmē tieši harmoniska cilvēka attīstība, kas spēj mainīties, augot līdzī pārrmaiņām sabiedrībā un pasaulē, kā arī tiecas būt radošs, veikt jaunatklājumus un pārveidot šo pasauli, saskaņojot savas un citu vēlmes, vajadzības un iespējas.

Audzināšanas procesā tiek apzinātas gan bērna individuālās vajadzības, gan arī sabiedrībā pastāvošie uzskati. A. Špona (2004) raksta, ka audzināšana ir daudzpusīga mācību un ārpusklases, skolas, ģimenes un sabiedrības darbība, kas virzīta uz attieksmes veidošanu pret sevi un citiem cilvēkiem, sabiedrību un valsti, pret darbu, pret dabu, kas viss kopumā veido audzināšanas saturu un formas. Pirmkārt, audzināšana netieši norisinās arī mācību stundu laikā, veidojot skolēnu attieksmes, un, otrkārt, audzināšanas procesā ir iesaistīti ne tikai skolotāji, bet arī vecāki. Gan vecāki, gan sabiedrība palīdz veidoties bērnu uzskatiem ārpus skolas.

I. Rubana (2004) norāda, ka 21. gadsimta cilvēkam nepieciešams iegūt ne tikai zināšanas un prasmes, bet arī jāiegūst gatavība dzīvesdarbībai – patstāvība, atbildība, darbības pieredze un sociālā pieredze. Gan darbības, gan sociālā pieredze ietver sevī sekojošas prasmes - strādāt ar informāciju, plānot un organizēt, kritiski

vērtējoši domāt, risināt problēmas, pieņemt lēmumus, sadarboties un adekvāti novērtēt savas iespējas, rīcību un sasniegumus.

Izglītībā mācības un audzināšana nav šķiramas, bet nav arī viens un tas pats process. Izglītība lielā mērā nosaka tās iespējas, kas var pavērties nākotnē, dod nepieciešamās zināšanas un prasmes, kas vērstas uz radošas un vispusīgas personības veidošanu, atbilstoši valsts un sabiedrības prasībām.

Izglītības ietvaros tiek veikta jaunās paaudzes izglītošana un audzināšana, ņemot vērā gan valsts intereses, gan sabiedrības prasības. Izglītībai uzstādītos nosacījumus un uzdevumus pilda izglītības iestādes – skolas, un tajā strādājošais personāls – skolotāji. Izglītības procesā, indivīds iegūst zināšanas, prasmes un attieksmes. Iegūstot izglītību, skolēns apgūst zināšanas, kuras tiek vērtētas ar atzīmēm. Skolēniem šie iegūtie vērtējumi mēdz nozīmēt daudz vairāk nekā patiesās skolēnu zināšanas un spējas, kuras, iespējams, mācību procesā nav novērtējamas. Beidzot skolu un uzsākot patstāvīgu dzīvi, skolēniem veidosies citas zināšanas, kuras veidos gan pieredze, gan viņu intereses un dzīves apstākļi. Š. Amonašvili (2009) saka: „Skolā iegūtās zināšanas neatrisina dzīves īstās problēmas, kas rodas saskarsmē un darbā, dzīves jēgas meklējumos un mērķtiecībā, cēlsirdībā un atbildībā, mīlestībā un uzticībā, paša bērna audzināšanā un sociālajā aktivitātē, garīgumā, ticībā utt.” [Amonašvili, 2009: 39] Skolā apgūtās zināšanas ir gan kā pamats, gan kā virzītājspēks turpmākai indivīda attīstībai, tomēr tieši audzināšanas ceļā nodotās vērtības ir būtiskas skolēnam visa viņa dzīvi – gan saskarsmē ar cilvēkiem, gan darbā, gan pašattīstībā – tās veido cilvēka personību.

Skolēnu mācīšana atbilstoši testiem vai eksāmenu prasībām ir kļuvusi par būtisku tendenci Latvijas skolās. Skolotāju mērķis ir panākt augstus un veiksmīgus rezultātus skolas vai valsts līmenī, aizmirstot, ka patiesībā skolēniem ir jārada iespēja apgūt ne tikai zināšanas un prasmes, kuras kļūs noderīgas viņu turpmākajā dzīvē, izglītībā vai karjerā, bet arī attieksmes, kuras nav iespējams vērtēt ar atzīmēm. Kvalitatīva izglītība veicina ne tikai demokrātijas procesus un sociālo integrāciju, bet veido arī izpratni par ētikas normām un attīsta vērtīborientētu domāšanu.

Izglītības likumā (http://izm.izm.gov.lv/upload_file/Normative_akti/izglitibas-likums.pdf) ir minēts, ka “izglītība ir sistematizētu zināšanu un prasmju apguves un attieksmju veidošanas process un tā rezultāts. Izglītības process ietver mācību un audzināšanas darbību. Izglītības rezultāts ir personas zināšanu, prasmju un attieksmju kopums”. Zināšanas un prasmes skolēns apgūst mācību priekšmeta

stundās un tās tiek vērtētas, bet attieksmes, kas veidojas gan mācību stundā, gan klases stundās, gan ārpusstundu pasākumos skolā, gan arī saskarsmē ar citiem cilvēkiem skolā un sabiedrībā, ir tikpat nozīmīgas personības vērtīborientācijas un pašattīstības veicinātājas.

Darba autore uzskata, ka arī audzināšanā, līdzīgi kā izglītībā, aktuāls ir ilgtspējības jautājums. Lai gan nav zināms kādas zināšanas un prasmes būs nepieciešamas katram indivīdam nākotnē, viens no ilgtspējīgas izglītības mērķiem ir sekmēt indivīda - skolēna domāšanas neatkarību, spēju kritiski domāt, izvērtēt un risināt problēmsituācijas, rast jaunus un kreatīvus risinājumus, būt elastīgam un atvērtam jaunām idejām. Audzināšanas būtība atklājas A. Šponas (2004) rakstītajā, ka audzināšana ir mūžīga - tā radās līdz ar cilvēka rašanos un pastāvēs, kamēr vien pastāvēs cilvēce. Par audzināšanas procesu 21. gadsimtā A. Špona (2004) raksta, ka mūsdienās audzināšana ir kļuvusi sarežģīta, ilgstoša, nepārtraukta cilvēku sadarbība. Audzināšanas procesā tiek realizētas trīs nozīmīgas funkcijas: cilvēces garīgo vērtību apgūšana, saglabāšana un attīstīšana. Tātad audzināšanas procesā skolēniem tiek aktualizētas tās vērtības un morāles normas, kuras vēlamies saglabāt, attīstīt un nodot ne tikai mūsdienu jaunatnei, bet arī nākamajām paaudzēm. Audzināšanas jautājumos ir vērojamas vairākas tendences, viena no tām min autore A. Špona.

Špona (2004) norāda, ka audzināšanas viena no galvenajām funkcijām ir ievirzīt cilvēku kultūras vērtībās. Mūsdienu sabiedrībā tās vērtības, kuras saistījās ar pienākumiem un uzdevumiem, tiek aizvietotas ar skolēnu neapstrīdamu brīvību un skolēnu tiesību ievērošanu. Šīs tendences apgrūtina ne tikai skolotāju, bet arī pašu skolēnu mācību darbu, jo mācību procesu bieži vien kavē skolēnu uzvedības un disciplīnas problēmas. Skolēniem būtu nepieciešamas ne vien piedalīties jēgpilnās klases audzināšanas stundās, bet arī apgūt tādus papildus mācību priekšmetus kā ētika, psiholoģija, īpaši saskarsme, filozofija, un citus, jo šajos humanitārajos mācību priekšmetos skolēni var apgūt ne vien zināšanas, kuras ir cieši saistītas ar ikdienas dzīvi, bet arī pilnveidot savu personību un apzināties vērtības un to nozīmi, kā arī veidoties par kulturālu cilvēku.

Personības attīstība nebeidzas skolas vecumā, bet gan turpinās visu dzīvi. Vairāki autori (Z. Freids, E. Ēriksons, u.c.) secinājuši, ka personība attīstās pakāpeniski, izejot vairākas attīstības stadijas. Atkarībā no apstākļiem un audzināšanas, kas konkrētajā dzīves periodā piedzīvoti, personība iegūst sociāli

pieņemamas, veselumu stiprinošas iezīmes, vērtības un ievirzes, vai arī tieši otrādi – iestrēgst attīstībā vai iegūst iezīmes, kas apdraud harmonisku dzīvi.

A. Špona (2004) uzskata, ka „audzināšana galvenokārt saistās ar attieksmju kā personības īpašību, rakstura iezīmju un uzvedības pašregulācijas veidošanos.” [Špona, 2004: 16] Zināšanu apguve ir īslaicīgāks un vienkāršāks process. Audzināšanas process ir daudz sarežģītāks un ilgstošāks, jo tas aptver arī gribas un jūtu veidošanos – visu topošās personības attīstību kopumā, kas galvenokārt realizējas praktiskās vai garīgās darbībās un saskarsmes procesā. Par audzināšanas procesu skolā galvenokārt atbild skolotājs – audzinātājs, tomēr skolēni ir tie, kuri pieņem skolotāja izvirzītos audzināšanas mērķus un rīkojas atbilstoši tiem, vai arī nepieņem tos. Skolēns var arī patstāvīgi veidot attieksmes, kā arī attīstīt savas spējas pašaudzināšanā, izvērtējot un analizējot savu darbību, nosakot un īstenojot sev vēlamos mērķus. Iekšējās motivācijas vadīts, ar pašaudzināšanas palīdzību skolēns var sasniegt daudz vairāk, nekā ar skolotāja uzspiestām prasībām vai noteikumiem.

Pēc J. Valbja (2005) domām, demokrātiskā un humānā sabiedrībā izglītības sistēmas galvenais uzdevums ir katra cilvēka spēju attīstība, viņa sagatavošana mūžizglītībai, radošai darba dzīvei un atbildīgai līdzdalībai sabiedrības procesos. Izglītībai ir jāveicina ne tikai skolēnu intelektuālā, bet arī morālā, garīgā un sociālā attīstība, tāpēc ir jāveic radikālas pārmaiņas gan izglītības saturā un metodēs, gan skolotāju izglītībā. Skolotāji būtu jāizglīto par skolēnu personības attīstības jautājumiem, vērtībizglītību, kas izskaidrotu saistību starp vērtībām, attieksmēm un tikumiem, garīgumu un reliģiju un citām kategorijām.

Arī E. Pagraba (2006) apstiprina V. Zelmeņa (1991) viedokli, norādot, ka svarīga loma ir skolotājam, kurš māca bērnam attīstīt pašaudzināšanas spējas. Tieši skolotāja personība var labvēlīgi ietekmēt bērnu mācību procesā, dodot tam pozitīvu impulsu. Skolotājs palīdz skolēnam kļūt mērķtiecīgam, pilnveidot skolēna personību, attīstīt pašapziņu un pašanalīzi, lai uzsākot patstāvīgu dzīvi, skolēns turpinātu attīstīt savas pozitīvās īpašības. Skolotājs ietekmē skolēnu vērtīborientācijas, intereses, motīvus, ētiskos un estētiskos ideālus, kā arī sekmē latviskas pašapziņas veidošanos, attīsta gribasspēku ieceru realizēšanā.

Audzināšanas procesā skolēni tiek motivēti pašizglītībai un pašattīstībai, paaugstinot viņu atbildību par saviem mācību sasniegumiem, savu spēju, talantu un dzīvesprasmju izkopšanu, kā arī savas personības izaugsmi. A. Klauža (2008) norāda, ka mācību procesā skolotāji pamatā palīdzam apgūt noteiktas zināšanas, prasmes,

iemaņas, turpretī audzināšanas procesa galarezultāts ir attieksmes, kas tiek veidotas, pamatojoties uz skolēnu zināšanām, prasmēm un iemaņām.

A. Klauža (2008) uzskata, ka dzīves prasmju un attieksmju veidošana ir galvenais audzināšanas uzdevums. Skolā šo audzināšanas uzdevumu skolotājs var īstenot, veicot:

- atbalsta sniegšanu skolēniem;
- skolēnu izpēti;
- sadarbību ar rūpju bērniem un bērniem, kuriem ir īpašas vajadzības;
- individuālais darbu ar skolēniem;
- sadarbību ar ģimeni;
- klases kolektīva saliedēšanu;
- sadarbību ar priekšmeta skolotājiem, ar skolas atbalsta personālu.

Skolēnu izpēte ir viens no sekmīgas audzinātāja darbības nosacījumiem, tikai iepazīstot savus skolēnus audzinātājs spēj izprast viņu vajadzības, intereses un izvirzīt audzināšanai nepieciešamos mērķus.

A. Līdaka (2009) atzīst, ka tirgus ekonomikas apstākļos arī Latvijā jaunatnes audzināšanā veidojas dažas ļoti nopietnas barjeras, piemēram, jaunieši uzskati par naudas lomu un nozīmi cilvēka dzīvē, lietu kults un personīgās materiālās labklājības ieguve, nacionālo kultūras vērtību neizpratne un necieņa pret tām, neapdomīga svešu vērtību pielūgsmē, dabas lomas nenovērtēšana cilvēka dzīvē, neiecietība pret citādi domājošajiem, labestības, godīguma, žēlsirdības un citu tikumisko vērtību neatzīšana. Aktuāls ir arī vardarbības jautājums gan skolās, gan sabiedrībā kopumā, kā arī necienīgu vārdu un žestu izmantošana, atkarību problēmas un citi jautājumi. Audzinātāja uzdevums ir ievirzīt skolēnu vēlmes atbilstoši vērtībām. Vērtību apgūvē var izvirzīt četrus audzināšanas principus:

- audzināšanas darbību posmu noteikšana un attīstības pakāpenība;
- individuāli vērtīgo īpašību attīstīšana – akcentējot skolēnam to, kas viņš ir, kā arī to, par ko viņam jāklūst;
- skolēnu personīgo ideālu izpēte un to realizācijas iespējas;
- izglītības sasniegumu atkarība no psiholoģiskajiem, didaktiskajiem, metodiskajiem viedokļiem.

Skolotājiem uzticēto audzināšanas darbu nav iespējam paveikt vienas audzināšanas stundas ietvaros, tas ir ilgstošs process. Klases audzinātājam vērtības ir jāintegrē ikdienas skolas dzīvē, tādējādi, sekmējot skolēnu morālo attīstību.

Latvijā audzināšana ir kļuvusi par vienu no visaktuālākajām sabiedriskajām problēmām. Starptautiskā sadarbība, saziņa un mobilitāte izvirza nepieciešamību pēc jaunām cilvēka kvalitātēm, īpaši – savstarpēju cieņu, patstāvību un atbildību. Nozīmīgas ir arī ētiskās, morālās, kultūrvēsturiskās vērtības. Svarīgs priekšnoteikums sekmīgai attīstībai nākotnē ir skolēnu pašattīstības veicināšana. Tas ir mūsdienu skolas uzdevums, kur skolotājiem tiek uzticēta audzinātāja loma.

2. SKOLOTĀJA LOMA AUDZINĀŠANĀ

2.1 SKOLOTĀJS UN AUDZINĀŠANA

*„Kad māca un audzina cēlsirdīgs vīrs,
viņš ved, nevis velk aiz sevis; rosina, nevis piespiež;
rāda ceļu, nevis ļauj skolēnam iet pašam.”
(Konfūcijs)*

Liela loma bērna attīstībai ir videi. Sākotnēji, tā ir ģimene un vēlāk arī skola. Ģimene ir tā vide, kurā bērns jau no dzimšanas brīža aug, attīstās un pilnveidojas. Ģimene ir kā pamats bērna personības attīstībai. Lai gan vecāki ir tie, kuru piemērs ir noteicošais bērna audzināšanā, bērnam uzsākot mācības skolā, arī skolotājs spēj būtiski ietekmēt skolēna personību un tās veidošanos. Tomass Likona (2000) uzskata, ka ne visi vecāki savu bērnu audzināšanu uzskata par savu pienākumu, jo nevēlas ieguldīt laiku un pūles, lai pārbaudītu ar ko bērni nodarbojas, un vadītu viņu domāšanu un rīcību. Vecāki ne vienmēr vēlas uzņemties atbildību par bērnu disciplīnas jautājumiem, kā arī paši ne vienmēr sniedz pozitīvu piemēru bērniem, kā rīkoties un tikt galā ar dažādām problēmsituācijām. Šādos gadījumos tieši skolotājs ir tā persona, kura kļūst skolēnam nozīmīga, vadot skolēnu un motivējot bērnu darboties un pilnveidoties. Skolas vidē skolēnam ir iespēja veidot citus priekšstatus par sabiedrību un vērtībām tajā. Skolotājs var akcentēt tās vērtības un attieksmes sabiedrībā, kuras pozitīvi ietekmē skolēnu personību.

Kručinina un Magdalenoka (2001) norāda, ka labvēlīga skolas vide ir atvērta vide. Tāda vide aicina gan vecākus, gan pašvaldību, gan sabiedrību sadarboties, rosina ieinteresētību, sapratni, līdzdarbību un atbalstu, ir atvērta pārmaiņām un sekmē arī atvērtu un integrētu mācību procesu. Skolas psiholoģiskā vide ir atkarīga no tā, kāda ir informācijas aprīte, vai visas problēmas, pārmaiņas un inovācijas ir pietiekami izskaidrotas, vai skolotāji un skolēni savstarpēji izrunājas, atzīst kļūdas, atvainojas, piekāpjas, ir tolerantī pret citu viedokli.

Svarīgi ir izprast, kā skolā jūtas bērns, vai viņš jūtas vajadzīgs, ievērots un mīlēts, vai skolas vide ir veselības veicinoša un bērns ir pasargāts no morāliem un fiziskiem pazemojumiem. Skolas videi jārada skolēnam drošības izjūta.

J. Valbis (2005) raksta, ka laba skola sekmē vairāku izglītības jomu attīstību, svarīgākās no tām ir:

- personu skola, kurā skolēns mācās izprast sevi, savas spējas, kā arī veidot attiecības un risināt konfliktus;
- kopējā skolas mācību programma, kuras ietvaros skolēni mācās domāt, izprast, izpētīt un izpaust sevi garīgi, mākslinieciski un fiziski;
- skola kā iestāde, kurā skolēni mācās apspriest un ievērot taisnīgus noteikumus, apgūt labas uzvedības iemaņas un disciplinētību;
- skola kā kopiena, kurā skolēni mācās piedalīties tās darbā, apgūst demokrātijas principus un gatavojas pilsoņa pienākuma pildīšanai.

Labu skolu raksturo četras morālas iezīmes, kuras var tikt uzskatītas arī par izglītības tikumiem - cieņa pret cilvēkiem, patiesība kā galvenais princips kopējā skolas mācību programmā, taisnība kā noteicošais tikums skolā kā iestādē, atbildība kā svarīgākais princips skolā kā kopienā. Skola, kura neveicina tikumu attīstību, nerada apstākļus sekmīgām mācībām un skolēnu morālai izglītībai. Morālā izglītība skolā neaprobežojas tikai ar konkrētu zināšanu vai prasmju apguvi mācību stundās, bet skolas darbībai kopumā jāatbilst tās paustajām vērtībām (Valbis, 2005). Skolotājiem ir jāapzinās tikumu audzināšanas nozīme, jānodrošina šo principu pastāvēšana, ka arī jārosina skolēni pieņemt šos skolā izvirzītos principus kā savas personiskās vērtības.

Arī Kručinina un Magdalenoka (2001) uzskata, ka noteicošā loma labvēlīgas skolas vides izveidē ir skolotājam. Skolā strādājošajiem skolotājiem ir jābūt stabiliem un vērtīborientētiem; jāsadarbojas savā starpā un jādalās idejās, apspriežot mācību pilnveidošanās ceļus, jāizrāda interese un jāpriecājas par kolēģu panākumiem, jādalās ar materiāliem un mācību līdzekļiem, kā arī jāprot strādāt komandā. Skolotājs ir kā piemērs pozitīvai saskarsmei skolas vidē. Lai veidotu pozitīvu skolas vidi, skolotājiem jābūt vienotiem savās prasībās pret skolēniem, jārespektē jauninājumi un jāsadarbojas gan ar skolas administrāciju, gan ar kolēģiem skolas mērķu īstenošanā. Skolotājam jāievēro katrs skolēns, jānovērtē un jāatbalsta katra personība. Skolotājam jābūt gatavam strādāt ar noteiktām metodēm, paņēmieniem, vajadzības gadījumā atkāpjoties no iepriekš izstrādātiem plāniem, ņemot vērā skolēnu personību – rakstura iezīmes, emocijas un pieredzi, kā arī intereses.

Bērnam ir svarīgi gūt atzinību, tāpēc skolotājam ir jāpamana skolēna rezultātus un panākumus, objektīvi jānovērtē, netaupot uzslavas, komplimentus un

pateicības. Skolas vidē skolēns var attīstīt savas spējas, tikt uzklauts un saprasts, kā arī atrasties vienaudžu vidū.

V. Zelmenis (2000) min, ka skolotājam jāpiemīt pedagoģiskajām talantam un personības īpašībām, kuras atbilstu skolotāja profesijai. Galvenās no tām ir:

- interese par pedagoģisko darbu un mīlestība pret bērniem;
- sava mācību priekšmeta satura un metodikas pārzināšana;
- spēja iejusties skolēna attīstības līmenī, priekšzināšanās un emocionālajā stāvoklī;
- prasme izvirzīt pamatotas un konsekventas prasības smalkjūtīgā veidā;
- ticība panākumiem.

Darba autore piekrīt, ka priekšmeta skolotājiem ir jāpārzina mācību priekšmeta saturs un arī metodes, bet uzskata, ka arī klases audzinātājiem jāpārzina klases audzināšanas jautājumi, lai veiktu klases audzinātāja pienākumus skolā. Klases audzinātājam jāapgūst tādi temati kā audzināšana, tās process un saturs, klasvadība, skolēnu personība, disciplīnas jautājumi, sadarbības metodes gan ar skolēniem, gan ar vecākiem, gan atbalsta personālu, likumdošana un citi jautājumi. Skolotājiem jāpārzina arī skolēnu vecumposmu īpatnības, atšķirīgās intereses, spējas, raksturu, temperamentu un citas individuālās īpatnības, jo viens no nozīmīgākajiem klases audzinātāja pienākumiem, ir iepazīt un izprast savus skolēnus, lai, risinot audzināšanas jautājumus un konfliktsituācijas, skolotājs spētu izvēlēties gan piemērotākās tēmas, gan metodes. Skolēna iepazīšana sekmē gan audzināšanu, gan arī mācību darbu skolā. Piekrītot tam, ka skolotāja loma skolēnu audzināšanā ir ļoti nozīmīga, svarīgi ir noskaidrot, kādam tad jābūt skolotājam – audzinātājam.

Skolotājiem tiek izvirzītas daudzas prasības un svarīgākās, pēc L. Žukova (1997) domām, ir:

- skolotājam jābūt vispusīgi izglītotai personībai, kā arī speciālistam izvēlētajā mācību priekšmetā;
- skolotājam jābūt bērniem;
- skolotājam jābūt atvērtam pret visu jauno, tomēr kritiski jāizvērtē un jāizmanto tās idejas, kuras ir atbilstošas konkrētā situācijā;
- skolotājam ir jāpapildina savas teorētiskās un metodiskās zināšanas un prasmes;

- skolotājam jāattīsta savas pedagoģiskās spējas – komunikatīvās, organizatoriskās u.c.;
- skolotājam jāargā sabiedrības un tautas nacionālās vērtības;
- skolotājam jābūt par paraugu skolēniem;
- skolotājam jāaudzina jaunā paaudze gan dzīvei, gan darbam.

Nozīmīga prasība ir skolotāja vispusīgā personība, jo, lai gan zināšanas mācību priekšmetā ir būtiskas skolotāju izglītībā, pārzinot sabiedrībā un pasaulē aktuālās tendences un notikumus, skolotājs var veiksmīgāk izskaidrot tās skolēniem, kā arī integrēt šīs zināšanas mācību un audzināšanas procesā. Skolotājam, mācot bērniem par mūžizglītības nozīmi, arī pašam nemitīgi jāpilnveido savas zināšanas un prasmes, sekojot jaunajām paradigmām inovācijām izglītībā. L. Žukovs atzīst, ka skolotājs nekad nevar sasniegt ideālu pilnību, viņš vienmēr pilnveidojas.

Par pedagoģisko procesa gaitu un tā rezultātiem katrā klasē atbild klases audzinātājs, tomēr audzinātāja pienākumi ir daudz plašāki.

V. Zelmenis (2000) uzskaita sekojošus klases audzinātāja pienākumus:

- palīdzēt mācību priekšmetu skolotājiem izprast un iepazīt klases skolēnus;
- palīdzēt vecākiem izprast savus bērnus;
- spēt ievirzīt savus audzēkņus pašaudzināšanā;
- veidot skolēnu raksturojumu, kuru izsniegt nepieciešamības gadījumā.

Klases audzinātājs, iepazīstot skolēnus un iemantojot viņu cieņu un uzticību, veicina pozitīvu attiecību veidošanos skolēniem savā starpā, ar vecākiem un citiem skolotājiem. Skolotāja personīgais kontakts ar skolēniem ir nozīmīgs, jo skolotājs var iemācīt bērniem būt atklātiem, dvēseliskiem un spējīgiem uz dialogu. Skolotājs piedāvā skolēniem tiesības uz savu viedokli, cieņu, individualitāti, uzticēšanos, pašnoteikšanos. Skolēniem jābūt tiesībām būt pret skolotāju iespējami atklātākiem, tad arī skolotājs varēs meklēt savos skolēnos sadarbību un palīdzību.

Kručinina un Magdaļenoka (2001) uzskata, ka, lai iegūtu skolēnu cieņu, svarīgi faktori ir arī pedagoģu pašdisciplīna, pašapziņa, paškontrolē, iejūtība un tolerance, sapratne un spēja sadzirdēt, ticība labajam un ticība saviem spēkiem, kopvesels skatījums, spēja risināt problēmas un rast alternatīvus modeļus. Skolotājam jāpiemīt arī darba un runas kultūrai, kā arī jāatbalsta veselīga dzīvesveida idejas, jo skolotājs ir viens no piemēriem saviem skolēniem.

I. Jurgena (2002) min, ka mūsdienās gan Latvijā, gan arī visā pasaulē tiek debatēts par to, kādam jābūt skolotājam, par to, ka mūsdienu sabiedrības procesu dinamika ir likumsakarīgi saistīta ar radikālām pārmaiņām skolotāju darbā. Skolēni atspoguļo sabiedrībā aktuālās tendences un vērtības, tādejādi viens no skolotāja pienākumiem ir palīdzēt skolēniem veidot izpratni par pasaulē notiekošo.

M. Balsons (1995) papildina I. Jurgenas teikto, norādot, ka ir ārkārtīgi būtiski, lai skolotājs orientētos mūsdienu sociālajās vērtībās un apzinātos to nozīmi klases un visas skolas dzīvē. Latvijā aktualizējoties audzināšanas jautājumiem, tika meklēti risinājumi, lai virzītu klases audzinātāju darbu un sekmētu Latvijas jauniešu audzināšanu par krietnām un godprātīgām personībām. Audzināšanas darba programmas 2008.-2013.gadam projektā nosauktas galvenās vērtības, par kurām izglītības procesā skolēniem veidojama izpratne un pozitīva attieksme:

- cilvēks un viņa personība,
- dzīvība, veselība un drošība,
- garīgums un tikumība,
- cieņpilnas, atbildīgas un iecietīgas cilvēku savstarpējās attiecības,
- zināšanas un darbs savas un sabiedrības labklājības veicināšanai,
- patriotisms un pilsoniskā līdzdalība,
- ģimene,
- tradīcijas un kultūra,
- daba un vide ilgtspējīgā attīstībā.

Skolas vidē šīs vērtības skolotājiem būtu jāaktualizē pirmkārt jau klases audzināšanas stundās, kā arī mācību stundās un ārpusstundu un ārpuskolu pasākumos.

Klases audzinātājam, lai iepazīstinātu skolēnus ar šīm vērtībām, ir jāpiemīt gan teorētiskām, gan praktiskām zināšanām. M. Balsons (1995) uzskata, ka daļa skolotāju saskaras ar grūtībām veikt klases audzinātāja pienākumus, kuri saistīti ar audzināšanas jautājumiem, jo vispārīgā informācija, apgūta studiju laikā, nesniedz priekšstatu, kā, piemēram, ar minētajām vērtībām, iepazīstināt skolēnus, kā arī sekmēt skolēnu pozitīvu attieksmi, ja skolēna ģimene bērnam rāda negatīvu piemēru.

Pretēji M. Balsonam, Š. Amonašvili (2009) salīdzina un izskaidro skolotāja ieguldīto darbu skolēnu audzināšanā ar gaismas īpašībām, sacīdams, ka skolotāji izvairās no audzināšanas darba, jo „pasniegt vai nodot no rokas rokā Gaismu nav iespējams.” [Amonašvili, 2009: 17] Jaunu mācību vielu skolotājs var uzrakstīt uz

tāfeles, mājasdarbu var ierakstīt skolēnam dienasgrāmatā, jaunus vārdoņus, skolēns var iemācīties no galvas, bet audzināšana ir gan sarežģīts, gan laikietilpīgs process, kurš galvenokārt sekmē skolotāja un skolēna sadarbību, cieņu un sapratni, tādejādi, to nav iespējams skolēniem uzspiest.

Audzināšanas procesā ir jāievēro vairāki nosacījumi, kurus min L. Žukovs (1997), un tie ir sekojoši :

- tieša audzinoša iedarbība rosina skolēnos pretošanos;
- skolēns nepieņem, bet gan izvērtē pieaugušo ideālus, mērķus, motīvus un pārlicību;
- audzināšana ir mijiedarbība starp skolotāju un skolēnu;
- audzināšanas process ir cieši saistīts ar pašaudzināšanu;
- audzināšanas efektivitāti sekmē skolēnu darbības vērtējums, gandarījuma izjūta par paveikto, radot jaunu motivāciju.

Pirmkārt, bērns mācās vērojot pieaugušo rīcību, nevis klausoties pieaugušajos. Tātad, skolotājam ir jāklūst par paraugu bērnam, jācenšas ievērot un sekot tiem principiem, kurus vēlētos saskatīt skolēnos un viņu darbībā. Otrkārt, bērnam nozīmīgākas ir atziņas, kuras viņš ir ieguvis patstāvīgi darbojoties un uzkrājot savu pieredzi. Skolotājam ir iespēja iepazīstināt skolēnus ar dažādām situācijām, rosināt bērnus analizēt un izvērtēt savu rīcību un atbilstoši rīkoties. Izmantojot audzinošas aktivitātes gan audzināšanas stundās, gan mācību priekšmetu stundās, gan arī ārpusstundu pasākumos, skolēni mācīsies un veidos savu vērtību sistēmu. Skolotājam ir jāapzinās, ka ne vienmēr skolēni pārņems tās attieksmes, pret citiem cilvēkiem, darbu vai dabu, kādas skolotājs ir vēlējis izvirzīt mācību vai audzināšanas procesā. Nav iespējams piespiest skolēnus pieņemt tās vērtības, kuras, pēc skolēna domām, nav nozīmīgas.

Tātad, uzsākot klases audzināšanu, jāņem vērā arī tas, ka skolēni var nepieņemt skolotāja izvirzītajām idejām, un, jo vairāk skolotājs centīsies skolēnu pārliecināt par savu taisnību vai pārlicību, jo vairāk skolēni pretosies skolotājam, neuzklausot un nemainot savu viedokli. Skolotāju izglītības ietvaros apgūtās zināšanas un prasmes audzināšanas jautājumos, var palīdzēt skolotājam risināt šādas situācijas.

Jāņem vērā arī tas, ka skolēni, apmeklējot skolu, var novērot gan pozitīvus, gan negatīvus piemērus, jo atrodoties starp vienaudžiem skolēni seko arī cits cita rīcībai un uzvedībai. Skolotāja uzdevums ir palīdzēt skolēniem izvērtēt un dažādas

situācijas, kuras ikdienā norisinās gan skolā, gan sabiedrībā kopumā, un patstāvīgi secināt, kas ir labs un kas slikts.

Ne velti klases audzināšana tiek uzskatīta par vienu no lielākajiem pārbaudījumiem skolotāja darbā, jo, kā min A. Špona (2004), panākumus audzināšanā un audzinātāja pedagoģisko māku var novērtēt tikai ilgā laika posmā.

E. Pētersons (1931) atzīst, ka „neviens nevar apgalvot, ka viņš ir īstais skolotājs un audzinātājs, ko pati daba jau rotājusi visām mācības darbā nepieciešamajām spējām un veismēm, tad, lai sekmīgi pildītu savu pienākumu, vajadzīga iedziļināšanās atziņās...” [Pētersons, 1931: 71] Lai arī kādas iedzimtas spējas nepiemistu cilvēkam, skolotāja darbā nozīmīgas ir arī zināšanas un prasmes, kuras iegūtas mācoties. Vairāki autori (A.Dauge, J.A.Students, G.Keršenšteiners u.c.) uzsver izglītības nozīmi skolotāja profesijā. Gan mācību priekšmeta, gan klases audzināšanas darbā, skolotājam ir nepieciešamas priekšzināšanas. E. Balsons (1995) raksta, ka viens no skolotāja svarīgākajiem uzdevumiem ir nodrošināt vismaz lielākajai daļai skolēnu intelektuālo, sociālo, emocionālo un fizisko attīstību. Lai šo uzdevumu varētu veikt sekmīgi, ir jāiegūst dziļas zināšanas un izpratne par cilvēka uzvedības principiem, kas ir aktuāli skolas situācijās. Arī J. A. Students (1998) uzsver skolotāja izglītības nozīmi, sacīdams, ka pedagogam ļoti labi jāpārzina atšķirība mūžīgajās un mainīgajās vērtībās, viņam jāzina, kas absolūts, kas pārejošs, un tikai tad skolotājs arī zinās, kā rīkoties veicot audzināšanas darbu. Skolotājiem ir jābūt īpaši profesionāliem, strādājot kā klases audzinātājiem, lai nodotu skolēniem paliekošās vērtības, ir nepieciešams nepārtraukti pilnveidot savas iemaņas, jo sabiedrībā, valdot pārmaiņu laika tendencēm, audzinātājam ir īpaši nozīmīga loma skolēnu personības veidošanā. I. Jurgena (2002) norāda, ka jauno skolotāju sagatavošanā ir nepieciešams pilnveidot teorētiskās un praktiskās zināšanas, līdzsvarojot tās ar studentu pieredzi. Jaunajiem skolotājiem nepieciešama īpaša sagatavošana skolotāju un audzinātāju darbam, jo skolotāja profesija ietver sevī lielu atbildību. Skolotāju studiju programmās trūkst audzinātājiem paredzēti kursi, kuri iekļautu gan padziļinātas teorētiskās zināšanas, gan arī praktiskas nodarbības. Uzsākot darbu skolā un uzņemoties audzinātāja pienākumus, skolotājam ir jābūt spējīgam veikt savus pienākumus – efektīvas audzināšanas darbības.

A. Aukšmuksta (2008) uzskata, ka mūsdienu skolas gaida profesionāli sagatavotus skolotājus, kuri izglītības procesā vienlīdz lielu uzmanību velta gan mācību, gan audzināšanas darbībai. Lai skolās strādātu profesionāli pedagogi,

skolotāju izglītības programmās nepieciešams sabalansēt gan priekšmeta zināšanām veltīto kursu skaitu, gan klases audzināšanas amatam nepieciešamās zināšanas, iekļaujot gan praktiskas prasmes, kā, piemēram, audzināšanas plāna sastādīšana un skolēnu personas lietu veidošana, gan teorētiskas zināšanas, piemēram, audzināja darba ētiskos aspektus u.c. Skolotājs ir tas cilvēks, kura uzdevums ir risināt dažāda veida mācīšanās un audzināšanas problēmas un rast paņēmienus efektīvai komunikācijai un sadarbībai ar skolēniem. Pedagoģam jāpārzina ne tikai savu vielu, piemēram, latviešu valodu, ja viņš ir latviešu valodas skolotājs, bet arī jābūt erudītam psiholoģijā, socioloģijā, jāprot ieinteresēt skolniekus, mudināt viņus domāt pozitīvi.

Darba autore uzskata, ka skolotājam ne tikai sava amata ietvaros, bet arī dzīvē jāseko tiem principiem, kurus skolotājs cenšas iemācīt skolēniem, skolotājam ir jābūtu piemērs. A. Aukšmuksta (2008) izsakās - audzināšanas darbā ļoti svarīga loma ir klases audzinātāja personībai, personiskajam piemēram, stājai un attieksmei pret skolēniem katrā saskarsmes brīdī – vai nu tā būtu mācību stunda, starpbrīdis vai ārpusstundu pasākums. Arī G. Keršenšteiners (1925) uzskata, ka skolotājam jābūt kā piemēram saviem skolēniem, savā darbā akcentējot tādas vērtības, kuras vēlas ieaudzīnāt arī skolēnos, rakstot: „Skolotāja burvja vara un spēks pamatojas uz viņa personīgās vērtību izjūtas, - uz mīlestības un godbijības pret audzēkni kā vērtību nesēju.” [Keršenšteiners, 1925: 18]

I. Žogla (2001) par skolotāju darbības saturu raksta, ka tas veido skolēna mācīšanos bagātinājošas vērtības, kas nezināšanu ļauj pārvērst zināšanā, nevarēšanu varēšanā, nemotivētību motivā, negatīvu attieksmi vai vienaldzību pozitīvā attieksmē. Mācību procesā skolotāja vērtības – kultūra un profesionālā ētika, pedagoģiskās zināšanas priekšmetā, skolēna iespējas – skolēnam kļūst par vienu no mācīšanās avotiem un līdzekļiem. Ar skolotāja palīdzību mācību procesā skolēns iegūst zināšanas, prasmes, attīstītu prātu, tikumiskās, estētiskās un citas īpašības, kas veido skolēna personisko kultūru.

Skolotājam - audzinātājam ir jāveic vairāki svarīgi uzdevumi. Viens no šiem uzdevumiem ir skolēnu iepazīšana. Kā A. Dauge (1928) uzskata - skolotājam galvenokārt ir jāsaprot liela grūtāji mākslai „saprast” cilvēku, saprast skolēnu iekšējo dzīvi, tās tapšanu un veidošanos. A. Dauge (1928) norāda, ka audzinātājs visu savu darbu ziedo tam, lai palīdzētu izcelt un atvērt to, kas no dabas bērnam ieguldīts, un kam, pēc Dauges domām, jāklūst realizētam. Audzinātājs dziļākajā būtībā ir arī psihologs, kurš, iepazīstot skolēnu, ļauj gan bērnam atklāties un izpaust savas domas

un jūtas, gan arī pašam audzinātājam sniedz iespēju gūt jaunas pedagoģiskas atziņas un pieredzi. Katrs skolēns ir individualitāte, tāpēc audzināšanā ir jāizvērtē kādas metodes ir atbilstošas katras problēmsituācijas risināšanā, kā arī sadarbībā ar katru bērnu un viņa vecākiem. Darba autore secina, ka klases audzinātājam jāspēj saskatīt un pieņemt gan klases kolektīvu kopumā, gan katra skolēna individuālo personību. Skolotājam ir jādod iespēja skolēniem būt patstāvīgiem. Skolēniem jādarbojas un jārod spēku pašiem, cīnoties ar grūtībām un dažādiem pārbaudījumiem, tādejādi, pilnveidojot sevi un uzkrājot pieredzi. A. Dauge (1928) apgalvo, ka „audzinātājs nedrīkst aizmirst, ka viņam visām bērna dvēseles rosmēm taču jādod objektīva jēga, visas jāattiecinā uz skaidri apzināmām objektīvām normām. Īstam audzinātājam vajadzīga smalka izjūta par tīri objektīvu vērtību būtību un par to pakāpēm.” [Dauge, 1928: 21] Tāpat arī audzinātāja darbā jāievēro zināma atturība, lai skolotājs būtu objektīvs, kā arī savos lēmumos un darbībās vienlīdzīgs pret visiem bērniem. A. Dauge (1928) uzskata, ka skolotājam jāuztur stingras prasības, kā arī jāpārstāv objektīvas normas un likumus, jābūt augstāku ideju un absolūtu vērtību pārstāvis.

Darba autore secina, ka skolotāja profesijā skolēnu audzināšana ir nozīmīgs process vairākos aspektos. Pirmkārt, kā mācību stundu sastāvdaļa, kur skolotājs integrē audzināšanai būtiskos jautājumus mācību priekšmetu saturā, gan arī kā skolotāju un skolēnu sadarbības izpausme. Otrkārt, audzināšana ir veids kā nodod skolēniem vērtības un normas, kuras jāievēro ne tikai skolā kā izglītības iestādē, bet visā sabiedrībā kopumā, tādejādi, palīdzot skolēniem socializēties un gūt saskarsmes prasmes. Audzināšanas darba veikšanai skolotājam ir nepieciešamas gan dabas dotas spējas, gan arī izglītojoties iegūtas zināšanas un prasmes. Darba autore uzskata, ka tieši skolotāju izglītībā skolotājiem jāsniedz iespēja apgūt pēc iespējas vairāk zināšanu un prasmju audzinātāja darbā, lai veiksmīgi veiktu audzinātāja pienākumus skolā. Citējot Š. Amonašvili (2009), autors pauž savu nostāju par skolotāju kā audzinātāju, rakstot: „Ja skolotājs domā, ka viņš ir tikai pasniedzējs, kurš skolēniem sniedz zināšanas, un pēc tam kontrolē un vērtē zināšanu apguves kvalitāti, viņš nav skolotājs.” [Amonašvili, 2009: 47]

2.2 SKOLOTĀJA FUNKCIJA

Pēc I. Žoglas (2001) domām, skolotājs nav ne vienīgais, ne galvenais zināšanu avots skolēnam. Skolotāja svarīgākā funkcija ir palīdzēt skolēnam iemācīties mācīties.

Eiropas komisijas Baltajā grāmatā (1995), kurā izklāstīta paradigmu maiņa izglītībā 21. gadsimtā, tiek uzsvērts, ka izglītības nozīmīgākais process ir mācīšanās. Tajā tiek minētas sekojošas prasības skolēniem – mācīšanās zināt, mācīšanās darīt, mācīšanās sadarboties un mācīšanās būt personībai. Mācīties zināt ir zināšanu iegūšanas metodes, kuras balstās uz koncentrēšanās spēju, atmiņu un domāšanu. Mācīties darīt ir spēja izmantot praksē iegūtās zināšanas. Mācīties sadarboties ir cieņa pret citiem cilvēkiem, viņu kultūru un garīgajām vērtībām. Mācīties būt ir katra skolēna vispusīga attīstība – gan psihisko un fizisko spēju, personības, intelekta un garīgo vērtību pilnveidošana. Šīs izglītības prasības papildina viena otru, tādejādi, gan priekšmeta skolotājs, gan klases audzinātājs palīdz skolēniem šīs prasības īstenot.

Skolotājs prognozē, konstruē un vada mācību procesu, nodrošinot didaktisko mērķu - izglītojošo, audzinošo, attīstošo – sasniegšanu programmā noteiktā un skolēna iespējām atbilstošā kvalitātē.

I. Beļickis (2000) min, ka skolotājiem jāpilda sekojošas funkcijas – humanitatīvā, socializācijas, projektēšanas, vērtēšanas, organizēšanas, inovatīvā un komunikatīvā funkcija. Humanitatīvā funkcija sekmē katra bērna dotā garīgā potenciāla izkopšanu un attīstību. Humānās funkcijas ietvaros skolotājs izkopj skolēnos augstākās garīgās vērtības, sekmē skolēnu tikumības, estētisko jūtu un gaumes attīstību, kā arī respektē skolēnu pašvērtību un pašcieņu. Socializācijas funkcija ir saistīta ar skolēna audzināšana noteiktā sabiedrībā un dabas vidē. Piemēram, viens no skolotāja uzdevumiem ir audzināt skolēnus par Latvijas valsts patriotiem. Projektēšanas funkcijā skolotājs lieto projektu metodes un atvērtās mācības. Vērtēšanas funkcijas ietvaros skolotājs novērtē skolēnu izglītības procesu un rezultātu, kā arī rosina skolēnus veikt pašvērtējumu. Skolotājs, plānojot mācību darbu, saturu un formas, veic organizēšanas funkciju. Inovatīvā darbība ir skolotāja profesionālā jaunrade, novērtējot savu darbu, skolotājs attīsta savu meistarību, kā arī sekmē skolas attīstību. Komunikatīvā funkcija ir saskarsmes un attiecību nodibināšana, tās ietvaros tiek īstenota skolēnu un skolotāju sadarbība. Ar skolotāja funkcijām nosaka skolotāja atbildību skolēnu un vecāku priekšā.

Darba autore uzskata, ka skolotāja darbā var izdalīt arī sekojošas funkcijas – mācību priekšmeta mācīšana un klases audzināšana.

Mācību un audzināšanas darbs ir vienots un neatdalāms process, tomēr Latvijā izglītības procesā ar audzināšanas darbu saprot gan audzināšanas un mācību darbu stundās, gan arī atsevišķu audzināšanas darbu klases audzinātāja stundās.

Audzināšanas un mācību darbu stundās veic mācību priekšmeta skolotāji, kuru viens no pamatpienākumiem ir mācīt kādu noteiktu mācību priekšmetu, piemēram, matemātiku. Priekšmeta skolotājs organizē un vada mācību stundu, izvēlas vai izstrādā metodiskos materiālus, vērtē skolēnu zināšanas un prasmes, īstenojot izglītības programmu, kā arī veicina skolēnos pozitīvu attieksmju veidošanos un patstāvību izglītības procesā, sadarbojas ar skolēnu vecākiem, lai sekmētu mācību un audzināšanas darbu.

Sabiedrībā ir radies priekšstats, ka priekšmetu skolotāju darbs ir saistīts tikai ar mācību priekšmeta pasniegšanu, tomēr mācību stundas, sadarbojoties skolēniem un skolotājam, ir laiks, kad skolotājs var veikt arī audzinātāja funkcijas, pozitīvi ietekmējot skolēnu personības, vadot to attīstību vēlamā virzienā. J. A. Students (1998) min, ka cilvēka dzīvē nav dziļākas, plašākas un vispusīgākas darbības par audzināšanu, jo ikvienā darbā tiek ietverti audzināšanas elementi. Tātad, strādājot skolā ar skolēniem, audzinošas iezīmes parādās ikvienā skolotāja darbībā. Atbilstoši UNESCO starptautiskās komisijas koncepcijai „Izglītības 21. gadsimtā” tieši no skolotāja tiek prasīta jauna veida profesionāla darbība, kurā attieksmju un vērtību sistēma iegūst prioritāru nozīmi, vienlaicīgi akcentējot arī viņa personības, pieredzes, zināšanu, spēju, vajadzību, gribas, jūtu un ideālu nozīmīgumu, tiek norādīts, ka skolotājam izvirzīti vairāki uzdevumi – gan kvalificēti veidot savu mācību stundu, gan veikt plašas audzinātāja funkcijas.

G. Keršenšteiners (1925) apgalvo: „Turpretim prasība, lai skolotājs zinātu savu priekšmetu un būtu vērtību apgarots, pieskaitāma tām prasībām, kuras vienmēr jāuztur spēkā, jo bez viņām nav domājama sekmīga mācību pasniegšana.” [Keršenšteiners, 1925: 19] Skolotājam jābūt zinošam mācību priekšmetā, kuru viņš māca skolēniem, tomēr jābūt arī vispārīgi erudītam dažādos jautājumos, saistītos ar notikumiem valstī un pasaulē. Arī audzināšanas saturs var tikt integrēts mācību priekšmetu stundās. Integrējot citu mācību priekšmetus vai audzināšanai būtiskus jautājumus savās stundās, skolotājs nodrošina mācību vienotību, sekmē prasmju attīstīšanu saskaņā ar reālajām problēmām un uzdevumiem, veicina aktīvu un vispusīgu pieeju mācību un audzināšanas procesam, ļauj skolēniem mācību procesā izmantot visdažādākos avotus, sekmē tādu mācību norisi, kurās mērķis, līdzekļi, process un rezultāts ir savstarpēji cieši saistīti.

Latvijā ir saglabājusies tradīcija audzināšanas jautājumus un atbildību par skolēniem uzticēt klases audzinātājam. Klases audzinātāja pienākumi katrā mācību

iestādē tiek noteikti individuāli, iekļaujot tos audzinātāja amata aprakstā. Klases audzinātājs organizē un vada klases stundas, veic sadarbību ar vecākiem un ar atbalsta personālu. Klases audzinātāja pienākumos ietilpst arī skolēnu izpēte, klases kolektīva saliedēšana izglītības procesa īstenošanai, kā arī audzināšanas darbību dokumentēšana, iesaistīšanās dažādos skolas pasākumos, profesionālās orientācijas pasākumos, ekskursijās un vēl citos pasākumos. Klases audzinātāja pienākumi ir ļoti plaši, ietverot sevī gan zināšanas par klasvadību, audzināšanu, likumdošanu, psiholoģiju un citām sfērām. Klases audzinātāju pienākumus skolās veic mācību priekšmeta skolotāji. Iegūstot mācību priekšmeta skolotāja izglītību, studiju programmās tiek iekļauti kursi mācību priekšmeta zināšanu apguvei, kā arī stundu plānošanai, vadīšanai un metodikai. Topošie skolotāji iegūst tikai nelielu ieskatu audzināšanas jautājumos.

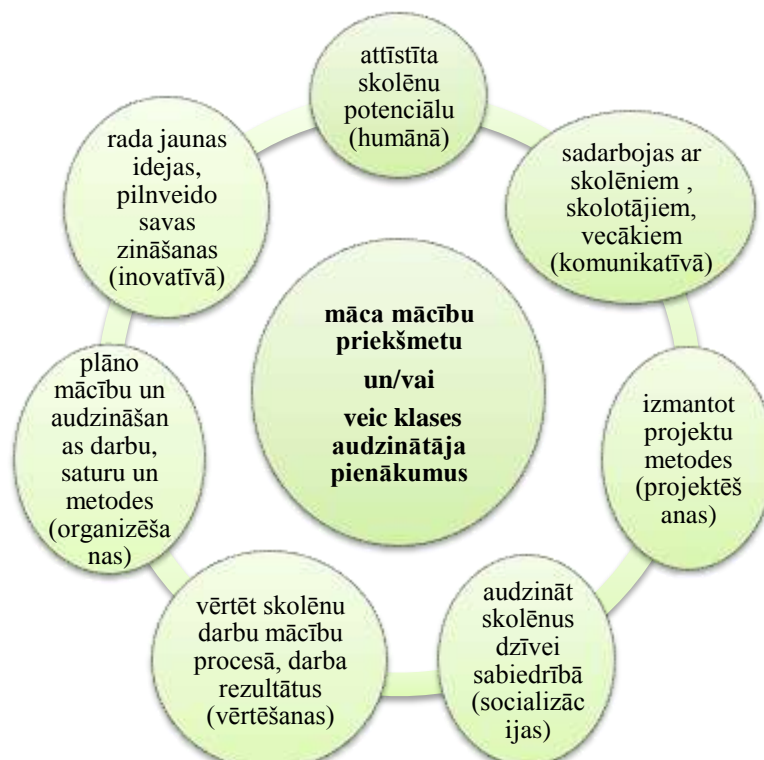
G. Keršenšteiners (1925) izsaka domu, ka skolotājam netiek dota iespēja noskaidrot vai viņš ir spējīgs izraudzītā aroda uzdevumu veikšanai pirms augstskolas studiju beigšanas. Mūsdienās studenti studiju laikā veic pedagoģisko praksi, kuras laikā topošie skolotāji var izvērtēt, kādas zināšanas un prasmes viņiem piemīt skolotāja funkciju veikšanai skolā. Darba autore domā, ka studentiem jau studiju sākumā jāsniedz iespēja apmeklēt skolu un novērot gan mācību priekšmeta skolotāju, gan audzinātāju darbu, tādejādi, sniedzot studentiem izpratni par studiju programmā iekļauto kursu nepieciešamību un saistību ar profesiju. Skolotāju izglītības programmās ir iekļautas skolotāju prakses vairākos mācību semestros. Sākotnēji students prakses laikā ir novērotājs, kurš iepazīstas ar skolu, skolotāju pienākumiem un stundu vadīšanu, vērojot jau pieredzējušu skolotāju, sekodams viņa gaitām. Pēdējos mācību semestros, topošie pedagogi apmeklē skolu, lai jau paši iejustos skolotāju lomā, gatavojot un vadot stundas pieredzējušā skolotāja uzraudzībā. Tomēr šajās praksēs studentu uzmanība tiek virzīta tieši mācību priekšmeta pasniegšanai, nevis skolēnu audzināšanai. G. Keršenšteiners (1925) raksta, ka skolotāja izglītība iekārtota tā, lai tas iegūtu vajadzīgās zināšanas attiecīgās zinātņu nozarēs. Piemēram, spējīgs matemātiķis, dabas zinātnieks, filologs vai vēsturnieks tiek uzskatīts arī par spējīgu skolotāju, nedomājot par to, ka skolotājam bez lietišķām zināšanām vajadzīgas arī zināmas audzinātāja īpašības. Šī izteiktā doma ir daļēji aktuāla arī mūsdienās skolotāju izglītībā, kur lielākā uzmanība, kā arī metodiskā sagatavošana, tiek veltīta konkrētā mācību priekšmeta apgūšanai, kuru skolotājs ir izvēlējis pasniegt skolā.

Pretēji Keršenšteineru uzskatiem, L. Žukovs (1997) pauž domu, ka audzināšanā grūtības rada tieši skolotāju nepietiekama sagatavotība šī uzdevuma veikšanai. Tātad audzināšanas darbu sekmētu skolotāju sagatavošana klases audzināšanā. Žukovs (1997) arī norāda, ka audzināšanas jautājumiem sabiedrībā netiek pievērsta pietiekami liela uzmanība. Sabiedrībā pastāv uzskats, ka skolēns skolā apgūst tikai zināšanas. Skolā audzināšanas process nenorisinās vai norisinās netieši, bez skolotāju vai skolēnu personiskās līdzdalības, tomēr bez skolotāju un skolēnu sadarbības audzināšanas process nav iespējams.

Audzināšanai jāsekmē gan cilvēka personības brīva attīstība, gan sabiedrībā pieņemtajām normām atbilstoša cilvēka uzvedība. Audzināšanas procesā skolā mijiedarbojas gan skolotājs, kas organizē mācības, virza skolēnu izziņas darbību un ietekmē viņa personības veidošanos, gan skolēns, kas mācās, apgūst zināšanas un prasmes un veido savu vērtīborientāciju sistēmu, pielāgojot tām savu praktisko darbību.

Uzsākot darbu skolā, skolotājam tiek uzticēti vienlaicīgi gan mācību priekšmeta skolotāja, gan klases audzinātāja pienākumi. I. Jurgena (2002) raksta, ka no skolotāja pārliecības, neatlaidības un profesionālās kompetences lielā mērā ir atkarīga audzēkņa vēlme un prasme saskatīt savu dzīves jēgu, analizēt un objektīvi vērtēt savu un citu darbību, plānot un realizēt savu darbību iecerētā mērķa virzienā. Skolotāja neprofesionalitāte audzināšanas jautājumu risināšanā var sekmēt skolēnu mācību motivācijas trūkumu, disciplīnas problēmas klasē, kā arī nevēlēšanos apmeklēt skolu.

Strādājot par klases audzinātāju, skolotājs uzņemas atbildību, pienākumus, rūpes, kas dažkārt skolotāju dara nedrošu un baida. A. Aukšmuksta (2008), iedrošinot skolotājus, saka, ka tas ir arī izaicinājums, iespēja pedagoģiskās un profesionālās meistarības izaugsmei, kā arī iespēja atklāt un apgūt cilvēcisko attiecību daudzveidību un bagātību, gūt gandarījumu par sava darba augļiem, kas redzami gan tūlīt, gan būs vērtējami pēc daudziem gadiem.

2.1. attēls Skolotāja funkcija

Skolotājam sava darba ietvaros jāveic vairākas funkcijas /2.1. att./, tomēr mācību priekšmeta mācīšana un klases audzināšana ir nozīmīgākās skolotāja – audzinātāja darbā.

Darba autore uzskata, ka, lai sekmīgi veiktu klases audzinātāja darbu, skolotājam studiju laikā nepieciešams iegūt zināšanas un prasmes klases audzināšanā. Lai gan skolotāji apgūst gan psiholoģiju, gan pedagoģiju studiju laikā, šīs studiju programmas neietver visas nepieciešamās zināšanas klases audzinātāja darba veikšanai. Klases audzinātājiem ir jābūt prasmīgiem ievērojot gan skolēnu individuālās īpatnības, domas un uzskatus, gan sekmējot viņu personības attīstību, rūpējoties, lai klasē tiktu radīti labvēlīgi apstākļi katra skolēna izglītošanai, attīstībai un audzināšanai, kā arī sadarbojoties ar skolēnu vecākiem un citiem skolotājiem.

2.3 SKOLOTĀJA PRASMES

Mūsdienās tiek pieprasīta jauna audzinātāju un skolotāju darbības kvalitāte, kuru nodrošināšanai ir nepieciešamas gan specifiskas zināšanas, gan atbilstošas prasmes un attieksmes, kas palīdz pilnveidoties bērnam, skolēna personībai un kompetencēm, kas nepieciešamas ikvienam sabiedrības loceklim 21. gadsimtā –

mācīšanās mūža garumā, fleksibilitāte un daudzpusība, komunikācijas spējas, sadarbības prasmes, informācijas iegūšana un interpretācija, kritiska domāšana u.c. A. Samuseviča (2009) norāda, ka sarežģītas sociālās vides un skolēnu mācību darbu pavadošās problēmas, ar kurām sastopas mūsdienu ģimenes, kā piemēram, stress, bezdarbs un nabadzība, izvirza augstākas profesionālās prasības skolotāju pedagoģiskajai kompetencei. Arī UNESCO ziņojumā „Izglītība 21. gadsimtam” tiek apgalvots, ka, lai sekmīgi strādātu, skolotājam ir jāspēj izmantot gan daudzveidīgas mācīšanās metodes, gan jāattīsta tādas cilvēciskās īpašības kā empātijas spēju, pacietību un pazemību kā papildinājumu autoritātei. Skolotājiem jāspēj tikt galā ar izaicinājumiem, kuri aktuāli skolotāju izglītībā mūsdienu sabiedrībā. Savas zināšanas un prasmes jāpilnveido ne tikai jauniem un nepieredzējušiem skolotājiem, bet arī skolotājiem, kuri skolā strādā jau vairākus gadus gan kā mācību priekšmeta skolotāji, gan kā klases audzinātāji. Skolotājs, kuram piemīt 21. gadsimtam nepieciešamās kompetences, apzinās izglītības virzību un spēj motivēt skolēnus pilnveidot savas zināšanas, prasmes un attieksmes.

Skolotāja profesijas standartā (2004) ir uzskaitītas prasmes, kurām ir jāpiemīt skolotājam, lai veiksmīgi veiktu savus pienākumus skolā, kā arī, lai skolotāja darbība atbilstu 21. gadsimtā aktuālajām nostādnēm izglītībā. Šīs prasmes ir sekojošas:

- prasme izvirzīt mērķus un plānot to sasniegšanu;
- prasme iegūt, analizēt un atlasīt informāciju un izmantot to;
- prasme izstrādāt vai izvēlēties mācību programmas;
- prasme izvēlēties mācību un audzināšanas līdzekļus (saturu, metodes, formas u.c.);
- prasme izvēlēties vai veidot mācību metodiskos materiālus;
- prasme organizēt mācību vidi;
- prasme noteikt audzēkņu individuālās īpatnības;
- saskarsmes prasmes;
- prasme strādāt komandā;
- spēja radoši organizēt mācību un audzināšanas darbu;
- prasme izmantot dažādus mācību un audzināšanas līdzekļus, tai skaitā informācijas tehnoloģiju līdzekļus;
- prasme noteikt un risināt problēmsituācijas;
- prasme sadarboties ar vecākiem, kolēģiem, citiem speciālistiem un sabiedrību;

- prasme motivēt un vadīt audzēkņu darbu;
- prasme pētīt audzēkņu personību attīstību;
- prasme veicināt audzēkņu atbildību;
- prasme mācīt mācīties;
- prasme veikt pedagoģiskās darbības analīzi;
- prasme pilnveidot savu profesionālo meistarību;
- prasme pamatot savu un respektēt citu viedokli;
- prasme informēt par sava darba rezultātiem;
- prasme izstrādāt radošus projektus, veikt pētniecisko darbību;
- prasme izvērtēt audzēkņu personību izaugsmi;
- prasme novērtēt audzēkņu mācību sasniegumus;
- prasme attīstīt audzēkņu pašnovērtēšanas prasmes.

Lai gan šīs prasmes attiecas gan uz skolotāja darbu mācību procesā, gan klases audzināšanā, tomēr, izvērtējot savu darbu skolā, skolotājs var secināt kādas prasmes viņam piemīt, bet kādas prasmes nepieciešams attīstīt, lai veiksmīgi darbotos savā profesijā.

Arī Eiropas kvalifikāciju ietvarstruktūrās (2007) tiek uzsvērts, ka skolotājam ir nozīmīga loma gan skolēnu talantu attīstīšanā, gan personības pilnveidošanā, kā arī labklājības sekmēšanā. Skolotāja uzdevums ir ne tikai palīdzēt apgūt zināšanas un prasmes, kuras skolēniem noderēs gan kā sabiedrības locekļiem, gan darba situācijās, bet arī pildīt starpnieka lomu starp strauji mainīgo pasauli un skolēniem. Šī iemesla dēļ, skolotāja profesija kļūst arvien sarežģītāka - skolotājiem izvirzītās prasības pieaug. Skolotājam nepieciešams iemaņas, lai spētu noteikt katra skolēna vajadzības un tās apmierināt izmantojot atbilstošas mācību metodes, kā arī motivēt skolēnus patstāvīgi pilnveidoties arī pēc skolas beigšanas – aktualizēt mūžizglītības jautājumu.

Skolotājiem jāspēj analizēt savu darbību - gan mācīšanās, gan mācīšanas procesus, balstoties uz mācību priekšmeta zināšanām, mācību programmu saturu, pedagoģiskajām zināšanām, jaunradi, pētniecisko darbību, un zināšanām par sabiedrību un kultūru.

Eiropas vadlīnijās par skolotāju kompetencēm un kvalifikāciju (Common European Principles for Teacher Competences and Qualifications) ir minētas vairākas skolotājiem nepieciešamās kompetences, kuras ietver gan zināšanu un prasmju, gan vērtību un personības īpatnību kombināciju:

- sadarbošanās - ar skolēniem, skolotājiem un vecākiem; skolotājiem jāveic gan individuāls darbs ar skolēniem, ņemot vērā skolēnu vecumposmu un personību, kā arī jāsekmē skolēnu socializēšanās sabiedrībā, audzinot skolēnus par aktīviem sabiedrības locekļiem.
- zināšanu, tehnoloģiju un informācijas pielietošana darbā - skolotājiem jāspēj atrast un analizēt informāciju, pamatot un atspoguļot to savās zināšanās; jāspēj orientēties dažādās modernajās tehnoloģijās, jāizmanto interneta sniegtās iespējas gan savā darbā, gan jāpalīdz skolēniem meklēt un analizēt informāciju, kā arī apgūt interneta priekšrocības; skolotājiem jāpārzina izvēlētais mācību priekšmets, jāizmanto savas teorētiskā zināšanas un praktiskās iemaņas, lai izvēlētos atbilstošas metodes un materiālus mācību darbam – skolēnu spējām, vecumam un zināšanu līmenim..
- sociālo prasmju veidošana – ņemot vērā globālās tendences, skolotājam jāspēj strādāt multikulturālā vidē, jāpalīdz skolēniem izprast un jāmotivē skolēnus cienīt citas kultūras, cilvēkus ar izteiktām dažādībām; kā arī jāapzinās kā veicināt indivīda iekļaušanos sabiedrībā un kādas vērtības ir nozīmīgas zināšanu sabiedrībā.

Šīs kompetences Eiropas Savienības valstīs (Common European Principles for Teacher Competences and Qualifications) uzskata par nozīmīgām skolotāja darbā. Kā jau tika minēts, skolotājam nemitīgi jāpilnveido savas zināšanas un prasmes gan iegūstot papildus izglītību, gan patstāvīgi apgūstot jaunās prasības skolotāju darbam, jo, laikam ejot, mainās gan sabiedrība, gan tai nozīmīgie jautājumi, tātad arī izglītībā norisinās pārmaiņas. Skolotājiem studiju laikā nepieciešams apgūt ne tikai tās zināšanas un prasmes, kuras būs nepieciešamas strādājot skolā, bet arī prasmes pilnveidot savu pedagoģisko meistarību. Darba autore uzskata, ka minētās sadarbošanās un sociālās prasmes ir saistītas ar audzināšanas darbu skolā. Audzinātājs, motivējot skolēnu atbildību, uzturot prasību pildīt savus pienākumus un ievērot uzvedības normas, veicina skolēnu iekļaušanos sabiedrībā.

Arī I. Jurgena (2002) uzskaita prasmes, kuras ir nepieciešamas skolotājam veicot savu darbu, lielāku uzmanību pievēršot tieši skolēna personības pilnveidošanai. Darba autors uzskata, ka klases audzinātāja pienākumiem skolā atbilst tieši Jurgenas (2002) minētās prasmes:

- prasme veidot tādu pedagoģisku vidi, kurā audzēknis kļūtu par efektīvu un laimīgu cilvēku;
- palīdzēt audzēknim atbrīvoties no kompleksiem, stereotipiem un aizspriedumiem;
- palīdzēt audzēknim atklāt viņa potences;
- veicināt audzēkņa intelekta attīstību;
- sekmēt tikumību; veicināt labestību;
- veicināt audzēkņa gatavību dzīvesdarbībai;
- sekmēt spēju adaptēties un integrēties mainīgajā vidē;
- veicināt humānas personības attīstību;
- palīdzēt veidot attieksmju un vērtību kritērijus;
- sekmēt prasmi novērot, analizēt, vērtēt, izdarīt loģiskus secinājumus;
- sekmēt patriotisma veidošanos;
- celt un stabilizēt audzēkņa pašapziņu;
- veicināt paškritikas veidošanos;
- sekmēt zinātkāri, interesi par nezināmo;
- veicināt spēju patstāvīgi mācīties, meklēt nepieciešamo informāciju;
- sekmēt produktīvas darbības motivācijas veidošanos;
- radīt drošības izjūtu;
- palīdzēt izvirzīt mērķus un sasniegt tos;
- palīdzēt iemācīties cienīt un pieņemt otru cilvēku tādu, kāds viņš ir; viņa viedokli, tradīcijas, paradumus;
- palīdzēt audzēknim iemācīties dzīvot tā, lai viņš spētu iegūt citu cilvēku cieņu un mīlestību;
- būt par piemēru uz kuru audzēknim gribētos tiekties.

Skolotājam jāspēj novērtēt savas prasmes un uzņemties atbildību par tām, lai spētu virzīt skolēnus un palīdzētu skolēniem pilnveidoties.

Ziņojumā “Kāds ir Eiropas skolotājs?” (2004) tiek minēts, ka, pirmkārt, skolotājam jāpieņem pamatīgām zināšanām mācību priekšmetā, kā arī sekojošajām prasmēm:

- organizēt skolēnu mācību darbu;
- veicināt skolēnu mācību sasniegumus;
- pieņemt skolēnu individuālās īpatnības;

- aktīvi iesaistīt skolēnus mācību darbā;
- strādāt komandā ar citiem skolotājiem un atbalsta personālu;
- īstenot skolas programmu un sekmēt skolas attīstību;
- veicināt vecāku un sabiedrības iesaistīšanos skolas darbā;
- izmantot modernās tehnoloģijas gan ikdienas darbā ar skolēniem, gan profesionālajā pilnveidē;
- pielāgoties un risināt dažādus jautājumus;
- pilnveidot savu profesionālo meistarību mūžizglītības ietvaros.

Šīs prasmes ir gan nepieciešamas, gan noderīgas priekšmeta skolotāja un klases audzinātāja darbā, un daļēji atspoguļo skolotāja pienākumus strādājot skolā, iekļaujot sevī vērtības, kuras sekmē skolēnu personības pilnveidi. Skolotājam ir jābūt zinošam par to, kā šīs prasmes attīstīt un pilnveidot skolēnos. Lai gan izglītībā Latvijā lielāka uzmanība tiek veltīta skolēnu mācību sasniegumiem un vērtējumiem, jau mūsdienu sabiedrībā atklājas cik būtiska ir indivīda spēja adaptēties un integrēties strauji mainīgajā vidē, patstāvīgi mācīties, meklēt, kā arī izvērtēt un analizēt informāciju. Skolēnu atbildības un pienākumu izjūtas veicināšana. Skolēni ar šādām spējām veiksmīgāk iekļaujas sabiedrībā un uzsāk patstāvīgu dzīvi. Akcentētas tiek arī vērtības, attieksme pret valsti un darbu. Mūsdienās skolotājam būtu īpaša uzmanība jāpievērš prasmei veicināt skolēnos patriotismu, vēlmi strādāt uz dzīvot savā valstī. Gan mācību priekšmeta skolotāja, gan klases audzinātāja darbā nozīmīga ir arī kritiskās domāšanas spējas, kā arī spēja izvērtēt savu darbu un spēja būt elastīgam dažādās mācību un audzināšanas situācijās.

Skolotājam nepieciešamās prasmes sava darba veikšanai aplūko arī I. Rubana (2004), autore uzskata, ka skolotājam bez prasmēm organizēt nepieciešamas šādas īpašības: komunikabilitāte, radoša pieeja darbam, cilvēkmīlestība, labsirdība, iejūtība, iecietība, strādīgums un godīgums, bet galvenās skolotāja prasmes ir:

- izvirzīt mērķi;
- plānot darbu;
- organizēt nodarbības;
- vadīt diskusijas;
- novērst konfliktsituācijas;
- prasme rīkoties nestandarta situācijās.

I. Rubana (2004) ir pāpliecināta, ka skolotāju un skolēnu attiecībās, skolotājam ir jāveido situācijas, kurās skolēni paši pēta, kas ir nozīmīgs, mērķtiecīgs, vērtīgs un paties. Skolēniem kļūstot par aktīviem mācību procesa dalībniekiem, skolotājs no informācijas nesēja pārtop par informācijas apguves organizatoru: darba vadītāju, gidu, ekspertu, padomdevēju, konsultantu, palīgu, domubiedru, iniciatoru, virzītāju utt. Šo lomu pieņemšana padara skolotāju par sadarbības partneri, kas dod izvēles un pastāvības tiesības.

Darba autore uzskata, ka nozīmīga ir prasme risināt dažādas problēmsituācijas, piemēram, skolēnu neatbilstošu uzvedību stundu laikā. Šis pienākums kļūst par izaicinājums gan jauniešiem skolotājiem, gan skolotājiem, kuri strādā savā profesijā jau vairākus gadus un ir guvuši zināmu pieredzi darbā ar bērniem. Skolotājam ir jābūt spējīgam ne tikai saskatīt skolēnu uzvedības problēmu cēloņus, bet arī nodrošināt disciplīnu klasē un iespēju skolēniem apgūt paredzēto mācību vielu. M. Balsosns (1995) min, ka aizvien skaidrāk kļūst redzams, ka skolotāji nav pietiekami sagatavoti, lai novērstu konfliktus, ko izraisa neapmierinoša skolēnu uzvedība. Neapmierinoša skolēnu uzvedība traucē darbu stundās un negatīvi ietekmē skolēnu mācību sasniegumus. Lai novērstu radušās problēmas, skolotājam ir nepieciešamas gan teorētiskas, gan praktiskas zināšanas šādu situāciju risināšanā. Problēmsituācijas, ar kurām nākas saskarties audzinātājiem, mēdz būt atšķirīgas, bet pamatzināšanas šādu situāciju risināšanā ļauj skolotājam kritiski izvērtēt klasē notiekošo un attiecīgi rīkoties.

Daļā Latvijas skolu audzināšanas stundas tiek vadītas vienreiz nedēļā, tādejādi, skolotājiem var rasties priekšstats, ka nav iespējams palīdzēt skolēniem attīstīt visas iepriekšminētās spējas, tomēr uzskaitītās prasmes skolotāji var iekļaut savu mācību priekšmetu stundās, apliecinot to, ka audzināšana ir arī katras mācību stundas būtiska daļa.

Iespējams, ka iepazīstoties ar augstāk minētajām prasmēm, skolotājs var secināt, ka viņam nepiemīt kādas no prasmēm, kuras nepieciešamas skolotāja darbā. Te liela loma ir skolotāja vēlmei pilnveidot savas zināšanas, kā arī sekot līdzi jaunajām tendencēm un inovācijām izglītības jomā. Tomēr tiem skolotājiem un klašu audzinātājiem, kuri nesen absolvējuši kādu no skolotāju izglītības programmām un uzsākuši darbu skolā, ir jānodrošina pēc iespējas atbilstošākas zināšanas un prasmes sava darba izpildei. Skolotāju iegūtā izglītība ietekmē to, cik veiksmīgi skolotājs prot veikt savus darba pienākumus, risināt dažādas problēmsituācijas skolā, izvērtēt savu

pedagoģisko darbību, kā arī pielāgoties jaunām situācijām un tendencēm. Skolotāju izglītības programmās Latvijā liela uzmanība tiek veltīta konkrētajam mācību priekšmetam, kuru skolotājs apgūst. Audzināšanas jautājumi tiek iekļauti pedagoģijas un psiholoģijasursos, tomēr to apguves rezultātā neveidojas skolotājiem skaidrs priekšstats par klases audzinātāja pienākumiem skolā, kā arī metodēm, kuras palīdzētu veikt audzinātāja darbu. Darba autore ir pārliecināta, ka zināšanas un prasmes klases audzināšanā ir tikpat nozīmīgas kā mācību priekšmeta skolotāju zināšanas un prasmes mācību priekšmetā. Audzināšanas darbs ir atbildīgs un arī neparedzams, gan dažādu notikumu, gan problēmsituāciju dēļ, ar kurām ikdienā saskaras skolotājs. Tas apliecina to, ka audzinātāju sagatavošanai darbam skolā vajadzētu kļūt par vienu no prioritātēm skolotāju izglītībā.

3. SKOLOTĀJU GATAVĪBA AUDZINĀTĀJA FUNKCIJU VEIKŠANAI

Pētījuma mērķis ir apkopot skolotāju – audzinātāju viedokļus par priekšmeta skolotāja kvalifikācijas atbilstību klases audzinātāja pienākumiem. Lai uzzinātu kāda ir skolotāju pieredze uzsākot darbu kā klases audzinātājiem, ar kādām grūtībām skolotāji saskārās, kādas prasmes un zināšanas būtu nepieciešams apgūt, lai veiksmīgāk pildītu audzinātāja pienākumus, kā pētījuma metode tika izvēlēta aptauja. Ar aptaujas palīdzību īsā laika posmā pētījumā tika iesaistīti vairāki klases audzinātāji. Tika izveidota anonīma anketa (*skat. 1. pielikumu*), lai motivētu skolotājus sniegt atklātas atbildes uz jautājumiem. Anketā tika izveidoti gan slēgti, gan atvērta tipa jautājumi. Aptaujā tika iekļauti klases audzinātāji, kuri atbilda darba autores izvēlētajam kritērijam – klases audzinātāja pienākumus veic ne ilgāk par pieciem gadiem. Anketas tika izdalītas gan tiešā veidā – skolotājiem skolās, gan pastarpinātā - izsūtītas ar interneta starpniecību darba autorei pazīstamiem skolotājiem, kuri izdalīja anketas savās skolās. Kopumā tika saņemtas anketas no 64 klases audzinātājiem.

Pētījuma ietvaros tika veikta skolotāju profesijas standarta, kā arī Latvijas Universitātē iekļauto studiju virzienu un kursu izpēte un analīze. Skolotāju profesijas standartā tika izvērtēta iekļauto prasmju saistība ar klases audzinātāju darbu. Skolotāju studiju programmās iekļauto kursu izpēte sniedza iespēju izprast kuros no kursiem studenti apgūst arī zināšanas un prasmes klases audzināšanā.

3.1 SKOLOTĀJU PRASMES KLASES AUDZINĀTĀJU DARBĀ

Latvijā klases audzinātāja amats nav iekļauts profesiju klasifikatorā, klases audzināšanu uzņemas mācību priekšmeta skolotāji kā vienu no saviem pienākumiem skolā. Skolotāju profesijas standartā ir minētas vairākas prasmes, kurām būtu jāpiemīt ikvienam skolotājam. Darba autore uzskata, ka šo prasmju pilnveidošana ir būtiska arī klases audzinātāja darbā. Izpētot kā skolotāju profesijas standartā ietvertās prasmes klases audzinātājs var izmantot savā darbā, tika izveidota tabulu par prasmju apguvi un sagaidāmo rezultātu.

PRASMES	SAG AidāMAIS REZULTĀTS
prasmie izv irzīt mērķus un plānot to	Klases audzinātājs prātis izv irzīt mācību un audzināšanas mērķus gan īsā laika

sasniegšanu	posmā, piemēram, klases stundai, gan ilgākā laika periodā, piemēram, audzināšanas mērķus visam mācību gadam. Plānojot to sasniegšanu, skolotājs izvērtēs gan nepieciešamo laiku, metodes un citus līdzekļus, lai šos mērķus sasniegtu.
prasme izvēlēties audzināšanas līdzekļus (saturu, metodes, formas u.c.)	Klases audzinātājs pārzina audzināšanas procesu, tā saturu, kā arī dažādas metodes, kuras var izmantot mācību un audzināšanas darbā.
prasme izvēlēties vai veidot metodiskos materiālus	Klases audzinātājs, izvērtējot gan valsts noteiktās vadlīnijas audzināšanas jautājumos, gan skolas izvirzītos audzināšanas mērķus mācību gadam, gan savu skolēnu intereses un vajadzības, spēj izvēlēties metodiskos materiālus stundas darbam vai arī patstāvīgi izveidot uzdevumus klases stundai.
saskarsmes prasmes	Klases audzinātājs prot sarunāties ar skolēniem, veidot attiecības, kas balstītas uz savstarpēju uzticēšanos. Klasē ap sevi veido pozitīvu psiholoģisko gaisotni, ieklausās skolēnos, cenšas izprast skolēnu viedokli, iejūtoties skolēnu lomā, risina konfliktsituācijas mierīgā ceļā.
prasme strādāt komandā	Klases audzinātājs spēj sastrādāties ar saviem kolēģiem, pārrunāt skolēnu sasniegumus, dalīties materiālos un ieteikt veiksmīgus risinājumus problēmām, ņemt vērā citu skolotāju ieteikumus, lūgumus.
prasme izmantot dažādus audzināšanas līdzekļus, tai skaitā informācijas tehnoloģiju līdzekļus	Klases audzinātājs savā darbā izmanto gan video, audio materiālus, gan datora un interneta sniegtās iespējas, iesaista tehniskos līdzekļus gan klases stundu darbā, gan informācijas meklēšanai, kā arī saziņai ar skolēnu vecākiem.
prasme noteikt un risināt problēmsituācijas	Klases audzinātājs spēj objektīvi izvērtēt konfliktsituācijas, saskatīt to cēloņus, kā arī meklēt risinājumus, piemēram, vērsties pēc palīdzības pie atbalsta personāla skolā. Skolotājam, iesaistoties problēmsituāciju risināšanā, jāspēj saglabāt savaldību un apvaldīt emocijas,

	kā arī uzklausi un pieņem citu viedokli.
prasme sadarboties ar vecākiem, kolēģiem, citiem speciālistiem un sabiedrību	<p>Klases audzinātājs informē skolēna vecākus par skolēna panākumiem, sekmēm skolā, aicina vecākus iesaistīties audzināšanas darbā, skolēnu ekskursijā un citos pasākumos, organizē vecāku sapulces, veic individuālas pārrunas ar skolēna vecākiem, izglīto vecākus dažādos jautājumos saistībā ar skolu, procesiem tajā.</p> <p>Klases audzinātājs seko līdzi skolēnu sekmēm un uzvedībai mācību darbā, pārrunā ar mācību priekšmeta skolotājiem klases sasniegumus, problēmas un citus jautājumus, pārstāv skolēnu intereses dažādos ar mācībām saistītos jautājumos.</p> <p>Klases audzinātājs iesaista atbalsta personālu problēmsituāciju risināšanā, lūdz atbalstu nelabvēlīgām ģimenēm un citiem jautājumiem.</p>
prasme motivēt un vadīt audzēkņu darbu	<p>Klases audzinātājs, apgūstot teoriju par iekšējo un ārējo motivāciju, spēj izvēlēties metodes, kuras veicina skolēnu vēlmi darboties un aktīvi iesaistīties gan mācību, gan audzināšanas procesā.</p> <p>Skolotājs ir informēts par savu audzēkņu mācību darbu un uzvedību skolā, skolotājs iesaistās un vada skolēnu darbu, neuzspiežot savu viedokli.</p>
prasme mācīt mācīties	<p>Klases audzinātājs izmanto dažādas metodes un uzdevumus, lai attīstītu skolēnu koncentrēšanās spēju, atmiņu un kritisko domāšanu. Audzinātājs tāpat var rosināt bērnus uz pētniecisko darbību.</p>
prasme veikt pedagoģiskās darbības analīzi	<p>Klases audzinātājs veic sava darba analīzi gan klases stundās, gan noslēdzoties mācību gadam. Skolotājs spēj izvērtēt savas veiksmes, neveiksmes audzināšanas darbā, balstoties uz tām, koriģēt savu audzināšanas darbību.</p>
prasme pilnveidot savu profesionālo meistarību	<p>Klases audzinātājs, analizējot savu darbu skolā, izvērtē kādas zināšanas un prasmes nepieciešams pilnveidot, apmeklē kursus attiecīgajos jautājumos, iesaistās dažādos projektos, kā arī lūdz palīdzību kolēģiem, vērojot kolēģu stundas, pārrunājot metodes. Skolotājs arī patstāvīgi pilnveido savas zināšanas, studējot</p>

	literatūru, sekojot līdzi inovācijām izglītībā, un nebaidās mācīties no saviem skolēniem.
prasme pamatot savu un respektēt citu viedokli	Klases audzinātājam ir savs viedoklis, kuru viņš spēj pamatot. Skolotājs ieklausās arī skolēnu, vecāku un citu skolotāju paustajos viedokļos, spēj tos akceptēt un pieņemt, pārvērtējot savus uzskatus.
prasme informēt par sava darba rezultātiem	Klases audzinātājs izvērtē savu darbu, informē par panākumiem, neveiksmēm gan atbildīgo skolotāju audzināšanas darbā, gan skolas vadību, gan skolēnu vecākus.
prasme izvērtēt audzēkņu personību izaugsmi	Klases audzinātājs, novērojot skolēnus, kā arī lūdzot skolēniem veikt sava mācību darba un personisko sasniegumu pašanalīzi, veido skolēnu raksturojumu, apzinās skolēnu panākumus, motivē skolēnus turpmākam darbam.
prasme sniegt informāciju par profesijas un karjeras izvēles iespējām	Klases audzinātājs piedāvā skolēniem pašanalīzes testus un citus uzdevumus skolēnu interešu izpētei, informē gan skolēnus, gan vecākus par tālākās izglītības iespējām, aicina vieslektorus un organizē dažādus pasākumus saistībā ar dažādu profesiju izpēti, plāno stundas saistībā ar karjeras iespējām, izvēli.
prasme palīdzēt audzēkņiem adaptēties jaunajā sociālajā vidē	Audzinātājs motivē skolēnus piedalīties klases rīkotajos pasākumos, izmanto dažādas aktivitātes klases stundās, kurās māca skolēniem cienīt vienu otru, izturēties toleranti, izprotot katra personību un individualitāti, tādējādi, dibinot arī draudzību starp klašu skolēniem.
prasme noteikt audzēkņu dotības un veicināt talantu attīstību	Klases audzinātājs, vērojot skolēnus gan stundu laikā, gan ārpusstundu pasākumos, atklāj skolēnu spējas, motivē skolēnu tās attīstīt, piedāvā dažādus risinājumus gan skolā, piemēram, attiecīgu pulciņu apmeklēšanu, iesaista arī mācību priekšmetu skolotājus, gan ārpusskolas, sniedzot skolēnam informāciju par papildu nodarbību iespējām, kā arī informē vecākus par bērnu dotumiem, rosina iesaistīties skolēna talantu

	attīstīšanā.
prasme veicināt audzēkņu prasmi patstāvīgi izvērtēt problēmas un tās risināt	Klases audzinātājs sekmē skolēnu patstāvību uzticot dažādus pienākumus, ļaujot pašiem pieņemt un pamatot nozīmīgus lēmumus, piemēram, ekskursijas maršrutu, piedalīšanos dažādos skolas konkursos, u.c. Audzinātājs pilnveido skolēnu prasmi risināt problēmsituācijas klases stundās ieplānojot lomu spēles, un citas aktivitātes.
prasme noteikt audzēkņu individuālās īpatnības	Klases audzinātājs iepazīstas gan ar skolēnu personu lietām, gan klases stundās un ārpusstundu pasākumos ar dažādu uzdevumu un aktivitāšu palīdzību iepazīst skolēnus, gan iepazīstas ar skolēnu ģimeni; vēro skolēnus mācību darbā un konsultējas ar priekšmetu skolotājiem par skolēnu sasniegumiem/ grūtībām mācībās, kā arī uzvedību; turpmākajā darbā ņem vērā skolēnu individuālās vajadzības, informē par tām arī priekšmeta skolotājus.
prasme veidot iespējas vērtību apguvei, pašizpaušmei un pašdisciplīnai	Klases audzinātājs palīdzēt skolēniem kļūt zinošiem un apzināties savas un sabiedrības vērtības; iesaista skolēnus diskusijās, rosina paust savu vērtību izvēli un viedokli, uzklausa citu skolēnu domas; veido situācijas vērtību un uzvedības izvērtēšanai.
spēja radoši organizēt audzināšanas darbu	Klases audzinātājs ģenerē idejas klases kopīgajiem pasākumiem, plāno klases stundas un veido uzdevumus un aktivitātes, kuras motivē skolēnus darboties, kā arī gūt pozitīvus pārdzīvojumus un pieredzi.
prasme pētīt audzēkņu personību attīstību	
prasme veicināt audzēkņu atbildību	Klases audzinātājs māca skolēniem kā metodiski organizēt un veidot savu mācību procesu, lai spētu patstāvīgi mācīties, gūtu panākumus un skolēniem sniegtu iespēju būt par tiem atbildīgiem.

Skolotāja profesijā nepieciešamās prasmes klases audzinātājs var izmantot arī savā darbā. Klases audzināšanā īpaši nozīmīgas ir saskarsmes prasmes, prasme strādāt komandā un sadarboties ar vecākiem, kolēģiem un sabiedrību. Skolotājam atbalstu audzināšanas jautājumos var sniegt gan skolēna vecāki, gan kolēģi skolā, spējot

kopīgi sadarboties un meklēt risinājumus. Audzinātāja darbā nozīmīga ir arī skolēnu personības attīstība un izaugsme, tādejādi, nozīmīgas ir arī prasmes, kas saistītas ar skolēnu personības izpēti. Klases audzinātājam, tāpat kā priekšmeta skolotājam, ir jāizmanto dažādas metodes darbā ar skolēniem, lai sasniegtu izvirzītos audzināšanas mērķus, kā arī ieinteresētu skolēnus. Klases audzinātājam arī laicīgi jāpamana problēmsituācijas klases kolektīvā un jāspēj tās risināt.

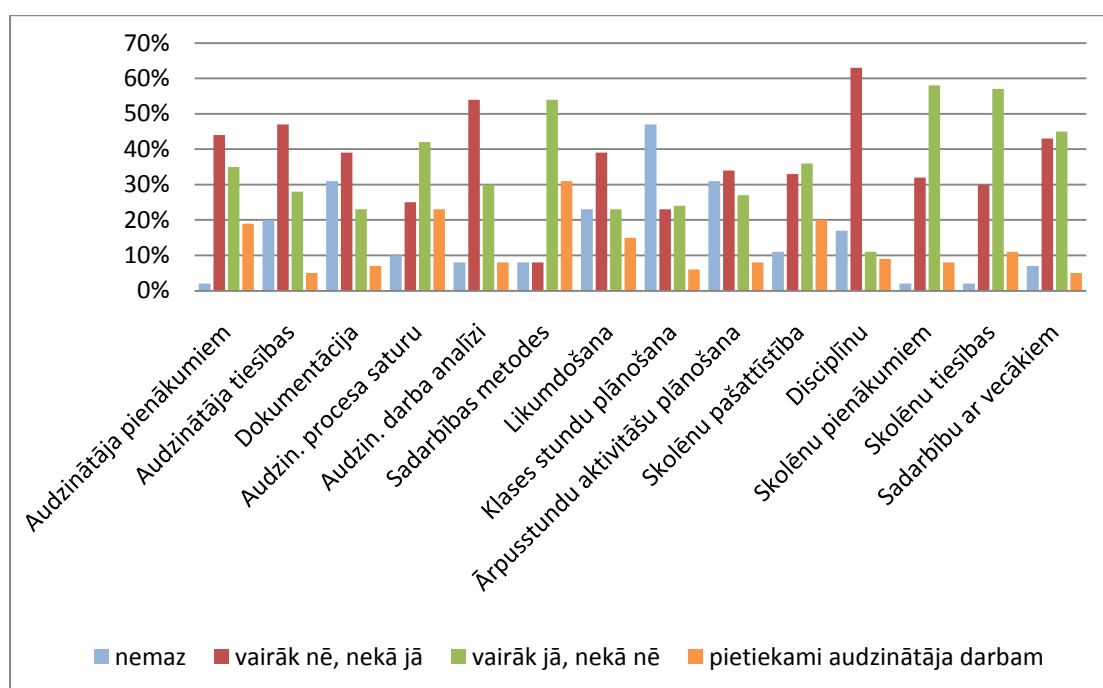
3.2 KLASĒS AUDZINĀTĀJU ANKETU ANALĪZE

Pētījumā tika iesaistīti 64 mācību priekšmetu skolotāji, kuri veic arī klases audzinātāja pienākumus skolā. Aptaujā piedalījās klases audzinātāji no dažādām skolām Latvijā, no kuriem 5 – matemātikas skolotāji, 15 – angļu valodas skolotāji, 4 – vācu valodas skolotāji, 8 – latviešu valodas un literatūras skolotāji, 4 – vizuālās mākslas skolotāji, 3 – dabaszinību skolotāji, 3 – mūzikas skolotāji, 2 – sociālo zinību skolotāji, 1 – ekonomikas skolotājs, 1 – ķīmijas skolotājs, 1 – kultūras vēstures skolotājs, 2 – informātikas skolotāji, 4 – mājturības skolotāji, 2 – sporta skolotāji un 9 skolotāji, kuri skolā pasniedz divus vai vairākus mācību priekšmetus. Viens no respondentu atlasē kritērijiem bija skolotāja darba pieredzes ilgums skolā. Pētījumā iesaistīto respondentu darba pieredze kā klases audzinātājiem nav ilgāka par 5 gadiem, jo, pēc autora domām, šie skolotāji balsta savu klases audzinātāja darbību uz savām skolotāju izglītībā iegūtajām zināšanām un prasmēm. Gadu gaitā klases audzinātājiem veidojas zināma pieredze, ņemot to vērā, skolotāji var izvērtēt un atbilstoši rīkoties dažādās situācijās. Lielākajai daļai (58%) aptaujāto klases audzinātāju darba pieredze ir 2 gadi, 24% audzinātājiem 3 gadi, 10% audzinātājiem 5 gadi, 6% audzinātājiem 4 gadi un 2% audzinātājiem ir 1 gada pieredze strādājot skolā. Pētījums tika veikts laika posmā no 2009. līdz 2010. gadam. Skolotājiem tika lūgts atbildēt uz jautājumiem saistībā ar klases audzināšanu.

Respondentiem tika lūgts izvērtēt iegūtās zināšanas skolotāju izglītībā /3.1.att./, izvēloties vienu no dotajām atbildēm - „*nemaz*”, „*vairāk nē, nekā jā*”, „*vairāk jā, nekā nē*” un „*pietiekami audzinātāja darbam*” - sekojošos jautājumos:

- 1) klases audzinātāja pienākumi;
- 2) klases audzinātāja tiesības;
- 3) obligātā dokumentācija klases audzinātāja darbā;
- 4) audzināšanas procesa saturs, tā būtība;

- 5) audzināšanas darba analīze un izvērtēšana;
- 6) klases audzinātāja un skolēnu sadarbības metodes;
- 7) likumdošanas normatīvie akti;
- 8) klases stundas plānošanas principi;
- 9) ārpusstundu aktivitātes, to veidi, saturs, plānošana un organizēšana;
- 10) skolēnu pašvērtējumu un pašattīstības prasmju veidošana;
- 11) disciplīna;
- 12) skolēnu pienākumi;
- 13) skolēnu tiesības;
- 14) sadarbība ar vecākiem.

3.1.attēls. Skolotāju izglītībā iegūto klases audzinātāju zināšanu novērtējums

Analizējot skolotāju atbildes, tika iegūti sekojoši rezultāti jautājumos par klases audzinātāja pienākumiem un tiesībām skolā. 19% aptaujāto skolotāju atbildēja, ka zināšanas par audzinātāja pienākumiem bija atbilstošas klases audzinātāja darbam. Tikai 5% respondenti uzskata, ka zināšanas audzinātāju tiesību jautājumos ir pietiekamas. Lielākā daļa skolotāju uzskata, ka iegūstot skolotāja izglītību neieguva pietiekami plašas zināšanas gan audzinātāja pienākumos – 44%, gan tiesībās – 47%. Tātad šiem jautājumiem skolotāju izglītībā būtu jāpievērš lielāka uzmanība. Skolotājam jāpārzina ne tikai pienākumi, bet arī savas tiesības, lai spētu sevi aizstāvēt

gadījumos, kad izveidojušās konfliktsituācijas ar skolēniem, skolas vadību vai vecākiem, kā arī zinātu kā rīkoties gadījumos, kad skolotāja tiesības tiek pārkāptas.

Vērtējot apgūtās zināšanas dokumentācijas aizpildīšanas jautājumā 70% respondentu izvēlējās atbildes „nē” un „*vairāk nē, nekā jā*”. Darba autore secina, ka skolotāji tiek iepazīstināti ar audzinātāja darbā nepieciešamo dokumentāciju teorētiski, tomēr netiek sniegta iespēja apskatīt un aizpildīt šos dokumentus kursu ietvaros, piemēram, audzināšanas programmas, skolēnu personu lietas u.c. Daļā Latvijas skolu vairs netiek izmantoti klases žurnāli, bet gan ieviesta speciāla interneta programma – „E-skola”, kurā skolotājiem jāveic līdzīgi ieraksti kā klases žurnālā, jāizliek vērtējumi, kā arī ir iespēja informēt gan vecākus, gan bērnus, veicot cita veida ierakstus. Studiju laikā skolotāju iepazīstināšana arī ar šāda veida dokumentu aizpildīšanu atvieglotu skolotāju darbu un sagatavotu darbam skolās.

Apkopojot respondentu sniegtās atbildes par audzināšanas procesu un tā būtību, 65% skolotāji vērtē iegūtās zināšanas kā atbilstošas audzinātāja darba veikšanai. Lai gan klases audzinātāji, uzsākot darbu skolā, pārzināja audzināšanas procesa saturu, 54% skolotāju sagādāja grūtības veikt savu audzināšanas darba analīzi. Gan skolotājam savas darbības izvērtēšanai, gan hospitējot stundas, gan atskaitoties skolas vadībai par mācību gada laikā paveikto audzināšanas darbu, skolotājam jāizanalizē audzināšanā izvirzīto mērķu sasniegšana, ko izdevās vai neizdevās paveikt.

Apmēram 85% skolotāju atbildēja, ka iegūtās zināšanas par klases audzinātāja un skolēnu sadarbības metodēm veiksmīgi spēja izmantot arī reālajā dzīvē, tādejādi, veiksmīgi spējot izveidot pozitīvas attiecības ar skolēniem, kā arī izmantot dažādas metodes, lai iepazītu skolēnus un rosinātu skolēnus būt atvērtiem un uzticēties skolotājam. Tikai 8% skolotāju izvēlējās atbildi „nemas”, uzskatot, ka izglītības programmas nesniedza ieskatu sadarbības metodēs.

Likumdošanas jautājumā 23% skolotāji izvēlējās atbildi „*nemas*” un 39% atbildi - „*vairāk nē, nekā jā*”. Tātad apmēram puse aptaujāto skolotāju uzskata, ka iegūtajās zināšanās studiju laikā netika pietiekami izskatīti likumdošanas jautājumi. 38% respondenti domā, ka ir guvuši pietiekami lielu ieskatu izglītības likumos. Skolotājiem ir iespēja arī patstāvīgi iepazīties ar likumdošanu izglītībā, kas gadu laikā tiek pilnveidota, tomēr studiju laikā, iepazīstoties ar Latvijas valsts likumdošanu, nepieciešama arī pasniedzēja vadība, lai spētu šos likumus labāk izprast un izanalizēt. Tāpat arī skolotājiem būtu jāiepazīstas arī ar citiem dokumentiem, kuros ietverti

izglītības uzdevumi aktuāli 21. gadsimtā, piemēram, Eiropas starptautisko organizāciju izvirzītajiem mērķiem izglītībā vai UNESCO starptautisko ziņojumu, u.c.

Klases stundu plānošanā - gandrīz puse respondentu - 47% atzīmēja atbildi „*nemaz*”. Tātad klases audzinātājiem trūka būtiskas zināšanas klases stundu veidošanā, uzsākot audzinātāja darbu skolā. Darba autore domā, ka klases stundu plānošanas prasmju attīstīšanai varētu veltīt ilgāku laiku studiju kursu saturā. Tikai 6% skolotāju izvēlējās atbildi „*pietiekami audzinātāja darbam*”. Katrs skolotājs var plānot savas stundas individuāli, izmantojot dažādas metodes, iespējams, ka daži skolotāji spēj novadīt stundu īpaši nesagatavojoties, balstoties uz savu pieredzi, tomēr, pēc darba autora domām, stundu plānošana ir ļoti nozīmīga skolotāja darbā, īpaši jauniešiem skolotājiem. Plānojot stundu, skolotājiem jāņem vērā vairāki faktori – stundas tēma, mērķis, metodes, kuras tiks izmantotas, uzdevumi, katrai aktivitātei nepieciešamais laiks, kā arī skolēnu individuālās īpatnības klasē. Ieplānotai stundai audzinātājam vieglāk pārskatīt un sagatavot arī nepieciešamo materiālu bāzi. Ne vienmēr izdodas novadīt stundu atbilstoši ieplānotajam, tāpēc skolotājam jābūt elastīgam savā darbā, tomēr jau iepriekš zināma stundas gaita rada audzinātājam pārliecības sajūtu.

Arī ārpusstundu pasākumu plānošanā 65% klases audzinātāju trūka zināšanas šī pienākuma veikšanai. Līdzīgi kā klases stundu plānošanā skolotājam jāiegūst pamatprasmes ārpusstundu aktivitāšu vadīšanā un organizēšanā. Liela loma šī pienākuma veikšanai skolā ir skolotāja spējai būt radošam un izmantot savas idejas skolēnu ekskursiju, klases vakaru, svētku svinēšanas tradīciju un citu pasākumu organizēšanai. Skolotājs var iesaistīt arī skolēnus šo pasākumu organizēšanā, uzņemoties skolēnu padomdevēja un virzītāja lomu. Uzticot daļu pienākumus saviem skolēniem, skolotājs ne tikai rosinās skolēnu interesi, bet sekmēs skolēnu atbildības sajūtas veidošanos.

Izanalizējot jautājumu par skolēnu pašvērtējuma un pašattīstības prasmju veidošana, tika secināts, ka ampēram vienāds skaits respondentu atzīmēja atbildes „*vairāk jā, nekā nē*” (36%) un „*vairāk nē, nekā jā*” (33%). 20% skolotāji apgalvoja, ka iegūtās zināšanas skolēnu pašvērtējuma prasmju attīstīšanā bija pietiekamas klases audzinātāja darba veikšanai. Darba autore uzskata, ka šis jautājums tika iekļauts studiju programmās skolotājiem, bet dažādajās skolotāju atbildēs atklājas katra skolotāja apgūtā individuālā zināšanu kvalitāte šīs tēmas ietvaros. Skolēnam, vērtējot

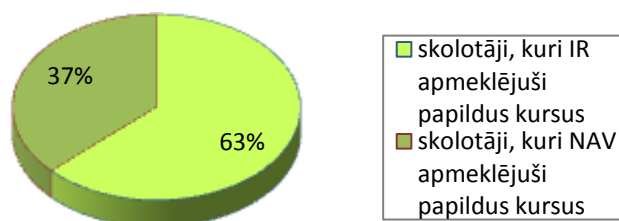
un analizējot sevi, savas rakstura īpašības, savu rīcību, apzinoties savus mērķus, intereses un emocijas, attīstās pašaudzināšanas spējas, kas sekmē skolēna patstāvību. Skolotājam jābūt zinošam kā šīs prasmes attīstīt gan audzināšanas, gan priekšmetu stundu laikā.

Vērtējot iegūtās zināšanas disciplīnā, 63% aptaujāto audzinātāju izvēlējās atbildi „*vairāk nē, nekā jā*”, bet 17% atzīmēja atbildes variantu „*nemaz*”, tātad apmēram 80% respondenti kā būtisku trūkumu savā iegūtajā augstskolas izglītībā saskatīja zināšanās par skolēnu uzvedības problēmu risināšanu. 9% audzinātāju vērtē zināšanas disciplīnas jautājumos par pietiekamām skolotāja darbam. Disciplīnas pamatā ir pārliecība par noteiktas rīcības pareizumu un nepieciešamību, skolas vadība un arī skolotājs nosaka zināmas prasības, kuras skolēniem ir jāievēro atrodoties skolā, kā arī piedaloties mācību stundās, kā piemēram, laicīga ierašanās uz mācību stundu, runas kultūra, skolotāja un klasesbiedru uzklausišana u.c. Pārkāpjot šos noteikumus, skolotājam ir attiecīgi jāreaģē un jārisina radusies situācija. Pastāv vairākas teorijas par disciplīnas problēmu cēloņiem un to risināšanas metodēm, ar kurām topošajiem skolotājiem būtu jāiepazīstas studējot. Noderīgas var būt arī lomu spēles un mācību stundu vērošana un analizēšana, lai skolotāji redzētu arī teorētisko zināšanu pielietojšanas iespējas. Disciplīnas pārkāpumi kavē skolēnu izaugsmi un nepārprotami rada problēmas mācību procesā, skolēni traucē veikt savu darbu gan skolotājam, gan saviem klasesbiedriem. Skolotājiem jābūt zinošiem kā panākt to, lai stundu laikā klasē valdītu pozitīva gaisotne, lai skolēni koncentrētos mācību darbam, un lai skolotājs un skolēni uzklausi, sadarbotos un cienītu viens otru.

Lielākā daļa aptaujātie respondenti ir studējot iepazinušies un zina gan skolēnu tiesības (68%), gan skolēnu pienākumus (66%), tādejādi, spēj arī skolēnus izglītēt šajos jautājumos. Tikai 2% no klašu audzinātājiem abos minētajos jautājumos izvēlējās atbildi „*nemaz*”. Mūsdienās sabiedrībā vairakkārt ir izskanējis jautājums par skolēnu tiesībām un pienākumiem - skolēni pārzina savas tiesības, tomēr nereti aizmirst par savu pienākumu veikšanu skolā. Arī skolotājam jāpārzina skolēna tiesības un pienākumi, lai nepārkāptu tos un, vajadzības gadījumā, atgādinātu skolēniem par savu pienākumu pildīšanu. Pienākumus bērniem nosaka gan vecāki ģimenē, gan skolotāji un skolas vadība skolā, tāpēc skolēniem ne vienmēr izdodas ievērot visus noteikumus, bet audzinātāja loma ir motivēt skolēnus savus pienākumus veikt, kā arī sajūst gandarījuma sajūtu par paveikto darbu.

Jautājumā par sadarbību ar vecākiem gandrīz puse respondentu (43%) uzskata, ka apgūtās zināšanas nav pietiekamas, atzīmējot atbildi „*vairāk nē, nekā jā*”, bet otra puse (45%) skolotāju izvēlējās atbildi „*vairāk jā, nekā nē*”. Šāds respondentu atbilžu iedalījums norāda uz to, ka augstskolas izglītības programmās tika iekļautas tēmas par skolotāju un ģimenes sadarbību, bet, iespējams, daļai jautājumu netika pievērsta pietiekami liela uzmanība, lai skolotāju justos sagatavoti darbam ar skolēnu vecākiem. Bieži vien skolotājam sagādā grūtības iegūtās izmantot praksē, jo sadarbība ar skolēnu vecākiem ir viens no jautājumiem, kurā klases audzinātājus var sagaidīt visvairāk neparedzētu situāciju un pārbaudījumu. Īpaši jaunie skolotājiem rodas grūtības veikt šo pienākumu, jo skolēnu vecāki var apšaubīt jaunā skolotāja spējas viņu bērnu audzināšanā, par iemesliem minot skolotāju vecumu, ģimenes stāvokli u.c. Skolotāja sadarbība ar vecākiem ir tikpat nozīmīgs pienākums kā attiecību veidošana ar skolēniem. Piemēram, sekmīgai audzinātāja darbībai nozīmīgs ir vecāku atbalsts uzvedības jautājumu un citu skolas noteikumu pārkāpumu risināšanā. Skolotājam nākas saskarties un risināt jautājumus ar nelabvēlīgām ģimenēm, kā arī vecākiem, kuri nevēlas iesaistīties skolēnu audzināšanā. Tāpat arī skolotāja pienākumos ietilpst vecāku informēšana par dažādiem jautājumiem un vecāku sapulču organizēšana.

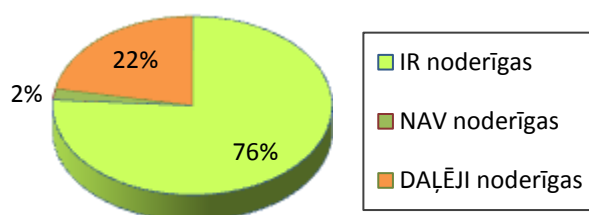
Apkopojot skolotāju sniegtās atbildes savu iegūto zināšanu vērtēšanā visos jautājumos, visvairāk izvēlēta atbilde ir „*vairāk nē, nekā jā*”. Lai gan studentu iegūto zināšanas ietekmē ne vien izglītības kvalitāte, bet arī pašu studentu ieguldījums zināšanu apguves procesā, pēc darba autora domām, šāda respondentu atbilžu izvēle liecina par to, ka aptaujātie skolotāji saskatīja nepilnības savas iegūtajā izglītībā klases audzinātāja pienākumu pildīšanai.

3.2.attēls. Papildus audzināšanas kursu apmeklēšana

Respondentiem tika uzdots jautājums „Vai esat apmeklējuši papildus kursus/lekcijas audzināšanā?” /3.2.att./ Lielākā daļa skolotāju (63%) ir apmeklējuši kursus

audzināšanā papildus savai iegūtajai skolotāju izglītībai. Tas norāda, ka skolotāji ir vēlējušies papildināt savas zināšanas, kuras tika nepietiekami apgūtas studiju laikā, vai arī iegūt jaunas zināšanas audzināšanas jautājumos. Skolotāji neminēja tēmas, kuras tika apspriestas apmeklēto kursu ietvaros, bet norādīja, ka apmeklējuši kursus gan par klases audzinātāja un ģimenes sadarbību, gan par audzināšanas darbu ar skolēniem, kuriem ir uzvedības problēmas, kā arī kursus veidotus klases audzinātāju zināšanu pilnveidošanai.

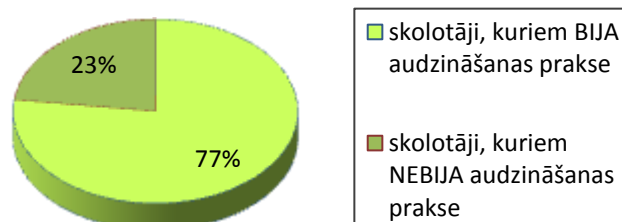

3.3.attēls. Audzināšanas prasmju noderīgums mācību stundās

Audzinātājiem tika uzdots arī jautājums „Vai audzinātāja prasmes noder strādājot kā priekšmeta skolotājam?” /3.3.att./. 76% klases audzinātāju atbildēja, ka audzinātāja prasmes noder arī mācot savu mācību priekšmetu skolēniem, bet 22% audzinātāju norādīja, ka audzinātāja apgūtās prasmes daļēji palīdz strādājot par klases audzinātāju. Pēc autora domām, tikai 2% no respondentiem izvēlējās atbildi „nē”, jo apgūtās zināšanas un prasmes jautājumos, kuri saistīti ar pedagoģiju, veicina skolotāja kompetenci savā profesijā. Protams, ne visas klases audzinātāja zināšanas un prasmes var tikt izmantotas mācību priekšmetu stundās, tomēr mācību priekšmeta skolotāji var izmantot gan iegūtās zināšanas skolēnu personību izpētē, konfliktu risināšanā, kā arī disciplīnas nodrošināšanā stundu laikā. Svarīgi būtu, lai arī priekšmeta skolotāji audzināšanas procesu iesaistītu savu stundu darbā.

Klases audzinātājam par pirmo pieredzi var kļūt veiktais audzināšanas darbs prakses laikā, tāpēc skolotājiem tika uzdots jautājums „Vai studējot Jums bija audzināšanas prakse?” /3.4.att./. Lai gan 23% no aptaujātajiem skolotājiem nebija iespēja veikt audzināšanas praksi, apgūstot skolotāja izglītību augstskolā, lielākā daļa skolotāju (77%) studiju laikā veica audzināšanas praksi. Audzināšanas prakse ir ļoti nozīmīga, jo tādā veidā topošie skolotāji var gūt ieskatu skolas darbā un klases audzinātāju pienākumos, pielietot iegūtās zināšanas praksē, kā arī uzkrāt pieredzi

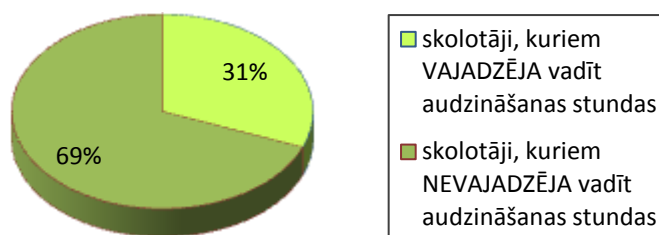
skolotāja darba veikšanai. Audzināšanas prakses panākumi lielā mērā ir atkarīgi arī no skolotāja – mentora, kurš veic praktikanta padomdevēja lomu. Prakses laikā students gūst ieskatu tajos audzināšanas jautājumos, kurus skolēnam izdodas novērot vai pieredzēt. Piemēram, praktikants neiegūs prasmes kā risināt konfliktsituāciju klases kolektīvā, ja tāda situācija neradīsies.

3.4.attēls. Audzināšanas prakse studiju laikā

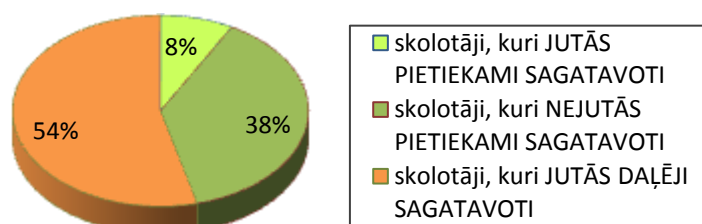
Jautājumā par to kā tiek vērtēta šīs audzināšanas prakses lietderība, 43% skolotāji atbildēja, ka vērtē šo praksi pozitīvi un tajā iegūtās zināšanas un prasmes bija noderīgas uzsākot darbu skolā. 57% skolotāju uzskata, ka šī prakse sniedz tikai nelielu ieskatu audzinātāja darbā. Aptaujātie skolotāji minēja vairākus iemeslus, pamatojot savu viedokli par pedagoga prakses lietderību. Vairāki respondenti (16%) raksta, ka divu mēnešu laiks ir nepietiekams, lai apgūtu audzinātāja darbam nepieciešamās pamatprasmes, kā arī, lai saskartos ar dažādām reālajā dzīvē sastopamajām audzināšanas situācijām. Lai gan divu mēneši ir ilgs laiks prakses veikšanai, audzināšanas darbā tās ir tikai astoņas mācību stundas. Praktikanti, gatavojoties mācību priekšmeta stundām, nespēj izsekot audzinātāja darbam, jo skolotājs savu audzinošo darbību veic arī starpbrīžu laikā skolā, kā arī savā brīvajā laikā. Ja prakses laikā mentors nav iepļānojis organizēt klases vecāku sapulces, tad studenti nespēj novērot skolotāja un vecāku sadarbību. Pēc autora domām, tāpēc arī daļa skolotāji (13%) uzskata, ka prakses laikā viņi nespēja apzināties patiesos pienākumus audzinātāja darbā. Tāpat 9 % skolotāji savās atbildēs minēja, ka arī sadarbību ar vecākiem un kolēģiem viņi iepazīna tikai strādājot skolā. Vēl viena no minētajām grūtībām, ar kurām nācās skolotājiem saskarties audzināšanas prakses laikā, ir tā, ka praktikanti nespēja iepazīt un izveidot pozitīvas attiecības ar audzināmās klases skolēniem. Lai gan skolotājs - mentors var būt ieguvis skolēnu uzticību un izveidojis atvērtas attiecības, pret studentu, kurš skolā veic savu praksi, skolēni ne vienmēr izturēsies līdzīgi.

Skolotājiem tika uzdots jautājums „Vai, studējot augstskolā, Jums vajadzēja vadīt audzināšanas stundas?” /3.5.att./ Vairumam aptaujāto skolotāju (69%) studiju programmās netika sniegta iespēja praktizēties audzināšanas stundu vadīšanā. Tikai 31% skolotāji ieguva pieredzi klases stundu plānošanā un vadīšanā. Lai gan skolotāji apgūst stundu plānošanas un vadīšanas prasmes savā izvēlētajā mācību priekšmetā, audzināšanas stundu mērķi ir atšķirīgi.

3.5.attēls Audzināšanas stundu vadīšana augstskolā

Skolotājam jāizvēlas atbilstošas tēmas un metodes klases stundu vadīšanā, jāņem vērā gan skolēnu vecumposms, gan intereses, gan individuālās īpatnības, kā arī jāzina kā sasniegt tos mērķus, kurus skolotājs ir izvirzījis attiecīgajai stundai. Par cik audzināšanas stundas lielākajā daļā Latvijas skolu tiek vadītas tikai vienu reizi nedēļā, tad šajās stundās veiktajam audzināšanas darbam jābūt īpaši mērķtiecīgam un organizētam. Šo stundu ietvaros skolotājs var iepazīt savus skolēnus, saliedēt klases kolektīvu, pārrunāt un risināt klasē radušās problēmsituācijas vai konfliktus, kā arī sekmēt noteiktu klases tradīciju veidošanos. Mācību priekšmeta stundās viens no galvenajiem uzdevumiem ir apgūt vai nostiprināt zināšanas un prasmes. Mācību priekšmeta stundās skolēnu darbi tiek vērtēti izmantojot atzīmes, tādā veidā motivējot skolēnus iesaistīties stundas darbā, bet audzināšanas stundu darbs vērtēts netiek, tāpēc klases audzinātājam ir jāspēj ieinteresēt skolēnus.

3.6.attēls. Klases audzinātāju sagatavotība darbam skolā

Atbildot uz jautājumu par skolotāju sagatavotību klases audzinātāja darba veikšanai /3.6.att./, 38% skolotāju atzinās, ka nejutās pietiekami sagatavoti, uzsākot darbu skolā. 54% skolotāju atbildēja, ka pietrūka zināmu iemaņu, lai justos pietiekami sagatavoti un izvēlētos atbildi „daļēji”, bet 8% no aptaujātajiem skolotājiem jutās pietiekami sagatavoti, lai veiksmīgi veiktu audzinātāja pienākumus skolā. Lai gan katra skolotāja sagatavotība darbam skolā ir atkarīga arī no citiem faktoriem, piemēram, skolotāja personības un rakstura īpašībām, spēju adaptēties jaunā vidē, kā arī iegūto zināšanu kvalitāti studiju laikā, klases audzināšanas kursi sekmētu jauno klases audzinātāju pārliecības un drošības sajūtu, kā arī skaidrību kādi pienākumi un atbildība jāuzņemas audzinātājiem skolā.

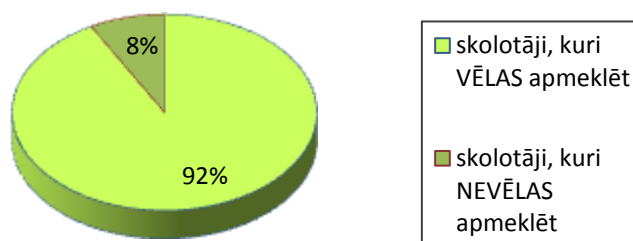
Saistībā ar iepriekšējo jautājumu par skolotāju sagatavotību klases audzinātāja darba veikšanai, respondentiem tika uzdots jautājums „Ar kādām grūtībām saskārāties uzsākot audzināšanas darbu skolā?”. Skolotāji minēja sekojošus klases audzinātāju pienākumus, kurus skolotāji nebija pietiekami sagatavoti veikt:

- dokumentu aizpildīšana – neziņa par to kādi dokumenti nepieciešami, kā un kad tie ir jāaizpilda;
- sadarbība ar vecākiem (vecāku iesaistīšana klasei aktuālajos jautājumos);
- klases vecāku sapulču organizēšana;
- skolēnu motivēšana darbam;
- skolēnu disciplīnas jautājumi;
- skolotāju atbildība;
- sadarbība ar kolēģiem, vadību (kur griezties pēc palīdzības);
- konfliktsituāciju risināšana klases kolektīvā;
- skolas atbalsta personāla iesaistīšana klases problēmu risināšanā;
- laika trūkums klases audzinātāju pienākumu veikšanai (viena audzināšanas stunda nedēļā);
- audzināšanas stundu plānošana.

Klases audzinātāju kursa saturā varētu tikt iekļauti šie skolotāji minētie, kā arī citi jautājumi, kuri saistās ar klases audzinātāja darbu, pienākumiem un nepieciešamajām prasmēm skolā.

„Vai Jūs vēlētos apmeklēt kursus par dažādiem audzināšanas jautājumiem un problēmām?” /3.7.att./ ir viens no skolotājiem uzdotajiem jautājumiem. Analizējot aptaujā iegūtos datus, 63% skolotāju norādīja, ka jau ir apmeklējuši kursus klases

audzināšanā, bet, šajā jautājumā apmēram 90% skolotāju izteica vēlmi apmeklēt vēl kādus kursus saistībā ar audzināšanas jautājumiem. Skolotāja profesijā ir svarīgi sekot inovācijām un pilnveidot savas profesionālās prasmes. No skolotāju atbildēm redzams, ka, neskatoties uz to, ka skolotāji nesen beiguši studijas augstskolā, viņi labprāt pilnveidotu savas zināšanas, ja tiktu piedāvāta šāda iespēja. Iespējams, ka skolotāji vēlas šajosursos iegūt tās zināšanas vai prasmes, kuras viņiem trūkst veicot audzinātāju pienākumus. 8% skolotāji nevēlētos apmeklēt kursus audzināšanā. Šie skolotāji, iespējams, uzskata, ka viņu izglītība atbilst klases audzinātāja amata prasībām, kā arī viņi veiksmīgi tiek galā ar klases audzinātāju pienākumiem, tomēr zināšanu pilnveidošana sniedz skolotājiem iespēju attīstīt savu personību un profesionalitāti, kā arī sniedz iespēju pārrunāt savu pieredzi un uzzināt citu skolotāju domas dažādos, mūsdienās aktuālos jautājumos. Arī skolotājiem savā izglītībā jāapzinās mūžizglītības nozīme, jo tikai tādā veidā šīs vērtības var tikt nodotas arī skolēniem.

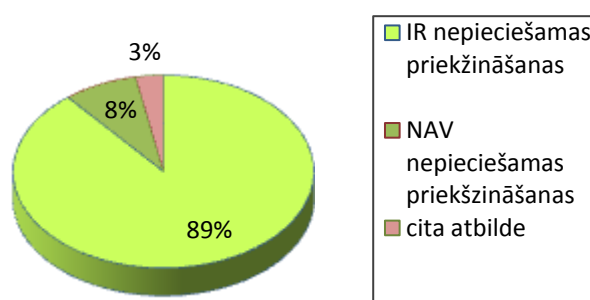

3.7.attēls. Skolotāju vēlēšanās apmeklēt kursus par audzināšanas jautājumiem

Dažādu kursu apmeklēšanas iespējas piedāvā gan skolu vadība, gan reģionālā izglītības pārvalde, kā arī skolotāji var individuāli apmeklēt maksas kursus, kuri, piemēram, audzinātājam šķiet īpaši nozīmīgi vai noderīgi savā amatā.

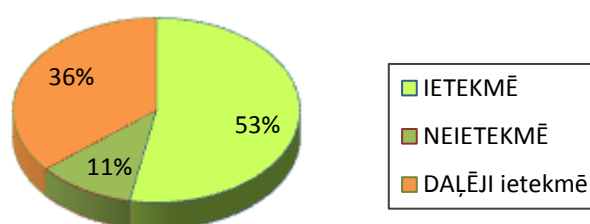
Skolotājiem tika uzdots jautājums „Vai uzskatiet, ka audzinātāja darbam nepieciešamas zināma sagatavošana, priekšzināšanas?” /3.8.att./. 89% respondenti uzskata, ka skolotājiem ir nepieciešama iepriekšēja sagatavošana un tikai 8% apgalvoja, ka, viņuprāt, klases audzinātāja pienākumus var uzņemt ikviens skolotājs. Izglītības likumā Latvijā nav noteikts, ka klases audzināšanas darba veikšanai skolotājam būtu nepieciešama īpaša izglītība. Ikviens mācību priekšmeta skolotājs var uzņemt šo pienākumu, tomēr katras skolas vadība individuāli izvērtē skolotājus, viņu piemērotību audzināšanas darba veikšanai. Jaunajiem skolotājiem

tiek uzticēta klases audzināšana, jo skolotāji īsteno radošas idejas un metodes savā darbā, kā arī veiksmīgi kontaktējas ar skolēniem, izprot viņu intereses un vajadzības.

3.8.attēls. Priekšzināšanu nepieciešamība audzinātāja darbam

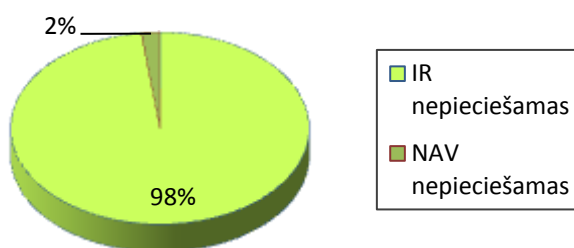
3% no apkopotajām atbildēm, veido skolotāju individuāli sniegtais viedoklis. 3% skolotāji uzskata, ka zināšanās audzināšanā uzkrājas darba laikā. Darba autore piekrīt, ka skolotājam, veicot klases audzinātāja darbu vairākus gadus, veidojas gan pieredze, gan pilnveidojas zināšanas un attīstās prasmes. Tomēr problēmas audzināšanā var rasties gan pieredzējušiem, gan jaunajiem skolotājiem, kuri audzinātāja pienākumu veikšanu skolā ir uzņēmušies nesen, tādejādi, vēl nav spējuši apgūt visu nepieciešamo klases audzinātāja darbam. Klases audzināšanas priekšzināšanu iekļaušana skolotāju izglītību programmās atvieglotu jauno skolotāju darbu skolā.

3.9.attēls. Klases audzināšanas ietekme uz skolēnu mācību sasniegumiem

Analizējot atbildes uz jautājumu „Vai klases audzināšana ietekmē mācību sasniegumus?” /3.9.att./, tika iegūti sekojoši rezultāti: 53% skolotāji uzskata, ka klases audzināšana ietekmē arī mācību procesu, 36% domā, ka ietekmē daļēji, bet 11% izvēlējušies atbildi „neietekmē”. Klases audzināšanai ir liela loma mācību sasniegumu

veidošanā. Pirmkārt, audzinātājs ir bērnu virzītājs, motivētājs un atbalstītājs. Klases audzinātāja uzdevums ir sadarboties ar kolēģiem un apzināt tos skolēnus, kuriem ir grūtības mācībās, izvērtēt katru individuālo situāciju un iesaistot gan mācību priekšmeta skolotāju, gan pašu skolēnu, vajadzības gadījumā, arī vecākus, un risināt šo jautājumu, piemēram, vienojoties par konsultāciju un papildus apmācības iespējām. Līdzīgi audzinātājs rīkojas arī gadījumos, kad skolēnam ir uzvedības problēmas, tādejādi, tiek traucēts mācību darbs stundās un skolotājiem kopīgi jāvienojas par rīcību šī jautājuma risināšanā. Klases audzinātājs ir tā persona, kura palīdz skolēniem sadarboties un veidot draudzīgas un atbalstošas attiecības klases kolektīvā, palīdz risināt konfliktsituācijas, sekmējot to, ka visi skolēni klases kolektīvā jūtas labi. Piederības izjūta un klasē valdošā pozitīvā gaisotne motivē skolēnus mācību darbam, kā arī rosina skolēnu piedalīties mācību stundu uzdevumu pildīšanā un sava viedokļa paušanā. Tāpat arī klases audzinātājs, kontaktējoties ar skolēna ģimeni, vislabāk spēj izprast katru skolēnu, viņa rīcības motīvus un iemeslus, kā arī risināt ar mācību procesu saistītos jautājumus, piemēram, mācību līdzekļu trūkumu, skolas neapmeklēšanu veselības iemeslu dēļ vai arī neattaisnotus kavējumus un citas problēmas. Klases audzinātājs ir arī skolēnu padomdevējs, uzklausiņtājs un aizstāvis. Audzināšanas process ir cieši saistīts ar mācību procesu un panākumiem tajā.

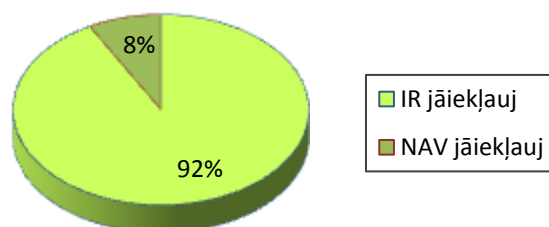

3.10.attēls. Audzināšanas praktisko nodarbību nepieciešamība augstskolā

Skolotājiem tika uzdots jautājums par praktisko nodarbību nepieciešamību augstskolu studiju programmās /3.10.att/. 98% respondentu praktiskās nodarbības uzskata par nepieciešamām un tikai 2% skolotāji uzskata, ka teorētiskās zināšanas ir pietiekamas, lai apgūtu audzināšanas darbam nepieciešamās zināšanas. Jebkurā mācību procesā vienlīdz liela nozīme ir gan teorētisko zināšanu apgūšanai, gan praktisko iemaņu attīstīšanai, tāpat ir arī skolotāju izglītībā. Pēc darba autora domām, praktiskas nodarbības jau studiju laikā skolotājos radīs lielāku pārliecību par savu darbību strādājot skolā. Klases stundu plānošana un vadīšana kursabiedriem augstskolā, kā arī to analīze var veidot topošajiem skolotājiem pieredzi klases

audzinātāja darbā, kā arī attīstīt prasmes klases stundu vadīšanā. Studenti var mācīties viens no otra un pārņemt veiksmīgas un radošas idejas dažādu jautājumu risināšanā. Arī prasme sadarboties ar skolēniem un skolēnu vecākiem var tikt pilnveidota lomu spēlēs, kā arī dažādu problēmsituāciju risināšanā lekciju laikā. Nozīmīga ir arī pedagoģiskā prakse, kuras laikā skolotāji pilnveido savas prasmes un izmanto iegūtās zināšanas darbā ar skolēniem. Teorētisko zināšanu patiesa izpratne rodas tās pielietojot praktiskā darbībā.

Atbildot uz jautājumu „Vai augstskolu studiju programmā būtu jāiekļauj kurss klases audzinātājiem?” /3.11.att./, lielākā daļa - 92% aptaujātie skolotāji atzina, ka, viņuprāt, skolotāju izglītības programmā būtu nepieciešams kurss klases audzināšanā. Lai gan skolotāji apgūst vairākus kursus gan saistībā ar pedagoģiju, gan ar psiholoģiju, kā arī savu izvēlēto mācību priekšmetu, tajos netiek iekļautas visas zināšanas un prasmes, kuras būtu nepieciešamas skolēnu audzināšanā. Aptaujājot skolotājus, tika noskaidroti tie jautājumi, kuriem, pēc skolotāju domām, būtu jāpievērš lielāka uzmanība un jāiesaista skolotāju izglītībā. Pēc darba autora domām, balstoties uz klases audzinātāju viedokļiem, kā arī klases audzinātāju darbību skolās, skolotāju izglītības programmā varētu tikt iekļauts arī atsevišķs kurss tieši klases audzinātājiem.

3.11.attēls. Klases audzināšanas kursa nepieciešamība skolotāju studiju programmās

Lai uzzinātu skolotāju domas par jauno klases audzinātāju sagatavošanu darbam, viņiem tika uzdots jautājums „Ko vajadzētu mainīt vai ieviest augstskolu programmās, lai pilnvērtīgāk sagatavotu skolotājus audzinātāja darbam?”. Darba autores viedoklim piekrita 15% no aptaujātajiem respondentiem un minēja, ka skolotāju izglītībā varētu tikt iekļauts kurss audzināšanā, kurā tiktu plānotas klašu stundas, aplūkoti dažādu dokumentu paraugi, iespējamo ārpusstundu nodarbību tēmas un citi jautājumi. 32% norādīja, ka papildus teorētiskajām zināšanām būtu nepieciešamas arī praktiskas nodarbības. Lai gan skolotāju izglītībā ir iekļauta arī

pedagoģiskā prakse, vairāki skolotāji minēja, ka studiju laikā studentiem jādod iespēja praktiski apgūt audzināšanas darba iemaņas tieši lekciju – semināru ietvaros. 18% skolotāju uzskata, ka nepieciešamas izmaiņas pedagoģiskās praksē. Ja tiktu pagarināts prakses laiks, studenti gūtu plašāku ieskatu skolotāja darbā, kā arī novērotu reālas situācijas skolā. Viens no risinājumiem klases audzinātāju izglītošanā, varētu būt mācību priekšmeta pedagoģiskās prakses un audzinātāju prakses veikšana atšķirīgā laikā, tādejādi, studenti veltīs lielāku uzmanību katrai no tām. 14% norādīja, ka nepieciešamas situāciju modelēšanas nodarbības, ar iesaistīto personu rīcības psiholoģisko motīvu izvērtēšanu un analīzi. Piemēram, izspēlējot lomu spēles, topošais audzinātājs var uzkrāt pieredzi kā rīkoties, ko teikt skolēnam, vecākiem dažādās dzīves situācijās. 9% respondentu kā nozīmīgu skolotāju izglītības papildinājumu redz vieslektoru iesaistīšanā studiju programmās, piemēram, tikšanās ar klases audzinātājiem, atbalsta personālu un dažādu institūciju darbiniekiem, kas saistīti ar audzināšanas darbu, lai uzklausītu kāda ir klašu audzinātāju darbā iegūtā pieredze un atziņas. 3% uzskata, ka noderīgi būtu gan stundu vērojumi skolās, gan video materiāli, lai studenti vērotu un analizētu klases audzinātāju stundas. Darba autore, balstoties uz savu pieredzi, uzskata, ka, piemēram, vienas audzināšanas stundas vērošanā būtu jāpiedalās vairākiem studentiem vienlaicīgi, lai rastos iespēja salīdzināt un pārrunāt stundas gaitu, stundas veiksmes vai neveiksmes. 4% aptaujāto audzinātāju raksta, ka klases stundu plānu veidošana un audzināšanas stundu vadīšana kursabiedriem universitātē palīdzētu studentiem gūtu zināmas iemaņas un pieredzi.

Aptaujātie skolotāji minēja tās izmaiņas, kuras, pēc viņu domām, attīstītu klases audzinātāju prasmes. Pēc darba autora domām, apvienojot respondentu minētos ierosinājumus, skolotāju izglītībā būtu jāiekļauj kurss klases audzināšanā, kura ietvaros tiktu apgūtas ne vien teorētiskas, bet gan arī praktiskas nodarbības. Darba autore uzskata, ka izglītību programmu veidošanā ir ņemti vērā vairāki faktori, lai iespējami veiksmīgāk sagatavotu skolotājus profesionālajai darbībai skolā, kā arī sasniegtu katra kursa izvirzītos mērķus un uzdevumus, tomēr semināru nodarbību skaita palielināšana studijās, motivētu studentus aktīvāk iesaistīties studiju procesā, kā arī veltīt ilgāku stundu skaitu un pārrunāt, pēc studentu domām, nozīmīgākos jautājumus studiju kursu ietvaros.

Jautājumā par audzināšanas nozīmīgumu skolēnu izglītošanā, 98% skolotāju atzina, ka audzināšana ir nozīmīga, bet tikai 57% pamatoja savu viedokli, atbildot uz

jautājumu „Kāpēc?”. Vairāki skolotāji (12%) rakstīja, ka audzināšana skolā palīdz veidoties un attīstīt skolēnu personību, pieminot gan morālo vērtību nozīmi, gan skolēnu virzīšanu patstāvīgai dzīvei. Daļa skolotāju uzskata (9%), ka audzināšana veicina skolotāja, skolēnu un vecāku sadarbību. Daži respondenti (7%) norādīja, ka audzināšanai ir īpaša nozīme izglītībā, jo nereti skola uzņemas vienīgā audzinātāja lomu. Vecāki bieži nepilda savus pienākumus bērnu audzināšanā savas aizņemtības vai prombūtnes dēļ, šajās situācijās skolotāja loma audzināšanas uzdevumu veikšanā ir īpaši nozīmīga. 3% skolotāju pieminēja to, ka nereti vecākiem trūkst zināšanu un prasmju bērnu audzināšanai ģimenē. Vecāki nespēj tikt galā un ietekmēt bērnu uzvedību, nelāgos paradumus, kā arī nespēj motivēt bērnus savu pienākumu veikšanai – mācību darbam vai pienākumiem mājās. Klases audzinātāji un skolotāji, apgūstot kursus gan psiholoģijas, gan pedagoģijas jautājumos, var izrādīties prasmīgāki šādu problēmsituāciju risināšanā. 8% aptaujāto audzinātāju audzināšanas nozīmi saskata skolēnu prasmju veidošanā dzīvei sabiedrībā - analizēt un kritiski vērtēt notiekošo, kā arī sadarboties un veidot saskarsmes prasmes. Audzināšana palīdz izprast sabiedrībā pastāvošās vērtības un noteikumus. Daži skolotāji (5%) norādīja, ka skolotājs-audzinātājs pārstāv skolā skolēnu intereses, ir kā atbalsta persona pie kuras griezties un lūgt palīdzību, tādejādi, audzināšana loma ir veicināt skolēna drošības un piederības sajūtu skolā. 4% aptaujāto skolotāju minēja to, ka skolēna audzināšanas ietekmē veidojas skolēna spēja iekļauties sabiedrībā, kā arī savstarpējas attiecību veidošana.

Darba autore secina, ka skolotājiem ir nepieciešams apgūt papildus zināšanas un prasmes klases audzināšanā, jo skolotāji iegūtajā izglītībā saskata zināmas nepilnības. Īpaši skolotājiem, bez iepriekšējas pieredzes audzināšanas darbā, rodas grūtības sekojošos jautājumos: dokumentācijas aizpildīšanā, sadarbībā ar vecākiem, kolēģiem un atbalsta personālu skolā, klases stundu un ārpusstundu pasākumu plānošanā, organizēšanā un vadīšanā, kā arī skolēnu motivēšanā. Pieņemot darbā skolotājus, skolas vadība sagaida, ka skolotājs prasmīgi veiks sava darba pienākumus, uz ko norāda gan atbilstoši skolēnu mācību sasniegumi, gan pozitīvi skolēnu un vecāku vērtējumi par skolotāja darba kvalitāti. Lai, uzsākot darbu skolā, skolotājam nebūtu jāapšaubā savas iegūtās zināšanas un prasmes, kā arī patstāvīgi jālūdz palīdzība un padoms klases audzinātāja darbā, nepieciešama skolotāju sagatavošana klases audzināšanā. Iespējams, ka visi skolotāji, kuri studē mācību priekšmeta skolotāja studiju programmā, skolā nepildīs klases audzinātāja pienākumus, bet šīs

zināšanas studentiem noderēs mācot skolēnus arī priekšmeta stundās, kā arī papildinās skolotāju vispārējās zināšanas izglītības sfērā.

Kursa izveide klases audzināšanā nav vienīgais iespējamais risinājums, lai uzlabotu jauno skolotāju sagatavotību klases audzinātāju pienākumu pildīšanai skolā. Aptaujātie skolotāji min vairākas iespējas, kuras, viņuprāt, varētu pilnveidot skolotāju – audzinātāju prasmes, kā piemēram, ilgāku pedagoģiskās prakses laiku, atsevišķu prakses laiku klases audzināšanā, kā arī dažādu uzdevumu un aktivitāšu iekļaušanu stundās, lai apgūtu arī praktiski audzinātāja darbam nepieciešamās zināšanas.

3.3 KLASES AUDZINĀTĀJU PRASMES SKOLOTĀJU IZGLĪTĪBAS PROGRAMMĀS

Latvijā skolotāju izglītību var iegūt sekojošās augstskolās – Latvijas Universitāte, Daugavpils universitāte, Liepājas universitāte, Rēzeknes augstskola un Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības augstskola.

Lai izprastu kādi kursi tiek iekļauti skolotāju izglītības programmās, kā arī kuri no tiem ir noderīgi arī klases audzinātāju pienākumu veikšanai skolā, darba autore izpētīja Latvijas Universitātes piedāvātās studiju programmas dažādiem mācību priekšmeta skolotājiem.

Latvijas Universitātes Pedagoģijas un psiholoģijas fakultāte piedāvā sekojošus studiju virzienus skolotāju izglītības programmā:

- angļu valodas skolotājs,
- kultūras vēstures skolotājs,
- latviešu valodas un literatūras skolotājs,
- lietišķās informātikas skolotājs,
- mājturības un mājsaimniecības skolotājs,
- speciālās izglītības skolotājs,
- vācu valodas skolotājs,
- veselības mācības un sporta skolotājs,
- vizuālās mākslas skolotājs.

Izpētot šajās studiju programmās iekļauto kursu aprakstus, darba autore apkopoja studiju kursus, kuros, iekļautās zināšanas un prasmes, sagatavo topošos skolotājus klases audzinātāju pienākumu veikšanai.

1) *Kursa nosaukums:* Bērna attīstība

Anotācija: Studenti apgūst attīstības psiholoģijas teorētisko bāzi: attīstības būtību, faktoros, mehānismus un attīstības likumsakarības dažādos vecuma posmos, kā arī praktiskas iemaņas: bērna attīstības pedagoģiskās izvērtēšanas paņēmienus.

Kursa tēmas klases audzinātājiem:

- pirmsskolas attīstības periods: izziņas un psihosociālā attīstība, spēļu un rotaļu nozīme;
- bērna attīstības pirmsskolas periodā pedagoģiski-psiholoģiskā izvērtēšana;
- attīstība jaunākajā skolas vecumā : adaptācija skolas prasībām.;

- attīstības traucējumi jaunākajā skolas vecumā un to korekcija;
- pusaudžu attīstības periods: fiziskās un emocionālās attīstības īpatnības, identitātes veidošanās;
- pusaudžu attīstības psiholoģiski-pedagoģiskā izvērtēšana, raksturīgākie uzvedības traucējumi.

Prasmes klases audzinātāju darbam:

- prasme izvēlēties audzināšanas līdzekļus (saturu, metodes, formas u.c.) atbilstoši skolēnu vecumposmam;
- prasme noteikt audzēkņu individuālās īpatnības;
- prasme pētīt audzēkņu personību attīstību.

2) *Kursa nosaukums:* Klasvadība

Anotācija: Kursa mērķis ir radīt izpratni par klasvadību, tās nozīmību pedagoģiskajā procesā. Kursa ietvaros studenti apgūs klasvadības jēdzienu un tās būtību, iepazīsies ar klasvadības daudzveidīgajiem aspektiem, apgūs klasvadības pamat teorijas un gūs pirmo priekšstatu par klasvadības stratēģiju un paņēmieni praktisku realizāciju.

Kursa tēmas klases audzinātājiem:

- klasvadības jēdziens, tā būtība;
- klasvadības daudzveidīgie aspekti – klases raksturojums un pedagoga loma klasvadībā;
- preventīvā, atbalstošā un korektīvā disciplīna, ievads praksē.

Prasmes klases audzinātāju darbam:

- prasme noteikt un risināt problēmsituācijas;
- prasme izvēlēties audzināšanas līdzekļus (saturu, metodes, formas u.c.);
- prasme motivēt un vadīt audzēkņu darbu.

3) *Kursa nosaukums:* Ievads sociālajā pedagoģijā

Anotācija: kursa mērķis ir veidot izpratni par sociālo pedagoģiju kā zinātni. Iepazīstināt studentus ar sociālās pedagoģijas attīstības vēstures galvenajiem posmiem. Radīt priekšstatu par sociālās pedagoģijas kā zinātnes struktūru. Veicināt izpratni par sociālpedagoģiskā darba metodiku. Iepazīstināt ar sociālpedagoģiskā darba galvenajām institūcijām.

Kursa tēmas klases audzinātājiem:

- paaudžu konflikti;
- riska faktori;

- grūtā audzinātība, deviances;
- bērnu, jauniešu un ģimenes sociālpedagoģiskā aizsardzība;
- bērnu un jauniešu sociālpedagoģiskā aprūpe;
- sociālā pedagoga darbība vispārīgglītojošā skolā.

Prasmes klases audzinātāju darbam:

- prasme noteikt un risināt problēmsituācijas;
- prasme sadarboties ar vecākiem, kolēģiem, citiem speciālistiem un sabiedrību.

4) *Kursa nosaukums:* Pedagoģiskā prakse I

Anotācija: Pedagoģiskās prakses laikā studenti veic mācību un audzināšanas darbu pamatskolas klasēs. Pedagoģiskās prakses mērķis ir sekmēt kvalificēta, radoša, ar skolēniem profesionāli strādāt spējīga skolotāja sagatavošanu.

Kursa tēmas klases audzinātājiem:

- veic klases audzinātāja pienākumus vienā no pamatskolas klasēm;
- hospitē, plāno un vada audzinātāja stundas (vai ieskaite pasākumu) šajā klasē;
- pēta audzināmās klases skolēnus un, balstoties uz šiem materiāliem, izveido viena skolēna pedagoģiski psiholoģisko raksturojumu;
- veic sava pedagoģiskā darba pašanalīzi.

Prasmes klases audzinātāju darbam:

- prasme izvirzīt mērķus un plānot to sasniegšanu;
- prasme izvēlēties audzināšanas līdzekļus (saturu, metodes, formas u.c.);
- prasme izvēlēties vai veidot metodiskos materiālus;
- saskarsmes prasmes;
- prasme strādāt komandā;
- prasme sadarboties ar vecākiem, kolēģiem, citiem speciālistiem un sabiedrību;
- prasme veikt pedagoģiskās darbības analīzi;
- prasme pilnveidot savu profesionālo meistarību;
- prasme informēt par sava darba rezultātiem.

5) *Kursa nosaukums:* Pedagoģiskā prakse II

Anotācija: Pedagoģiskās prakses laikā studenti veic mācību un audzināšanas darbu vidusskolas klasēs. Pedagoģiskās prakses mērķis ir sekmēt kvalificēta, radoša, ar skolēniem profesionāli strādāt spējīga skolotāja sagatavošanu.

Kursa tēmas klases audzinātājiem:

- veic klases audzinātāja pienākumus vienā no vidusskolas klasēm;

- hospitē, plāno un vada audzinātāja stundas (vai ieskaites pasākumu) šajā klasē;
- pēta audzināmās klases skolēnus un, balstoties uz šiem materiāliem, izveido klases kolektīva pedagoģiski psiholoģisko raksturojumu;
- ievāc materiālus savam diplomdarbam;
- veic sava pedagoģiskā darba pašanalīzi.

Prasmes klases audzinātāju darbam:

- prasme izvirzīt mērķus un plānot to sasniegšanu;
- prasme izvēlēties audzināšanas līdzekļus (saturu, metodes, formas u.c.);
- prasme izvēlēties vai veidot metodiskos materiālus;
- saskarsmes prasmes;
- prasme strādāt komandā;
- prasme sadarboties ar vecākiem, kolēģiem, citiem speciālistiem un sabiedrību;
- prasme veikt pedagoģiskās darbības analīzi;
- prasme pilnveidot savu profesionālo meistarību;
- prasme informēt par sava darba rezultātiem.

6) *Kursa nosaukums:* Vispārīgā pedagoģija

Anotācija: Iepazīstināt studentus ar pedagoģijas teorētiskajām nostādnēm un rosināt izpratnes veidošanos par pedagoģiskā procesa un pedagoģiskās vides būtību, veidošanos un novitātēm pedagoģijā.

Kursa tēmas klases audzinātājiem:

- pedagoģijas definīcija, priekšmets, teorijas;
- izglītība kā kultūrprocess, sabiedrības ideāli un izglītības mērķi. izglītības mērķu daudzveidība;
- audzināšana kā sabiedriska parādība, tās mērķi, audzināšanas procesa likumsakarības;
- audzināšana multikultūru vidē;
- audzināšanas procesa būtība, teorijas;
- personība un tās saturs;
- personības veidošanās sekmēšana, tās humānpedagoģiskie aspekti;
- attieksme kā audzināšanas priekšmets, tās jēdziens, veidošanās pedagoģiskie nosacījumi;
- skolēna patstāvības attīstības pedagoģiskie līdzekļi;
- skolotāja darba stils;

- pedagoģiskā saskarsme, tās būtība;
- audzināšanas metožu pielietošana saskarsmes procesā;
- klases darba vadīšana, sadarbība ar vecākiem un sabiedrību.

Prasmes klases audzinātāju darbam:

- prasme izvēlēties audzināšanas metodes;
- saskarsmes prasmes;
- prasme sadarboties ar vecākiem, kolēģiem, citiem speciālistiem un sabiedrību;
- prasme pētīt audzēkņu personību attīstību;
- prasme izvērtēt audzēkņu personību izaugsmi;
- palīdzēt iemācīties cienīt un pieņemt citu cilvēku viedokli, tradīcijas, paradumus;
- prasme veicināt audzēkņu prasmi patstāvīgi izvērtēt problēmas un tās risināt.

7) ***Kursa nosaukums:*** Vispārīgā psiholoģija

Anotācija: Sniegt studentiem vispārīgu priekšstatu par psiholoģijas zinātnei, tās vēsturisko attīstību, galvenajiem psiholoģijas virzieniem un nozarēm, pētniecības metodēm, kā arī veidot izpratni par cilvēka psihisko procesu- atmiņas un domāšanas- struktūru un funkcionēšanas likumsakarībām, valodas un runas psiholoģiskajiem aspektiem, jūtām, emocijām un to izpausmēm, motivāciju kā cilvēka darbības regulatoru, personības individuāli tipoloģiskajām īpatnībām, kā arī sniegt ieskatu galvenajās personības teorijās.

Kursa tēmas klases audzinātājiem:

- psiholoģijas zinātne;
- apziņa, ikdienas apziņas stāvokļi, izmainītie apziņas stāvokļi;
- sajūtas un uztvere, to veidi un galvenās likumsakarības;
- uzmanība, tās fizioloģiskie pamati, uzmanības veidi, īpašības;
- atmiņa, tās pamatprocesi, atmiņas veidi, to raksturojums, saikne ar domāšanu;
- domāšana, tās veidi, operācijas un formas. intelekts;
- iztēle, tās procesi un veidi;
- valoda un runa, tās saistība ar domāšanu;
- personība, personības problēma psiholoģijā. ieskats personību teorijās;
- ieskats motivācijas teorijās. motivācijas veidi;
- emocijas un jūtas. pamata emocijas. emociju izpausmes;
- personības individuāli tipoloģiskās īpatnības- temperaments un raksturs.

Prasmes klases audzinātāju darbam:

- prasme noteikt audzēkņu individuālās īpatnības;
- prasme motivēt un audzēkņu darbu;
- prasme pētīt audzēkņu personību attīstību.

8) ***Kursa nosaukums:*** Audzināšanas teorija un metodika

Anotācija: Kursa kodolu un saturu veido sistematizēts audzināšanas procesa būtības, tā likumsakarību, principu, metožu un dažādu audzināšanas institūtu darbības pārskats un teorētisks pamatojums.

Kursa tēmas klases audzinātājiem:

- audzināšanas būtība, tās rašanās likumības un vēsturiskā attīstība;
- filosofiskā doma un audzināšana;
- audzināšana kā personības attīstības sekmētāja;
- socializācijas būtība;
- audzināšanas procesa būtība un saturs;
- attieksmju sistēmas veidošanās kā audzināšanas saturs, mērķis un līdzeklis;
- audzināšanas likumsakarības, sadarbība un mijiedarbība;
- audzināšanas principi. audzināšanas metodes;
- skolotāja statuss un pozīcija,
- klases audzinātāja loma;
- audzināšanas sociālās funkcijas;
- klases audzinātāja darbības saturs, pamatojums un aktuālie aspekti;
- skolas un ģimenes sadarbība klases audzinātāja darbībā;
- pašaudzināšana un personības pašaktualizācija;
- pedagoģiskās saskarsmes loma audzināšanas procesā.

Prasmes klases audzinātāju darbam:

- prasme izvēlēties audzināšanas līdzekļus (saturu, metodes, formas u.c.);
- spēja radoši organizēt audzināšanas darbu;
- prasme sadarboties ar vecākiem, kolēģiem, citiem speciālistiem un sabiedrību.

9) ***Kursa nosaukums:*** Pedagoģiskā psiholoģija

Anotācija: Kursa mērķis ir nodrošināt zināšanas pedagoģiskajā psiholoģijā. Kursa ietvaros tiek aplūkotas galvenās mācīšanās teorijas, to pielietojums praksē, iztirzāti būtiskāko mācīšanās metodiku psiholoģiskie aspekti, analizētas skolēnu un skolotāju

individuālās atšķirības mācību procesa kontekstā, kā arī sociālās attiecības klasē, skolotāja un skolēna mijiedarbība.

Kursa tēmas klases audzinātājiem:

- motivācijas teorijas un mācīšanās;
- mācību motivācija, motivācijas pastiprinātāji;
- sasniegumu motivācijas dažādie aspekti;
- sociālās attiecības klasē;
- skolotāju- skolēnu saskarsmē nepieciešamās pamatprasmes;
- iespējamie konflikti pedagoģiskajā darbā un to risināšanas metodes mācību procesā;
- skolēnu sliktas uzvedības mērķi klasē;
- skolotāja personības psiholoģija;
- skolotāja stresa cēloņi un to pārvarēšanas paņēmieni.

Prasmes klases audzinātāju darbam:

- saskarsmes prasmes;
- prasme noteikt un risināt problēmsituācijas;
- prasme motivēt un vadīt audzēkņu darbu;
- prasme veikt pedagoģiskās darbības analīzi.

10) Kursa nosaukums: Ētiskās vērtības

Anotācija: Kursa mērķis ir iepazīstināt studentus ar ētisko vērtību specifiku un funkcijām, parādot ētisko vērtību izpratnes attīstību, padziļinot zināšanas par tām un motivējot studentus reflektēt par savu personisko vērtību sistēmu. Kursa laikā tiks analizētas ētikas pamatvērtības (labais, brīvība, atbildība, dzīves jēga, dzīvība, ciešanas), to savstarpējā saikne un vēsturiskā attīstība.

Kursa tēmas klases audzinātājiem:

- ētisko vērtību specifika;
- absolūtā un relatīvā vērtību izpratne;
- labais kā ētikas pamatvērtība, labā izpratne ētikas vēsturē;
- brīvība kā vērtība, dažādas brīvības izpratnes;
- atbildība, brīvības un atbildības korelācija;
- mīlestība kā cilvēcisko attiecību pamatvērtība;
- dzīves jēga un ciešanu jēga;
- dzīvība un nāve;

- dzīves un dzīvības vērtība.

Prasmes klases audzinātāju darbam:

- prasme sekmēt tikumību; veicināt labestību;
- prasme veidot iespējas vērtību apguvei, pašizpaušmei un pašdisciplīnai.

11) ***Kursa nosaukums:*** Kritiskā domāšana

Anotācija: Piedāvāt iespēju iepazīties ar kritisko domāšanu kā analītiski vērtējošu darbību; apzināt kritiskās domāšanas principu sistēmu, stratēģijas, metodiskos paņēmienus, kā arī to izmantošanas iespējas pedagoģiskajā praksē.

Kursa tēmas klases audzinātājiem:

- vienkāršāko kritiskās domāšanas stratēģiju iepazīšana;
- kritiskās domāšanas būtība, jēdziens, saturs. tā vieta un nozīme pedagoģiskajos procesos.
- kritiskās domāšanas veidošanās priekšnosacījumi;
- kritiskā un radošā domāšana;
- kritiskās domāšanas prasmes: problēmas izvirzīšana, problēmsituāciju veidošana, jautāšana, klasificēšana, līdzību meklēšana, salīdzināšana, vispārināšana, abstrahēšana, secināšana, vērtēšana u.c. ;
- kritisko domāšanu veicinošo stratēģiju, metodisko paņēmienu iepazīšana;
- mācību stundu plānošana atbilstīgi kritiskās domāšanas principu sistēmai, to vērtēšana un analīze;
- kritiskās domāšanas izmantošanas mācību procesā stiprās un vājās puses.

Prasmes klases audzinātāju darbam:

- prasme iegūt informāciju, analizēt un izmantot to;
- spēja radoši organizēt audzināšanas darbu;
- prasme pamatot savu viedokli.

Skolotāju izglītības programmās Latvijas Universitātē tiek piedāvāti vairāki kursi, kuros iekļautās zināšanas un prasmes ir noderīgas arī klases audzinātāju amatam skolā. Šie kursi sniedz iespēju sagatavoties klases audzinātāja darba veikšanai, kā arī mācību priekšmeta skolotājiem sniedz ieskatu audzināšanas jautājumos.

Balstoties uz kursa mērķu, uzdevumu un satura izpēti, darba autore izvērtēja kādas prasmes, kuras noteiktas skolotāju izglītības standartā, tiek attīstītas klases

audzinātāja darba veikšanai /3.1. tabula/. Studiju laikā šīs prasmes iespējams veidot semināros un praktiskajās nodarbībās, kur studentiem tiek sniegta iespēja patstāvīgi darboties un pielietot iegūtās teorētiskās zināšanas praksē.

3.1. tabula
Prasmes studijuursos

Skolotājiem nepieciešamās prasmes	Studiju kursi										
	Bērnu attīstība	Klasvadība	Ievads soc. ped.	Ped. Prakse I	Ped. Prakse II	Vispārīgā ped.	Vispārīgā psih.	Audzin. teorija un metodika	Ped.psihologija	Ētiskās vērtības	Kritiskā domāšana
izvirzīt mērķus un plānot to sasniegšanu				x	x						
iegūt, analizēt un atlasīt informāciju un izmantot to											x
izvēlēties audzināšanas līdzekļus	x	x		x	x	x		x			
izvēlēties vai veidot metodiskos materiālus				x	x						
organizēt mācību vidi											
noteikt audzēkņu individuālās īpatnības	x						x				
saskarsmes prasmes				x	x	x			x		
strādāt komandā				x	x						
spēja radoši organizēt mācību un audzināšanas darbu								x			x
noteikt un risināt problēmsituācijas		x	x						x		
sadarboties ar vecākiem, kolēģiem, citiem speciālistiem un sabiedrību			x	x	x	x		x			
motivēt un vadīt audzēkņu darbu		x					x		x		
pētīt audzēkņu personību attīstību	x					x	x				
veicināt audzēkņu atbildību											
mācīt mācīties											
veikt pedagoģiskās darbības analīzi				x	x				x		
pilnveidot savu profesionālo meistarību				x	x						
pamatot savu un respektēt citu viedokli											x
informēt par sava darba rezultātiem				x	x						
izstrādāt radošus projektus, veikt pētniecisko darbību											
izvērtēt audzēkņu personību izaugsmi						x					
novērtēt audzēkņu mācību sasniegumus											
attīstīt audzēkņu pašnovērtēšanas prasmes											

motivēt skolēnus pieņemt citu cilvēku viedokli, paradumus, kultūru						x					
veicināt audzēkņu prasmi patstāvīgi izvērtēt un risināt problēmas						x					
sekmēt tikumību, veicināt labestību										x	
veidot iespējas vērtību apguvei, pašizpaušmei un pašdisciplīnai										x	

Tika secināts, ka visvairāk prasmes tiek attīstītas pedagoģiskās prakses ietvaros, kas norāda uz to, ka tieši praktiskajā darbībā studenti var iegūt un pilnveidot nepieciešamās zināšanas skolotāja darbam. Lai sekmētu skolotāju izglītības atbilstību klases audzināšanā, studiju programmā būtu jāiekļauj vairāk praktisku nodarbību un uzdevumu.

Vairākos kursus (6 no 11) ir iekļautas tēmas, kuras attīsta prasmi izvēlēties stundai atbilstošus audzināšanas līdzekļus. Studentiem nepieciešams apgūt metodes audzināšanas mērķu sasniegšanai, piemēram, ja klases audzinātājs ir iecerējis celt audzēkņu pašapziņu, tad kursa semināru ietvaros studenti var analizēt, kā arī izvēlēties atbilstošākās metodes un materiālus, lai skolotājs šo mērķi varētu īstenot klases stundā skolā.

Vairākos kursu ietvaros (5 no 11) tiek apgūtas arī sadarbības prasmes ar vecākiem, kolēģiem un atbalsta personālu. Klases audzinātājs ir kā starpnieks starp skolu un ģimeni. Viens no skolotāja pienākumiem ir uzturēt kontaktu ar skolēna ģimeni, pirmkārt, lai iesaistītu un ieinteresētu vecākus skolas dzīvē, kurā bērni pavada lielu daļu sava laika, apgūstot jaunas zināšanas un prasmes, otrkārt, lai izprastu skolēnu, attiecības ģimenē, un, vajadzības gadījumā, iesaistot nepieciešamos atbalsta dienestus.

Tāpat arī studiju kursus (4 no 11) ietvertās tēmas veicina saskarsmes prasmju pilnveidošanu, kuras noder gan darbā ar skolēniem, gan vecākiem, gan skolotāju kolektīvu. Saskarsmē atklājas un veidojas cilvēku savstarpējās attiecības, izpaužas cilvēku individualitāte, notiek tās attīstība. Attiecības starp skolotāju un skolēnu nosaka to, kādi būs izglītības rezultāti. Ja nav labu attiecību starp skolotāju un skolēnu, tad parasti izglītība un arī audzināšana nevainagojas ar pozitīviem rezultātiem.

3 no 11 kursiem tiek pilnveidotas arī studentu prasmes pētīt skolēna personību. Personības pilnveidošanās process ir ilgstošs un sarežģīts, tas sākas jau pirmsskolas vecumā, turpinās skolā un neapstājas arī pēc skolas beigšanas – kamēr cilvēks dzīvo,

tas sevi pilnveido. Skolēna personību veido gan vajadzības un intereses, gan zināšanās un prasmes, temperaments un arī raksturs. Lai vispusīgi iepazītu savus skolēnus, skolotājam jāpievērš vērība skolēnu individuālajām atšķirībām, jāveic novērošanas darbs kā mācību stundās, tā arī ārpusklases nodarbībās un dažādos ārpuskolas pasākumos. Skolotājam noderīgu informāciju par skolēnu var sniegt arī skolēnu vecāku iepazīšana, situāciju ģimenē, kā arī viņu paziņu un draugu loku, tomēr visvērtīgāko informāciju var iegūt no pašiem skolēniem, organizējot dažādas aktivitātes, veicot savstarpēju raksturošanu un pašraksturošanu.

Skolotāja darbā nozīmīga prasme ir veikt sava darba analīzi, tādejādi, skolotāji var izvērtēt savu darbu un secināt, kas klases audzinātājam izdodas vai neizdodas, kādas zināšanas vai prasmes nepieciešams pilnveidot. Skolotāju izglītības programmu 3 kursu ietvaros studenti tiek rosināti izvērtēt savu darbību, tādejādi, pilnveidojot pašanalīzes prasmes. Daļā Latvijas skolu ir izveidotas īpašas pašvērtējuma lapas skolotājiem, kurā skolotāji izvērtē savu profesionālo darbību skolā, apkopojot mācību gada laikā paveikto un apzinoties kurās jomās būtu nepieciešams uzlabot savu darbību. Studijuursos varētu tikt izskatīti arī šīs pašvērtējuma lapas, lai studentiem radītu priekšstatu kādas jomas tajās tiek skatītas.

Lai gan dažu kursu ietvaros studenti apgūst prasmi veidot mācību metodiskos materiālus, topošie skolotāji neiepazīstas ar metodisko materiālu veidošanu klases audzinātāja darbam. Tāpat nozīmīga ir spēja radoši organizēt gan mācību, gan audzināšanas darbu. Daļa skolotāju uzskata, ka saplānojot stundas darbu radoši un ieinteresējot skolēnus, stundu laikā skolēniem nerodas uzvedības problēmas. Studiju laikā, atšķirībā no darba skolā, skolotājiem vajadzētu sniegt iespēju eksperimentē un izmēģināt dažādas neordināras idejas stundu vadīšanā, tādejādi, motivējot skolotājus uz jaunradi.

Lai gan dažos studijuursos tēmas ir līdzīgas, atkārtojot būtiskas un skolotāja darbam nepieciešamas zināšanas, gan no psiholoģijas, gan pedagoģijas skatījuma, studentiem ir vieglāk tās izprast. Pēc darba autora domām, skolotāju izglītības programmuursos lielāka vērība būtu jāpievērš sekojošām prasmēm – prasme veicināt skolēnu atbildību, prasme izvērtēt skolēnu personības izaugsmi, prasme attīstīt skolēnu pašnovērtēšanas prasmes, kā arī palīdzēt veidot attieksmju un vērtību kritērijus. Šo prasmju attīstīšana būtu īpaši ieteicama klases audzinātāju darbā, kā arī noderētu mācību priekšmetu skolotājiem mācību darbā. Apgūstot augstāk minētās

prasmes, skolotājs veicinās to, ka skolēni spēs apzināti izvēlēties savu attīstības ceļu un ar cieņu izturēties pret sevi un citiem.

3.2. tabula

Kursu iedalījums studiju virzienos

Nr.	Skolotāju studiju virzieni	Studiju kursi										
		Bērnu attīstība	Klasvadība	Ievads soc. ped.	Ped. Prakse I	Ped. Prakse II	Vispārīgā ped.	Vispārīgā psih.	Audzin. teorija un metodika	Ped.psiholoģija	Ētikās vērtības	Kritiskā domāšana
1.	angļu valodas skolotājs	x	x	x	x	x	x	x	x	x		
2.	kultūras vēstures skolotājs	x					x	x	x	x	x	x
3.	latviešu valodas un literatūras skolotājs	x		x	x	x	x	x	x	x		
4.	lietišķās informātikas skolotājs	x		x	x	x	x	x		x		
5.	mājturības un mājsaimniecības skolotājs	x		x	x	x	x	x	x	x		
6.	speciālās izglītības skolotājs	x			x	x	x	x	x	x		
7.	vācu valodas skolotājs	x		x	x	x	x	x	x	x		
8.	veselības mācības un sporta skolotājs	x		x	x	x	x	x	x	x		
9.	vizuālās mākslas skolotājs	x		x	x	x	x	x	x	x		

3.2. tabulā ir skaidri pārskatāmi studiju virzienos iekļautie kursi, līdz ar to arī ir iespējams noskaidrot tās prasmes klases audzināšanā, kuras skolotāji iegūst savā izglītībā. Tabulā var redzēt, ka, piemēram, angļu valodas skolotāju studiju programmā netiek studēti kursi - ētikas vērtības un kritiskā domāšana, bet visos pārējos studiju virzienos, izņemot angļu valodas skolotājiem, netiek studēta klasvadība.

Skolotāji bieži vien saskaras ar disciplīnas problēmām stundu laikā, kā arī neprasmī tās risināt. Klasvadības kurss sniedz zināšanas gan par disciplīnas

nodrošināšanu, gan par pozitīvas gaisotnes radīšanu klasē, tomēr šis kurss nav iekļauts lielākajā daļā skolotāju studiju programmās. Skolotāja spēja organizēt klases darbu, kā arī tikt galā ar skolēnu neapmierinošu uzvedību, ir svarīga, lai sasniegtu pozitīvus audzināšanas rezultātus.

Arī kursus – ētiskās vērtības un kritiskā domāšana – apgūst tikai kultūras vēstures skolotāji. Pēc darba autora domām, gan ētisko vērtību, gan kritiskās domāšanas kursi būtu jāiekļauj visu skolotāju studiju virzienos, jo, tādejādi, topošie skolotāji pilnveido savas personības, kas, strādājot skolā, kalpos par piemēru skolēniem. Piemēram, apzinoties ētikas pamatvērtības, studentiem radīsies priekšstats par to, kādas vērtības iesaistīt klases un mācību priekšmeta stundās, lai rosinātu skolēnus izvērtēt savas personības. Arī iepazīstot kritiskās domāšanas stratēģijas un metodes, studenti tās varēs izmantot gan savas personības pilnveidošanā, gan mācību procesā skolā. Daudz izšķirošāka loma ir nevis tam, ko pieaugušais stāsta vai māca, bet gan – kā viņš pats veido attiecības ar bērnu vai citiem cilvēkiem, jo tieši tā būs tā pieredze, kuru bērns pārstrādās, savienojot ar mācīto, un izveidosies noteikts rīcības modelis. Protams, daļu savas pieredzes bērns ir apguvis ģimenes mijiedarbībā, taču arī skolotājs ar savu reālo, nevis iemācīto vērtību sistēmu, mijiedarbojoties ar bērnu, veicina arī bērnam vērtību pārvērtēšanu.

Pēc darba autora domām, pedagoģiskās prakses laikā studenti var realizēt savas teorētiskās zināšanas praksē, tāpēc liela nozīme ir tam, ka visu studiju virzienu skolotājiem, izņemot kultūras vēstures skolotājiem, kuri apgūst savu izvēlēto studiju virzienu neklātienē studijās, tiek sniegta iespēja praktizēties gan pamatskolas, gan vidusskola klasēs. Studijas augstskolā var uzskatīt gan par profesionālās sagatavošanas, gan profesionālās adaptācijas posmu, jo pedagoģiskās prakses laikā studenti gūst arī pirmo profesionālo pieredzi - studentu pedagoģiskā prakse stimulē topošo skolotāju profesionālo izaugsmi un sniedz iespēju skolotājam izvērtēt savu atbilstību skolotāja darba veikšanai, kā arī pilnveidot pienākumu un atbildības izjūtu.

Studenti apgūst gan pedagoģijas, gan psiholoģijas kursus, tomēr, lai topošie skolotāji sagatavotos klases audzinātāja pienākumu veikšanai skolā, viņiem būtu nepieciešams studiju kurss klases audzināšanā. Studiju laikā studentiem būtu jāapgūst zināšanas sekojošās tēmās:

- Klases audzinātāju pienākumi un tiesības - darbā nozīmīgas būtu arī zināšanas par klases audzinātāja pienākumiem un tiesībām, lai jau studiju laikā topošie

skolotāji izprastu klases audzinātāja darbu skolā un apzinātos, kādi uzdevumi veicami audzinātājam.

- Dokumentācija - obligātās skolas dokumentācijas aizpildīšana – klases žurnālu, audzināšanas programmu, skolēnu personas lietas un raksturojumus, kā arī sava darba organizēšanai, veidot ieteicamo dokumentāciju, piemēram, klases audzinātāja portfolio.
- Klases stundas plānošana – ieskats iespējamajās klases stundu tēmās, to atbilstību skolēnu vecumposmiem, kā arī metožu izvēlē. Praktiskas iemaņas noderētu gan klases stundu plānošanā, gan arī vadīšanā. Piemēram, studiju laikā studenti var veidot stundu plānus, kā arī prezentēt tos un analizēt.
- Ārpusstundu aktivitāšu plānošana – idejas un dažādās iespējas ārpusstundu pasākumu organizēšanai gan skolā, gan ārpusskolas, šo pasākumu vadīšana un atbildība.
- Audzināšanas jautājumu integrēšana mācību stundās – tā kā skolotāji klases audzinātāja pienākumus veic vienlaicīgi ar priekšmeta mācīšanu skolā, tad topošajiem skolotājiem jāiegūst prasmes iesaistīt audzināšanas jautājumus savos mācību priekšmeta stundu uzdevumos, tādejādi, sekmējot gan mācību, gan audzināšanas procesa vienotību.
- Sadarbība ar mācību priekšmetu skolotājiem un citiem speciālistiem – iepazīstināšana ar atbalsta personāla funkcijām, lai zinātu kādās situācijās vērsties pie kolēģiem skolā vai atbildīgajiem speciālistiem ārpusskolas, kā arī kā rīkoties problēmsituācijās.
- Skolēnu attieksmju, vērtību un dzīvesprasmju veidošana – vērtību (tikumu) apzināšanās, uzdevumu un aktivitāšu veidošana, kurās skolēni var izprast uzvedības normas sabiedrībā, attīstīt morālu domāšanu un veidot priekšstatus par pienākumiem un tiesībām, kā arī attīstīt spēju sadarboties.
- Emocionālā inteliģence – uzmanība arī skolēnu emocijām – skolotājiem jāveido uzdevumi un aktivitātes, kā arī stundu plāni, kuros skolēniem jāizprot savas un citu jūtas, jāmotivē sevi pārvaldīt savas emocijas, kā arī jāattīsta empātijas spējas.
- Disciplīna, tās ietekmējošie faktori - disciplīnas iespējamo problēmu apzināšanās un paredzēšana, cēloņu izprašana, kā arī metodes šo problēmu novēršanai un risināšanai.

- Sadarbība ar ģimeni - sadarbības formas un metodes ar skolēnu vecākiem, radošas idejas vecāku iesaistīšanai skolēnu audzināšanas un mācību procesā; vecāku sapulču un plānošana, organizēšana un vadīšana.
- Likumdošana – Latvijas likumdošanā iekļauto izglītības likumu izpratne, kā arī Eiropā aktuālo tendenču apzināšanās izglītības jautājumos.

Studentiem skolotāju izglītības programmās tiek sniegta iespēja apgūt dažādus kursus saistībā ar izvēlēto mācību priekšmetu, kā arī kursus pedagogijā un psiholoģijā, šajosursos ietvertas arī zināšanas klases audzinātājiem. Topošajiem skolotājiem un klases audzinātājiem nepieciešamas iegūt ne tikai teorētiskas, bet arī praktiskas iemaņas, kā piemēram, dokumentācijas aizpildīšana, klases stundu plānošana un vecāku sapulču organizēšana, jo tie kļūs par galvenajiem klases audzinātāja pienākumiem, uzsākot darbu skolā. Tāpat arī, apgūstot teorētiskās zināšanas, skolotājiem būtu jāapgūst:

- tikumiskā audzināšana - personības tikumiskā attīstība, kas ir viens no būtiskākajiem cilvēka individualitātes veidošanās noteikumiem, kā arī tikumiskās audzināšanas aktualitāte mūsdienu sabiedrībā un izglītības sistēmā;
- vērtībuzglītības jautājums - metodisko ieteikumu apguve par vērtībuzglītības un tikumiskās audzināšanas īstenošanu klases audzināšanas stundās, kā arī vērtībuzskatu veidošanos mūsdienu sabiedrībā;
- emocionālā inteliģence – emocijas pārvaldīšanas prasmes, metodes, lai sekmētu skolēnu uzvedības un attieksmju maiņu.

Skolotāju izglītībā tiek ņemtas vērā 21. gadsimta prasības unursos iekļautas tēmas atbilstoši tām, tomēr vēl lielāka uzmanība jāvelta skolotāju prasmju attīstīšanai – strādāt komandā, noteikt un risināt problēmsituācijas, motivēt un vadīt skolēnu darbu, pilnveidot savu profesionālo meistarību, izstrādāt radošus projektus, sekmēt tikumību un veicināt labestību, sekmēt skolēnu spēju adaptēties un integrēties mainīgajā vidē, kā arī palīdzēt skolēniem veidot attieksmju un vērtību kritērijus.

SECINĀJUMI

Audzināšana ir būtiska izglītības joma, jo audzināšanas procesā veidojas un attīstās skolēnu attieksme pret cilvēkiem, cilvēku darbu, kultūras vērtībām, dabu, sabiedrību un valsti. Audzināšanas procesā skolā mijiedarbojas gan skolotājs, kas organizē mācību un audzināšanas darbu, gan skolēns, kas mācās, apgūst zināšanas un prasmes un veido savu vērtīborientāciju sistēmu, pielāgojot savu uzvedību sabiedrībā pieņemtajām normām. Skolēniem tiek sniegta iespēja izprast ne tikai pamatvērtības, kā piemēram, uzvedības normas, vai pienākumus skolā, bet arī kļūt par pilntiesīgiem sabiedrības locekļiem, pašiem noteikt savu dzīvi, rīcību un būt atbildīgiem par to. Skolotājam, izvirzot prasības skolēniem, jāapzinās, ka katram skolēnam ir savas individuālās vajadzības un intereses, kā arī griba, kas var nonākt pretrunā ar skolotāja iecerēm. Klases audzinātājam jāpalīdz skolēniem apzināties izvirzītās prasības un izprast šo prasību jēgu, tādejādi, radot vēlmi skolēnam šīs prasības ievērot. Ņemot vērā skolēnu vecumposmu un individuālās īpatnības, klases audzinātājam ir jāspēj izvēlēties atbilstošas darba metodes, saturu un organizāciju, lai sekmētu skolēnu personības attīstību – intelektuālo, kulturālo, sociālo, morālo, garīgo un emocionālo attīstību.

Latvijas skolās skolotājam tiek uzticēti vienlaicīgi gan mācību priekšmeta skolotāja, gan klases audzinātāja pienākumi, bet augstskolu studiju programmas skolotājiem balstās uz mācību priekšmeta mācīšanai nepieciešamajām zināšanām un prasmēm.

Darbā gaitā tika izpētīta priekšmetu skolotāju izglītības atbilstība klases audzinātāju pienākumu veikšanai. Skolotāju izglītības programmās ir iekļauti gan kursi mācību priekšmetā, gan pedagoģijā un psiholoģijā, tomēr kurss klases audzināšanā netiek apgūts. Darba autore secina, ka maģistra darbā izvirzītā hipotēze – jaunie skolotāji nejutās sagatavoti klases audzinātāja pienākumu veikšanai skolā – tika apstiprināta, jo pētījuma rezultāti liecina, ka aptaujātie klases audzinātāji iegūtajā skolotāju izglītībā saskata zināmas nepilnības.

Pirmkārt, apmēram 40% audzinātāju nejutās pietiekami sagatavoti klases audzināšanas darba veikšanai un 50% skolotāju jutās daļēji sagatavoti, tātad šiem skolotājiem trūka zināšanas un prasmes kādā no audzinātāja darba jomām. Uzsākot darbu skolā, klases audzinātājiem, kuriem nav pieredzes audzināšanas darbā, rodas grūtības sekojošu pienākumu pildīšanā: dokumentācijas aizpildīšanā, sadarbībā ar

vecākiem, kolēģiem un atbalsta personālu skolā, klases stundu un ārpusstundu pasākumu plānošanā, organizēšanā un vadīšanā, kā arī skolēnu motivēšanā. Tāpat aktuāls ir jautājums par klases audzinātāju zināšanām vērtību un attieksmju jautājumā, ar kādām metodēm un līdzekļiem skolotājs var rosināt skolēnos vēlmi pilnveidot savu personību.

Otrkārt, 89% aptaujāto skolotāju norādīja, ka klases audzināšanā nozīmīgas ir priekšzināšanas, kas rada skolotājiem izpratni un pārliecības sajūtu par lēmumiem un rīcību audzināšanas jautājumos.

Treškārt, 92% audzinātāju piekrīt, ka skolotāju izglītības programmu pilnveidošanai varētu tikt izveidots kurss klases audzināšanā, attīstot studentiem tās prasmes, kuras ir nepieciešamas klases audzinātāja pienākumu pildīšanai. Tomēr aptaujātie skolotāji min arī citus ieteikumus jauno skolotāju sagatavošanās sekmēšanai klases audzināšanā, kā piemēram, ilgāku pedagoģiskās prakses laiku, atsevišķu pedagoģisko praksi audzināšanā, kā arī dažādu uzdevumu un aktivitāšu iekļaušanu stundās, lai apgūtu arī praktiski audzinātāja darbam nepieciešamās zināšanas. Izpētot Latvijas Universitātē skolotāju izglītības programmās iekļautos kursus, tika secināts, ka visvairāk prasmes tiek attīstītas tieši pedagoģiskās prakses ietvaros, kas norāda uz to, ka tieši praktiskajā darbībā studenti var iegūt un pilnveidot nepieciešamās zināšanas skolotāja darbam.

Kā norādīja 92% pētījumā iesaistītie klases audzinātāji, viņi vēlētos pilnveidot savas zināšanas audzināšanas jautājumos un labprāt apmeklētu papildus kursus, lai sekmīgāk veiktu savu darbu skolā.

Zināšanu un prasmju trūkums klases audzināšanā ietekmē arī skolotāju panākumus mācību priekšmeta stundās. 76% skolotāju norāda, ka prasmes klases audzināšanā ir noderīgas mācot skolēnus mācību priekšmeta stundās, jo apgūtie pedagoģijas un psiholoģijas jautājumi pilnveido skolotāja kompetences profesijā. Mācību priekšmeta skolotāji var izmantot gan iegūtās zināšanas skolēnu personību izpētē, konfliktu risināšanā, kā arī disciplīnas nodrošināšanā stundu laikā. Arī aptaujātie skolotāji - 80% - atzina, ka grūtības, uzsākot darbu skolā, sagādāja tieši skolēnu uzvedības problēmu risināšana. Skolotājam jābūt zinošam, lai spētu arī mācību stundu laikā risināt ar audzināšanu saistītos jautājumus un nodrošinātu pozitīvu un mācību darbam atbilstošu gaisotni, skolēni koncentrētos mācību vielas apgūšanai, sadarbotos un cienītu skolotāju un klasesbiedrus.

Darba autore uzskata, ka būtu nepieciešams veikt papildus pētījumus skolotāju – audzinātāju viedokļu izpētē, iesaistot arī augstskolu pasniedzējus, lai izvērtētu iespējamās izmaiņas skolotāju izglītības programmās, kā arī potenciālos darba devējus studentiem – skolas direktorus un vadību, lai noskaidrotu viņu viedokli par jauno skolotāju zināšanu un prasmju atbilstību darbam skolā.

PRIEKŠLIKUMI

- jānosaka konkrēti klases audzinātāja pienākumi valstī;
- skolām jāvienojas par vienotiem pamatnoteikumiem audzināšanā un klases audzinātāju darbā;
- klases audzinātājam jāvirza skolēns uz pašaudzināšanu (mūžizglītības jautājums ir aktuāls ne tikai mācību procesā, bet arī audzināšanā);
- klases audzinātājiem jāsniedz iespēja pilnveidot savas zināšanas un prasmes apmeklējot kursus/lekcijas ar audzināšanu saistītos jautājumos;
- augstskolu studiju programmās jāsniedz studentiem iespēja darboties praktiski, izmantot savas iegūtās teorētiskās zināšanas praksē;
- augstskolu studiju programmās jāiekļauj nepieciešamās tēmas klases audzināšanā vai jāveido papildus kurss klases audzinātājiem;
- teorētiskajos studijuursos jāiekļauj sekojošas tēmas: tikumiskā audzināšana, vērtībizglītība, emocionālā inteliģence, kā arī audzināja darba ētiskie aspekti;
- studentiem jāpraktizējas metodisko materiālu veidošanā klases audzināšanas stundām;
- studiju ietvaros audzināšanas prakse jāveic citā laika posmā nekā mācību priekšmeta prakse;
- pedagoģiskās prakses laikā jānosaka studentiem stingrākas prasības klases audzināšanas pienākumu pildīšanā;
- studiju kursu ietvaros skolotājiem jāplāno un jāvada gan klases stundas, gan ārpuskolas pasākumi, gan vecāku sapulces;
- studentiem jāpilnveido sadarbības prasmes izspēlējot lomu spēles;
- mācību priekšmeta skolotājiem jāiekļauj audzināšanas jautājumi arī mācību stundās.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI

1. **Amonašvili, Š.** *Lai dāvātu bērnam zināšanu dzirksti, skolotājam sevī jāuzņem Gaismas Jūra*. Rīga: 2009, 62 lpp.
2. *Ar ko sākt: rokasgrāmata skolotājiem*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2006, 48 lpp.
3. **Balsons, M.** *Kā izprast klases uzvedību*. Rīga: Lielvārds, 1995, 207 lpp.
4. *Baltā grāmata :vispārējai un profesionālajai izglītībai : mācīšana un mācīšanās ceļā uz izglītojošos sabiedrību /Commission of European Communities*. Rīga: 1995, 66 lpp.
5. **Beļickis, I.** *Vērtīborientētā mācību stunda*. Rīga: RaKa, 2000, 280 lpp.
6. *Common European Principles for Teacher Competences and Qualifications*. European Commission. [tiešsaiste] - (atsauce – 20.04.2010). Pieejams: http://www.see-educoop.net/education_in/pdf/01-en_principles_en.pdf
7. **Dauge, A.** *Audzināšanas ideāls un īstenība*. Cēsis: o. Jēpes apgāds, 1928, 125 lpp.
8. **Goulmens, D.** *Tava emocionālā intelīgence*. Rīga: Jumava, 2001, 461 lpp.
9. *Improving the Quality of Teacher Education*. Commission of The European Communities. Brussels, 3.8.2007 COM(2007) 392final. [tiešsaiste] - (atsauce – 20.04.2010). Pieejams: http://ec.europa.eu/education/com392_en.pdf
10. *Izglītības likums*. [tiešsaiste] - (atsauce – 12.02.2010). Pieejams: http://izm.izm.gov.lv/upload_file/Normativie_akti/izglitibas-likums.pdf
11. **Jurgena, I.** *Vispārīgā pedagogija*. Rīga: Izglītības soli, 2002, 144 lpp.
12. **Keršēnšteiners, G.** *Audzinātāja dvēsele un skolotāju izglītības jautājums*. Rīga: Izglītības ministrija, 1925, 124 lpp.
13. **Kručinina, M., Magdaļenoka, I.** *Mūsdienu skolas vadība*. Rīga: RaKa, 2001, 223 lpp.
14. **Lieģeniece, D.** *Kopveseluma pieeja audzināšanā*. Rīga: RaKa, 1999, 262 lpp.
15. **Likona, T.** *Bērna audzināšana*. Rīga: Avots, 2002, 523 lpp.
16. **Līdaka, A. et.al.** Vērtībizglītības realizācija: nozīmīgs personības veidošanas ietekmējošs faktors. *Skolotājs*, 2009, Nr.6, 45. – 49. lpp.
17. *Mācīšanās ir zelt: ziņojums, ko Starptautiskā Komisija par izglītību divdesmit pirmajam gadsimtam sniegusi UNESCO*. Rīga: UNESCO Latvijas Nacionālā komisija, 2001, 255 lpp.

18. **Pagraba, E.** *Klases audzinātājam darbā ar vecākiem, bērniem un sevi pašu.* Rīga: Pētergailis, 2006, 63 lpp.
19. *Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca.* Rīga: Zvaigzne ABC, 2000, 248 lpp.
20. **Rubana I. M.** *Mācīties darot.* Rīga: RaKa, 2004, 262 lpp.
21. **Pētersons, E.** *Vispārīgā didaktika.* Rīga: A. Gulbis, 1931, 130 lpp.
22. **Samuseviča, A. et.al.** Pētījumu konteksts: personības attīstība un audzināšana. *Skolotājs*, 2009, Nr.6, 50. – 52. lpp.
23. **Schratz, M.** *What is a „European Teacher”?* A synthesis report. [tiešsaiste] - (atsauce – 21.04.2010). Pieejams: http://www.european-teachers.eu/index.php?option=com_phocadownload&view=category&id=1:eu-uropean-teacher&download=1:eu-uropean-teacher.doc-article-of-michael-schratz&Itemid=83
24. *Skolotāju profesijas standarts.*
http://www.niid.lv/files/prof_standartu_registrs/Skolotajs.pdf
25. **Students, J. A.** *Vispārīgā paidagoģija.* Rīga: RaKa, 1998, 329 lpp.
26. **Špona, A.** *Audzināšanas teorija un prakse.* Rīga: RaKa, 2001, 162 lpp.
27. **Špona, A.** *Audzināšanas process teorijā un praksē.* Rīga: RaKa, 2004, 211 lpp.
28. **Valbis, J.** *Skolēna personība attīstība – izglītības virsuzdevums.* Rīga: Zvaigzne ABC, 2005, 200 lpp.
29. **Zelmenis, V.** *Īss pedagoģijas kurss : pedagogiem pašizglītībai.* Rīga: Zvaigzne, 1991, 213 lpp.
30. **Zelmenis, V.** *Pedagoģijas pamati.* Rīga: RaKa, 2000, 291 lpp.
31. **Žogla, I.** *Didaktikas teorētiskie pamati.* Rīga: RaKa, 2001, 275 lpp.
32. **Žukovs, L.** *Ievads pedagoģijā.* Rīga: RaKa, 1997, 234 lpp.

Anketa

Labdien! Mani sauc Laura Plota, esmu Latvijas Universitātes, Pedagoģijas un psiholoģijas fakultātes Izglītības zinātņu 2. kursa studente. Uzsākot strādāt skolā, gan par priekšmeta skolotāju, gan klases audzinātāju, saskāros ar zināmām grūtībām veicot audzinātājas pienākumus, tāpēc izvēlējos rakstīt diplomdarbu par tēmu „Skolotāju izglītības programmas atbilstība klases audzinātāju prasmju veidošanai”. Lūdzu Jūs dalīties savā pieredzē, uzņemoties klases audzinātāja pienākumus skolā, atbildot uz anketas jautājumiem. Anketa ir anonīma.

1. Kādu mācību priekšmetu pasniedzat skolā?
_____
2. Kurā gadā beidzāt augstskolu?
_____
3. Cik ilgi strādājat par klases audzinātāju?
_____
4. Izlasiet doto apgalvojumu un atzīmējiet sev atbilstošo atbildes variantu ar ķeksīti „✓”.

	Iegūstot skolotāja izglītību, es ieguvu zināšanas par:	<i>nemaz</i>	<i>vairāk nē, nekā jā</i>	<i>vairāk jā, nekā nē</i>	<i>pietiekami audzinātāja darbam</i>
1.	Klases audzinātāja pienākumiem				
2.	Klases audzinātāja tiesībām				
3.	Obligāto dokumentāciju klases audzinātāja darbā				
4.	Audzināšanas procesa saturu, tā būtību				
5.	Audzināšanas darba analīzi un izvērtēšanu				
6.	Klases audzinātāja un skolēnu sadarbības metodes				
7.	Likumdošanas normatīvajiem aktiem				
8.	Klases stundas plānošanas principiem				
9.	Ārpusstundu aktivitātēm, to veidi, saturs, plānošana un organizēšana				
10.	Skolēnu pašvērtējumu un pašattīstības prasmju veidošanu				

11.	Disciplīnu				
12.	Skolēnu pienākumiem				
13.	Skolēnu tiesības				
14.	Sadarbību ar vecākiem				

5. Vai esat apmeklējusi/jis citus kursus/lekcijas audzināšanā?
(atzīmējiet Jums atbilstošo variantu)
 Jā   Nē
(ja uz šo jautājumu atbildējāt „Jā”, tad miniet lūdzu kādus)
-
6. Vai audzinātāja prasmes/iemaņas noder strādājot kā priekšmeta skolotājam?
(atzīmējiet Jums atbilstošo variantu)
 Jā   Nē   Daļēji
7. Vai studējot Jums bija audzināšanas prakse?
(atzīmējiet Jums atbilstošo variantu)
 Jā   Nē
8. (atbildiet uz šo jautājumu, ja 10. jautājumā atzīmējāt atbildi „Jā”)
Kā vērtējiet šīs prakses lietderību?
(uzrakstiet Jūsu atbildi)
-
9. Vai, studējot augstskolā, Jums vajadzēja vadīt audzināšanas stundas?
(atzīmējiet Jums atbilstošo variantu)
 Jā   Nē
10. Vai uzsākot darbu skolā kā klases audzinātāja/s, jutāties pietiekami sagatavota/s?
(atzīmējiet Jums atbilstošo variantu)
 Jā   Nē   Daļēji
11. (atbildiet uz šo jautājumu, ja 10. jautājumā atzīmējāt atbildi „Jā”)
Ar kādām grūtībām saskārāties?
(uzrakstiet Jūsu atbildi)
-
12. Vai Jūs vēlētos apmeklēt kursus par dažādiem audzināšanas jautājumiem un problēmām?
(atzīmējiet Jums atbilstošo variantu)
 Jā   Nē
13. Vai uzskatiet, ka audzinātāja darbam nepieciešamas zināma sagatavošana, priekšzināšanas?
(atzīmējiet Jums atbilstošo variantu)
 Jā   Nē
14. Vai klases audzināšana ietekmē skolēnu mācību sasniegumus?
(atzīmējiet Jums atbilstošo variantu)
 Jā   Nē   Daļēji

15. Vai studiju laikā skolotājiem būtu nepieciešamas arī praktiskas nodarbības audzināšanā?

(atzīmējiet Jums atbilstošo variantu)

Jā   Nē

16. Vai augstskolu studiju programmā būtu jāiekļauj kurss klases audzināšanā?

(atzīmējiet Jums atbilstošo variantu vai ierakstiet Jūsu atbildi)

Jā   Nē   _____

17. Ko vajadzētu mainīt vai ieviest augstskolu programmās, lai pilnvērtīgāk sagatavotu skolotājus audzinātāja darbam?

(uzrakstiet Jūsu atbildi)

---

18. Vai, Jūsaprāt, audzināšana ir nozīmīga skolēnu izglītošanā? Kāpēc?

(uzrakstiet un pamatojiet Jūsu atbildi)

Paldies!